

บทที่ 3

ประเภทของศาสนาแลบง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ประเภทของศาสนาแลบง เพื่อพิจารณาว่า ศาสนาแลบงสามารถจัดแบ่งออกตามที่มาของเรื่องได้กี่ประเภท เนื่องจากศาสนาแลบงสามารถจัดแบ่งประเภทได้หลายแบบ เช่น การจัดแบ่งประเภทของศาสนาแลบงตามที่มาของเรื่อง ตามฉันทลักษณ์หรือรูปแบบคำประพันธ์ หรือแบ่งตามยุคสมัยที่ประพันธ์ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยไม่ได้จัดแบ่งประเภทของศาสนาแลบงตามฉันทลักษณ์หรือตามยุคสมัย เนื่องจากได้มีกล่าวไว้ข้างแล้วในประเด็นอื่นๆ ในงานวิจัย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดแบ่งประเภทของศาสนาแลบงเฉพาะตามที่มาของเรื่องที่น่ามาใช้ในการแต่งตามที่นักวรรณคดีเขมรส่วนใหญ่นิยมใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของศาสนาแลบง โดยจัดแบ่งประเภทของศาสนาแลบงตามที่มาของเรื่องได้ 2 ประเภท คือ ศาสนาแลบงที่มีที่มาจากชาดก และศาสนาแลบงที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านและที่มาจากอื่น แต่ได้ทำให้เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาด้วยการเชื่อมโยงให้กลายเป็นเรื่องที่มีองค์ประกอบตามแบบวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ดังจะได้อภิปรายแต่ละประเด็นต่อไป

3.1 ศาสนาแลบงที่มีที่มาจากชาดก

ศาสนาแลบงที่มีที่มาจากชาดกเป็นศาสนาแลบงที่มีจำนวนมากที่สุด ชาดกเป็นชื่อคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางทั้งในอดีตและปัจจุบัน ความหมายของคำว่า “ชาดก” ที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี พ.ศ. 2525 คือ “เรื่องพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน ๆ ตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ชื่อนี้, ชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาส่วน 1 ใน 9 ส่วนที่เรียกว่า นวังกศัตถุศาสน์”¹ ศักดิ์ศรี เข้มแน่นดคา กล่าวถึงชาดกไว้ในหนังสือวรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทยว่า

คือเรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาเกิดในชาติสุดท้าย และได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องราวของชาติหนึ่งๆ ก็เรียกว่าชาดกหนึ่งๆ รวมทั้งสิ้น 547 เรื่อง (ซึ่งน่าจะเป็น 550 เรื่อง แต่เดิมและต่อมาหายไป 3 เรื่องในภายหลัง) ชาดกอรรถกถาเริ่มต้นตรงที่กล่าวถึงจูเรนิทาน คือพระพุทธเจ้าเริ่มทำความเพียรเพื่อหวังพุทธภูมิในชาติที่เกิดเป็นสุเมธดาบส แล้วกล่าวถึง

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2538), หน้า 265.

พระพุทธเจ้าในอดีต 24 พระองค์ที่กล่าวพยากรณ์รับรองพระโพธิสัตว์ของเราว่าจะ
ได้ตรัสรู้พระโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 25 คือ เจ้าชายสิทธัตถโคตมะนี่เอง²

ศาสตร์บางที่มีที่มาจากชาดกเป็นศาสตร์บางที่มีจำนวนมากที่สุด โดยสามารถ
แบ่งย่อยได้อีก 2 ประเภท คือ ศาสตร์บางที่มีที่มาจากนิบาตชาดก และศาสตร์บางที่มีที่มาจากพาหิร
นิบาตชาดก หรือชาดกนอกนิบาต

3.1.1 ศาสตร์บางที่มีที่มาจากนิบาตชาดก

ศาสตร์บางที่มีที่มาจากนิบาตชาดก มีจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับศาสตร์บางที่มี
มีที่มาจากปัญญาสชาดก ศาสตร์บางที่มีที่มาจากนิบาตชาดก ได้แก่

เรื่องกาฬิ มีที่มาจากอรรถกถาชาดก เรื่องกาฬิชาดก สุตตันธิชาดก และ กุณฑลชาดก พระ
ราชนิพนธ์สมเด็จพระศรีนครินทร์รามอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง)

เรื่องฉัททันต์ (ฉัททัน) ³ จากเรื่องฉัททันตชาดก

เรื่องชัยทัต บัณฑิตเกา ได้แต่ง (ไม่ปรากฏปีที่แต่ง) เลียง หับอานกล่าวว่ามีที่มาจากนิบาต
ชาดก⁴

เรื่องโพธิวงศ์ ฤก - แดมกล่าวว่ามีที่มาจากนิบาตชาดก 500 ชาติ ผลงานของพระพรหม
บวรภักดี (พรหม) แต่งเมื่อปี พ.ศ. 2424⁵ อย่างไรก็ตามเมื่อผู้วิจัย

เรื่องมาฆมาฆพ ออกญาอุเทนเป็นผู้แต่ง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากจากอรรถกถา
ชาดกเรื่องกูดาวชาดก⁶

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า แม้ศาสตร์บางเรื่องอาจมีที่มาจากนิบาตชาดก แต่เมื่อ
กวินนำมาแต่งเป็นศาสตร์บางก็อาจไม่นำเนื้อเรื่องมาโดยการแปลจากนิบาตชาดกโดยตรง แต่อาจ

² ศักดิ์ศรี แฉ่มนัคคา, *วรรณคดีพุทธศาสนาพาทย์ไทย* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน), 2545), หน้า 35.

³ Khing Hoc Dy, *Contribution a l'histoire de la littérature Khmère* (Paris: Harmattan, 1990), p.
154.

⁴ ลาง หาบอาน, *ลิกุสาปรวตติอกุสรสาสุตรแฆมร สมัยนครภันท์สมัยอุฎฺก* (ภันท์เพญ: คิม-เอง, 2511),
หน้า 233.

⁵ ฉิ่ง หุก จี, *มาลีบทอกุสรสิลปี่แฆมรศตวศุสตี 19* (ภันท์เพญ: บณณาการองคร, 2003), หน้า 181.

⁶ กรมศิลปากร, *นิบาตชาดก เล่ม 1* (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2540),
หน้า 110.

นำมาผ่านเรื่องอื่นก็ได้ เช่น ในกรณีของเรื่องกาถิที่มีที่มาจากนิบาตชาดก แต่กวีผู้ประพันธ์นำเนื้อเรื่องมาจากเรื่องกาถิภาษาไทยอีกทีหนึ่ง ดังจะแสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นอย่างละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1.1 เรื่องกาถิ

เรื่องกาถิ เป็นศาสตราแลบงที่สมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบติ (พระองค์ด้วง) พระราชานิพนธ์เมื่อวันพุธ ขึ้น 11 ค่ำ เดือนวิสาขะ พุทธศักราช 2358 ขณะประทับอยู่ในกรุงเทพมหานครได้ 3 ปี โดยทรงกล่าวไว้ในต้นเรื่องว่าเรื่องนี้ทรงนำมาจากพระบาลี ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะทรงหมายถึงชาดกแต่ไม่ได้ทรงระบุชื่อชาดกไว้ ดังพระราชานิพนธ์ว่า

จรจากบุรี กรุงเทพมหานคร	บุราณเวณี กุกกจินดา ลีโลกสมมุญจ ๗	เทาสถิตเนานา แต่งตามบทบา-
กุงงปรารบชาติ ทุกชาติฉิม	จงชบทบาท แต่งตองเวง ชนชาติรู้ญาน ๗ ⁷	กิจจากพวยจายแจง โอยอส์คมมุญจ

คำแปล

จรจากบุรี กรุงเทพมหานคร	บุราณเพณี กุกก้อจินดา ลีท่านสำแดง ๗	ไปสถิตย์เนานา แต่งตามบทบา-
ในห้ำร้อยชาติ ไว้เป็นการต่อ	ผูกเป็นบทบาท แต่งต่อยวนาน ชนชาติรู้ทาง ๗	กิจกาพย์จายแจง ให้สิ้นพุทธกาล

อย่างไรก็ดีในตอนท้ายเรื่องได้พระราชานิพนธ์ว่าเรื่องนี้แปลมาจากภาษาไทย ข้อความนี้จึงเป็นหลักฐานว่าศาสตราแลบงเรื่องนี้แม้มีที่มาจากชาดกแต่เป็นการรับผ่านวรรณกรรมไทย ดังนี้

⁷ พุทธศาสนบณชิตย, เรื่องกาถิ (ภณเพญ: พุทธศาสนบณชิตย, 2541), หน้า 1.

ผู้เขียนภาษาไทย
ชาวกายเขมรกายยา

แปลเสกฏีเสียมภาษา
สุเรจเรื่องจบเมละโงง^๘

คำแปล

ดำเนินภาษาไทย
เป็นคำเขมรกายยา

แปลความสยามภาษา
สำเร็จเรื่องจบเพียงนี้

เรื่องกาก็ เริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระองค์ด้วง) จากนั้นได้ทรงกล่าวว่า เรื่องนี้นำโครงเรื่องมาจากนิทานชาดก มีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อสั่งสอนผู้หญิง กล่าวถึงเวลาที่ทรงเริ่มพระราชนิพนธ์เรื่องกาก็และอัตตวิพากษ์ของกวีว่า ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้ไม่ดี

จากนั้นจึงเข้าสู่ตัวเรื่อง คือ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑ กล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตและชมเมืองพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตมีพี่เลี้ยงชื่อนาฏกุเวร พระเจ้าพรหมทัตมีเมียชื่อกาก็ พญาครุฑออกจากวิมานสิมพลีมาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต พญาครุฑแปลงกายเป็นมนุษย์ที่ได้ดั้นไทร นางกาก็รอพระเจ้าพรหมทัตจนเย็นจึงถามสนม สนมทูลว่าทรงเล่นสกาอยู่กับมานพรูปงาม นางกาก็ได้ยินก็หลงรักจึงไปแอบดูที่ประตู นางกาก็เห็นครุฑแล้วอยากได้ครุฑเป็นสามี ครุฑสวดกับนางกาก็หลงรักนาง นางกาก็ทำเป็นล้มทำให้ผ้าสไบหลุดให้พญาครุฑเห็น พญาครุฑอยากได้นางไปสมสู่จึงบันดาลให้เกิดพายุแล้วพญาครุฑจึงเข้าไปเกี่ยวนางกาก็ นางกาก็แสร้งเป็นหลับพญาครุฑจึงอุ้มไปวิมานสิมพลีครุฑเกี่ยวนางกาก็ นางกาก็ต่อว่าพญาครุฑ

พระเจ้าพรหมทัตตามหานางกาก็แล้วคร่ำครวญถึงนาง พระเจ้าพรหมทัตให้หานาฏกุเวรพี่เลี้ยงมาปรึกษาเรื่องนางกาก็หาย พี่เลี้ยงสงสยพญาครุฑแล้วอาสาพระเจ้าพรหมทัตออกตามหานางกาก็ พญาครุฑพานางกาก็เที่ยวเขาพระสุเมรุ ครบเจ็ดวันพญาครุฑลานางกาก็มาเล่นสกา คนธรรม์จึงแปลงเป็นไรเข้าซ่อนในขนพญาครุฑไปวิมานสิมพลี ครุฑสมสู่กับนางกาก็ (ไม่มีบทอัศจรรย์) ครุฑลานางกาก็ออกไปเที่ยว คนธรรม์พ้อออกมาจากที่ซ่อนเข้าเกี่ยวนางกาก็ นางกาก็ทำเป็นทุกข์ถึงพระเจ้าพรหมทัต คนธรรม์สมสู่กับนางกาก็

ครั้นถึงเจ็ดวันพญาครุฑลานางกาก็ลงมาเล่นสกา นาฏกุเวรแปลงเป็นไรเข้าแทรกขนพญาครุฑมาพาราณสี พญาครุฑเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัตเวลาเย็นกลับไปสิมพลีแล้วนาฏกุเวรจึงเข้าเฝ้ากราบทูล นาฏกุเวรกราบทูลเรื่องทั้งหมดรวมทั้งที่ตนสมสู่กับนางกาก็เป็นการแก้แค้นพญาครุฑ

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

พระเจ้าพรหมทัตไม่โกรธนาฏกวีและร่วมกันคิดวางแผนแก้แค้นพญาครุฑ เพื่อให้นางกามาคืน พระเจ้าพรหมทัตก็ทรงเห็นด้วย นาฏกวีวางแผนจะเล่นพิณขับเพลงเสียดสีพญาครุฑ

ครบเจ็ดวันพญาครุฑลงมาเล่นสกา นาฏกวีขับเพลงพาดพิงถึงนางกาก็และเสียดสี พญาครุฑโกรธมากแต่ข่มใจไว้ แล้วถามว่ารู้ได้อย่างไรนาฏกวีก็ขับเพลงเล่าเรื่องที่ตนไปสมสู่กับนางกาก็ที่วิมานสิมพลีให้พญาครุฑฟัง เมื่อพญาครุฑรู้ความจริงก็กล่าวขมนาฏกวีแล้วรีบกลับวิมานสิมพลีด้วยความอับอาย พญาครุฑกลับไปถึงก็ถามนางกาก็ แต่นางโกหก พญาครุฑโกรธจึงบริภาษนางแล้วพานางมาส่งคืนที่ลานพระที่นั่งเมืองพาราณสี

พระเจ้าพรหมทัตตามความจริง นางยังคงทำมารยาหลอกลวง พระเจ้าพรหมทัตโกรธจึงให้เสนาพานางไปลอยแพ นางกาก็คร่ำครวญถึงเคราะห์กรรมมีการกล่าวถึงกำเนิดของนางกาก็ว่าเกิดจากดอกกรรณิการจึงมีกลิ่นกายหอม ต่อมาฤๅษีไปพบเข้าจึงนำมาเลี้ยงแล้วให้ชื่อว่ากาก็เพราะเกิดจากดอกกรรณิการ เมื่อพระเจ้าพรหมทัตมาไหว้ฤๅษีเห็นนางเข้าก็จึงพาไปเลี้ยงเป็นมเหสี ต่อมาเกิดคลื่นใหญ่ทำให้แพแตกและนางกาก็จมน้ำตาย

เมื่อเปรียบเทียบนิบาตชาดกกับเรื่องกาก็ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระศรีสุริยราชมาอิสราธิบดี (พระองค์ด้วง) พบว่ามีความแตกต่างในด้านต่างๆ คือ ด้านจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ ด้านโครงเรื่องและแก่นเรื่อง ด้านรายละเอียดของเนื้อเรื่องบางตอน ด้านลักษณะตัวละคร และด้านฉาก ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการพระราชนิพนธ์เรื่องเรื่องกาก็ั้น สมเด็จพระศรีสุริยราชมาอิสราธิบดี (พระองค์ด้วง) ทรงกล่าวว่า ทรงมีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนสตรีโดยตรง แตกต่างจากจุดมุ่งหมายเดิมของนิบาตชาดกทั้งสามเรื่องที่ต้องการสั่งสอนบุรุษในเรื่องความไม่แน่นอนของสตรีเพศ ดังข้อความในเรื่องกาก็ว่า

ภูเณรภูณาล	สุริสุรส์พุดพาล	จิตต์ชัวสามานย
ทุกโอบยสุตริฯ	โลกียมิญจมาน	จิตตปฐุงปราศปฺราณ
	ปราศแปรอนิจจา ฯ ⁹	

คำแปล

ดำเนินดำนาน	หญิงงามจริตพาล	จิตชัวสามานย์
ไว้ให้สตรี	โลกีย์นี้มี	จิตพร้อมปราศปราณ
	ปราศแปรอนิจจา ฯ	

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

นอกจากนี้สมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบดี (พระองค์ด้วง) ได้ทรงพระราชนิพนธ์ถึง จดมุ่งหมายเพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาไว้ในพระราชารัมภกา เป็นส่วนที่กล่าวถึงที่มาของ เรื่องกาถิ จดมุ่งหมายในการแต่งรวมทั้งยังปรากฏพระราชประวัติของพระองค์ไว้ด้วย สำหรับ จดมุ่งหมายในการแต่งเรื่องกาถิเพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนานั้น มีความว่า

กุงปรารชชาติ	จงชาบทบาท	กิจกาพยจายแจง
ทุกชาติณ	แตงตองเวง	โอบอศคมแฉง
	ชนชาติภูมิงฎาน ฯ ¹⁰	

คำแปล

ในหำร้อชชาติ	ผูกเป็นบทบาท	กิจกาพยจายแจง
ไว้เป็นการต่อ	แตงต่อยาวนาน	ให้สิ้นพุทธกาล
	ชนชาติรู้ทาง ฯ ¹¹	

ข้อความที่ยกมาแสดงว่า สมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบดี (พระองค์ด้วง) ทรงนำเรื่องมาจากนิบาตชาดกแล้วพระราชนิพนธ์เป็นบทร้อยกรองเพื่อสืบต่อเรื่องกาถิให้อยู่ไปจนกว่าจะสิ้นพุทธศาสนาและคนทั้งหลายรู้ทางที่จะบรรลุพระนิพพาน นอกจากนี้พระองค์ยังกล่าวในเชิงถ่อมพระองค์ว่า พระองค์นั้นแต่งได้ไม่ไพเราะจึงไม่ผู้จะสมควรในการที่จะสืบต่อพระพุทธศาสนา¹² แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นสังคมเขมรยังคงมีความเชื่อเรื่องปัญญาอันตรธาน การที่พระองค์พระราชนิพนธ์เรื่องกาถิเขมรขึ้นมาก็เพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องกาถิ พระราชนิพนธ์สมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบดี (พระองค์ด้วง) กับอรรถกถาชาดกทั้งสามเรื่องคือ กับกาถิชาดก สุตตันธิชาดก และ กุณาลชาดก พบว่าเรื่องกาถิมีความแตกต่างกับอรรถกถาชาดกอย่างชัดเจน ดังนั้นสมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบดี (พระองค์ด้วง) จึงน่าจะมิได้นำโครงเรื่องกาถิมาจากอรรถกถาชาดกแต่น่าจะทรงนำมาจากกาถิลบภาษาไทยดังที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ท้ายเรื่อง

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² เรื่องเดียวกัน.

แนวคิดสำคัญของเรื่องกาถิฉบับสมเด็จพระศรีรักรัษมาอิสราธิบดี (พระองค์ด้วง) คือ การสั่งสอนสตรีโดยการชี้ให้เห็นถึงผลของการประพฤติดีในการนอกใจสามี นอกจากนี้จะนำมาซึ่งคำครหานินทาแล้ว ในที่สุดตนเองก็จะต้องได้รับผลกรรมที่ตนเองก่อไว้ ดังจะเห็นได้ในเรื่องกาถิฉบับนี้กล่าวถึงบทสรุปไว้อย่างละเอียด เพื่อเป็นการสั่งสอนว่าสตรีที่ดีไม่ควรจะเอาอย่างนางกาถิ เพราะนอกจากจะทำให้เป็นที่ครหานินทาของคนโดยทั่วไปแล้วยังทำให้ต้องรับเคราะห์กรรมอันทรมาณอีกมากมาย ซึ่งเกิดจากบาปที่ตนเองได้กระทำไว้ และในท้ายที่สุดกล่าวประมุขชาติกว่านางกาถิกลับชาติมาเกิดเป็นนางจิญจมาณวิกา พระเจ้าพรหมทัตกลับชาติมาเป็นพระสารีบุตรอัครสาวก นาฏกเวรที่เลี้ยงพระเจ้าพรหมทัตกลับชาติมาเกิดเป็นพระโมคคัลลานะ พญาครุฑกลับชาติมาเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การกล่าวสรุปเพื่อเป็นการสั่งสอนในตอนท้าย จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าเรื่องนี้ผู้แต่งมีความต้องการที่จะแต่งขึ้นเพื่อใช้สั่งสอนสตรีอย่างเด่นชัด

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องกาถิกับกับกาถิชาดก สุสันธิชาดก และกณณาชาดก กับเรื่องกาถิฉบับสมเด็จพระศรีรักรัษมาอิสราธิบดี แล้วพบว่า เรื่องกาถิมีความแตกต่างไปจากกาถิคำกลอนและกาถิในนิบาตชาดก (คือ กาถิชาดก สุสันธิชาดก และกณณาชาดก) หลายประการ เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากจินตนาการของพระองค์ด้วง ดังนี้

1. กำเนิดของนางกาถิ ในเรื่องกาถิฉบับสมเด็จพระศรีรักรัษมาอิสราธิบดีกล่าวถึงกำเนิดของนางกาถิไว้ในบทคร่ำครวญของนางกาถิ การกำเนิดของนางกาถินี้ไม่ปรากฏในอรรถกถาชาดก และแม้แต่ในกาถิคำกลอนก็ไม่กล่าวถึงเช่นเดียวกัน โดยกล่าวว่า นางกาถิเกิดมาจากคอกกรรมจักร ต่อมาฤๅษีได้เก็บมาเลี้ยงไว้¹³ กำเนิดของนางกาถิในเรื่องกาถิฉบับนี้สมเด็จพระศรีรักรัษมาอิสราธิบดีพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อจะบอกว่านางกาถิเป็นใครมาจากไหน เป็นการอธิบายเหตุว่าอะไรเป็นเหตุที่ทำให้นางกาถิมีกลิ่นกายหอม และอธิบายว่านางกาถิได้มาเป็นนมเหยือกของพระเจ้าพรหมทัตได้อย่างไรและเหตุใดจึงต้องได้รับผลกรรมในบั้นปลาย นอกจากนี้ยังทรงเพิ่มในเรื่องการตายของนางกาถิด้วยเพื่อเป็นอุทาหรณ์ว่า หากหญิงคนใดประพฤดิชั่วเหมือนนางกาถีย่อมจะได้รับผลกรรมทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (นรกภูมิ) เช่นเดียวกับที่นางกาถิได้รับ¹⁴

2. สโมธาน สโมธานหรือประมุขชาติของเรื่องกาถิเป็นส่วนที่สมเด็จพระศรีรักรัษมาอิสราธิบดีทรงพระราชนิพนธ์เพิ่มขึ้น ทั้งนี้พระองค์อาจเข้าพระทัยว่ากาถิคำกลอนไม่กล่าวถึงการกลับชาติของตัวละครในเรื่องเหมือนกับชาดกทั่วไปจึงทรงพระราชนิพนธ์เพิ่ม โดยมีได้ทรงเทียบช้ชาดกที่เป็นต้นเค้าของเรื่องกาถิหรือหากทรงเทียบก็คงจะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้เรื่องนี้เป็น

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

อุทาหรณ์สำหรับสั่งสอนผู้หญิงต่อไป จึงทรงพระราชนิพนธ์ว่า พญาครุฑกลับชาติมาเกิดเป็น
 พระพุทธเจ้า (ตรงกับสุสันธิชาต กุณาสชาตและกาก็ำกลอน) นาฏกเวรกลับชาติมาเกิดเป็นพระ
 โมคคัลลานะ (ในชาตกว่ากลับชาติมาเกิดเป็นพระภิกษุผู้กระสันสี่ก) พระเจ้าพรหมทัตกลับชาติมา
 เกิดเป็นพระสารีบุตร (ในกาภาติชาตกว่าพระเจ้าพรหมทัตกลับชาติมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า) และว่า
 นางกาก็กลับชาติมาเกิดเป็นนางจิญจมาณวิกา (ไม่ปรากฏในชาตกและในกาก็ำกลอน)

เทียบบุญเทศนา	ชาคาถาชุมชาตก์จุบาส
ธากาก็เนาะผลาส	ชาติชานางจิญจาซาค่ ๑
รีนาขนาฏกเวร	ศิลป์ศาสตร์แควนสิทธิศักดิ์
เจรวิลวิงซาอ-	คุดสาวกคี่โมคคัลลาน ๑
เอองคพระพรหมทัต	วิลวิงถวาคี่มัญมกบาน
ซาอคุดสาวกญาณ	คี่เอองคพระสารีบุตร ๑
เอครุจราชปุกสา	คี่พระสมมาสัมพุทธ
ตราต๋ทรงบุญบริสุทธ	แต่งเทศน์ทูนมานสพพสตุว ๑ ¹⁵

คำแปล

จึงบั้นขุรเทศนา	เป็นคาถาชุมชาตก์ชัด
ว่ากาทันนั้นผลัด	ชาติแมนเป็นนางจิญจา
ส่วนนาขนาฏกเวร	ศิลป์ศาสตร์แควนสิทธิศักดิ์
กลับคืนมาเป็นอัคร	สาวกคี่ โมคคัลลาน
ส่วนองค์พรหมทัต	กลับชาติวนคืนมาได้
เป็นอัครสาวกญาณ	คี่องค์พระสารีบุตร
ฝ่ายกรุงครุจราชปึกษา	คี่พระสัมมาสัมพุทธ
ตราต๋ทรงบุญบริสุทธิ	แต่งเทศนาสอนสรรพสัตว์ ๑

3. ฉากเมืองพาราณสี เมืองพาราณสีในเรื่องกาก็ สมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบดีได้
 พรรณนาเมืองพาราณสีไว้อย่างละเอียดลออโดยใช้บทกาคติถึง 20 บทโดยพระองค์อาจกล่าวถึง

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

ความงามของเมืองบันทายเพชรอันเป็นเมืองหลวงของเขมรซึ่งในขณะนั้นได้ถูกทำลายไปหมดแล้ว
ดังนี้

แมนมานบนทวยเกรากราส์ทูลาย	บุพง์บุพสรุณัน
สิลาภูาสภูิต	ภูคกงคทีกทุม
	รอกัเชรารัธธาร ๑
ว่างข้างว่างขัณข สีมามาชาน	ชาชวรภูาสฎา
ภูาสภูิตปฺรสปพ	รูปยกสมหิมา
	คนัควรสฎบ่สฎยง
แบกบมขรุขโจรย บณแณตบณ โณย	บณภูากัขวาคัแขวง
บณจงบณจา	บุพง์บุพสัจยง
	จยจจาชชวร ๑
นางจรลจจ จรอกัชชานชชณากั	ชชณลคนัควร
ว่างเคือๆ ทาบ	แขวงชวาคัผสบ่ผสวร
	ผสวรผสวเรยงราย ๑ ¹⁶

คำแปล

แมนมีบันทวย	นอกหนากว่างหลาย	สูงสุดคจพนม
สิลาคายนุ	ประกิตชิตชุม	ภูน้ำคองคา
	กว่างล็กทมธาร ๑	
วังเขตวังขัณข	สีมาเป็นชั้น	เป็นแกวดายดา
คาคคิตปฺรสป	มณทปโดยทวาร	รูปยักสมหิมา
	กิตควรสยบสยง ๑	
ส่วนป้อมตามมม	ลยเค่นเป็นแนว	เรยงรายชวาคแขวง
บรรงบรรง	รจนาคคคตง	สุดสูงคระหังน
	เค่นเป็นทิวแกว ๑	
นางจรลจรลเรยง	เป็นชั้นหลันเพียง	เป็นถนนควรรค
ตั้งล้อมเคือค้ำ	เรยงราบแกวทำ	คคกันไปมา

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3 - 4.

ตลาดใหญ่น้อยรายเรียง ๔¹⁷

ตัวละครของเรื่องกาถีนั้นความสำคัญที่ตัวนางกาถี เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิง แต่ภาพของนางที่ปรากฏในเรื่องกาถีเป็นภาพในด้านลบ เนื่องจากเป็นตัวละครที่นำมาใช้เป็นตัวอย่างของหญิงที่แม้จะมีคุณลักษณะภายนอกงดงาม แต่จิตใจหรือคุณลักษณะภายในไม่ดีเป็นสตรีหลายใจ

นางกาถีในเรื่องกาถี เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีพฤติกรรมที่ชัดเจนที่สุด กล่าวคือพรรณนาตั้งแต่ความรู้สึกลงมาของนางที่ต้องคอยพระเจ้าพรหมทัต ความรักของนางต่อพญาครุฑ เมื่อได้สบตากันนางทำเป็นผ้าสไบหลุดเผยให้เห็นถันของนาง ต่อมานางทำเป็นมารยาแกล้งหลับให้ครุฑอุ้มไปร่วมอภิรมย์ยังวิมานสิมพลี เมื่อรู้ว่าคนธรรพ์ตามไปพบก็ทำมารยาหลอกคนธรรพ์ว่าคิดถึงแต่พระเจ้าพรหมทัต และได้สมสู่กับคนธรรพ์ เมื่อพญาครุฑรู้ว่านางหลอกตนจึงต่อว่านางๆก็กล่าวแก้ตัวด้วยกลัวพญาครุฑจะทอดทิ้ง และในท้ายที่สุดเมื่อนางกาถีถูกลอยแพนางได้คร่ำครวญถึงเมืองพาราณสี พระเจ้าพรหมทัต สาวสนมต่างๆ คร่ำครวญถึงคาบสที่เก็บนางมาเลี้ยงแล้วคร่ำครวญว่า เพราะผลกรรมที่ทำมานั่นเองทำให้นางต้องมาทุกข์ทรมานเช่นนี้ อันเป็นการระลึกถึงความผิดที่ตนได้นอกใจพระเจ้าพรหมทัตทำให้นางต้องถูกลอยแพเช่นนี้ เมื่อคลื่นแรงซัดแพแตกนางก็ถึงแก่กาลกิรียา ในท้ายสุดกล่าวว่านางต้องตกนรกเพราะผลกรรมที่ตนทำมา และในสมัยพุทธกาลนางได้ถือกำเนิดเป็นนางฉิมมานวิกา ด้วยเหตุนี้นางกาถีในเรื่องกาถีจึงเป็นตัวละครที่มีบทบาทในฐานะเป็นตัวละครฝ่ายกระทำ (Active) ด้วย ไม่ได้เป็นเพียงตัวละครที่ถูกกระทำ (Passive) เหมือนนางกาถีในกาถีกำลอนของไทย

ตัวละครเอกฝ่ายชายในเรื่องกาถี มีสามตัว คือ พระเจ้าพรหมทัต พญาครุฑและนาฏกเวร พระเจ้าพรหมทัต เรื่องกาถีกกล่าวว่า พระเจ้าพรหมทัตคือองค์พระสารีบุตรอัครสาวกเบื้องขวาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹⁸ พระเจ้าพรหมทัตในเรื่องกาถีแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรักในเมเหลสีเป็นอย่างมาก เมื่อนางหายไปพระองค์ถึงกับเสวยไม่ได้บรรทมไม่หลับ เมื่อรู้ว่าเสียที่คนธรรพ์พระองค์ก็ไม่เอาโทษ และเมื่อนางกาถีกลับมาถึงเมือง พระองค์ก็ตัดสินด้วยความยุติธรรมโดยลอยแพนางไปไม่ประหาร อันแสดงให้เห็นถึงทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ได้เป็นอย่างดี

พญาครุฑในเรื่องกาถีกกล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาครุฑ¹⁹ เรื่องกาถีกกล่าวถึงพญาครุฑอย่างละเอียดได้แก่ รายละเอียดในเรื่องการเกี่ยวนางกาถี การพานางไปชมเขาพระสุเมรุ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

¹⁸ พุทธศาสนบญญัติย, เรื่องกาถี, หน้า 51.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

การตัดพ้อต่อว่านางกาก็ รายละเอียดเหล่านี้ไม่มีในตัวชาคแต่ประการใด นอกจากนี้ในเรื่องกาถิฉบับสมเด็จพระศรีนครินทร์รามอิศราธิเบศร์ เมื่อครุฑทราบเหตุการณ์ทั้งหมดแล้วพญาครุฑก็มีได้กล่าวโทษใคร แต่ยอมรับว่าเป็นความผิดของตนเอง พญาครุฑกล่าวว่า เพราะตัวเรามีความคิดที่โง่เงาไม่มีใครเขายกย่อง เขามาซอกนกลได้แล้วยังนำมากล่าวถึงเมื่อเขาได้ไปสมสู่กับนางกาก็ให้ได้รับความอายจากคนทั้งปวง แม้ว่าเราจะมีฤทธิ์วิเศษแปลงกายและเหาะเหินได้ แต่ก็เป็นคนแพ้กคนอื่นเพราะความประมาทในชาย เขากล่าวว่าเป็นชายเหมือนกันควรคิดให้ทันกันเหมือนกงราชรถตัวเราต้องเสียมิตรแต่ก็ทำให้รู้ถึงมารยาของหญิงหลายใจไม่คิดอดกลั้นความปรารถนาของตน และจะจำเรื่องนี้ไปเป็นตัวอย่างจนกว่าจะสิ้นชีวิต แสดงให้เห็นถึงโทษของความประมาทและยังเป็นการเตือนสติบุรุษในเรื่องมารยาของหญิงหลายใจอีกด้วย²⁰ จากพฤติกรรมทั้งหมดของพญาครุฑ อาจสรุปได้ว่าเพราะความประมาทว่าตัวเองมีฤทธิ์มีวิชาความสามารถ แต่เมื่อลืมว่าสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ก็สามารถทำให้เกิดผลเสียหายได้ พญาครุฑหลงว่าตัวเองสามารถลักนางกาก็ไปได้โดยไม่มีผู้ใครรู้ในท้ายที่สุดต้องมาอับอายเพราะประมาทในเรื่องสตรี และในที่สุดพญาครุฑก็คิดได้ว่า ธรรมศาสตร์ใดๆ ก็รักษาไว้ไม่ได้

นาฏกุเวร เป็นตัวละครที่สำคัญอย่างมากในเรื่องกาถิเพราะเป็นตัวแปรทำให้เรื่องเกิดการหักเหไปสู่การจบได้ในที่สุด ที่ทำให้เรื่องหักมุมไปจากการที่พญาครุฑลักนางกาก็ไปได้โดยไม่มีใครรู้ เรื่องอาจจบที่ครุฑได้เสวยสุขกับนางกาก็ แต่เพราะนาฏกุเวรเป็นผู้ที่ทำให้เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปมาก อันทำให้พระเจ้าพรหมทัตและพญาครุฑต้องเสียเกียรติยศและหญิงที่ตนรัก และทำให้นางกาก็ต้องกลายเป็นหญิงหลายใจ

จากการศึกษาพบว่า เมื่อเปรียบเทียบเรื่องกาถิกับกาชาดก สุตตันธิชาดก และภุมมาชาดก แล้วพบว่า เรื่องกาถิฉบับสมเด็จพระศรีนครินทร์รามอิศราธิเบศร์ มีเนื้อเรื่องที่พิสดารกว่าในอรรถกถาชาดก นั่นคือ มีการเพิ่มบทบาทของนางกาก็ในการให้ทำพญาครุฑ การเพิ่มบทเกี่ยวพาราสิของพญาครุฑ เพิ่มบทพรรณนา ความงามของเขาพระสุเมรุ เพิ่มบทตัดพ้อต่อว่าของนางกาก็ และการร่วมสังวาสระหว่างครุฑกับนางกาก็ การพานางกาก็ไปเที่ยวเขาพระสุเมรุ บทคร่ำครวญของพระเจ้าพรหมทัต นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคนธรรพ์แปลงเป็นไรแทรกไปในขนของพญาครุฑ การเกี่ยวพาราสิของคนธรรพ์กับนางกาก็และการสมสู่ เหตุการณ์ที่พญาครุฑต่อว่านางกาก็ การลอยแพนางกาก็ บทคร่ำครวญของนางกาก็ และการสิ้นชีวิตของนางกาก็ แม้โครงเรื่องโดยรวมจะเหมือนชาดก แต่ที่ต่างออกไปคือรายละเอียดที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ การเกี่ยวพาราสิระหว่างพญาครุฑกับนางกาก็ บทคร่ำครวญของพระเจ้าพรหมทัต การพรรณนาถึงความงามของเขาพระสุเมรุ บทเพลงที่นาฏกุเวรคร่ำ

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

ครวญถึงกาฬิ คำต่อว่านางกาฬิของพญาครุฑ และการลอบแพนางกาฬิของพระเจ้าพรหมทัต ราชตะเอยคเหล่านี้ไม่ปรากฏในอรรถกถาชาดก แต่พบในกาฬิคำกลอน

ดั่งนั้นเรื่องกาฬิพระราชนิพนธ์สมเด็จพระหริรัถย์รามาศราธิบดี (พระองค์ด้วง) น่าจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับกาฬิคำกลอน ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มากกว่าจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับกาฬิชาดก สุตันธิชาดก และกวมณฑลชาดก ในอรรถกถาชาดก

3.1.2 ศาสตราแลบงประเภทพาหิรนิบาต

ศาสตราแลบงจำนวนมากมีที่มาจากพาหิรนิบาต หรือ ชาดกนอกนิบาต ซึ่งเป็นชาดกที่แต่งขึ้นใหม่โดยได้รับอิทธิพลและชนบในการแต่งจากอรรถกถาชาดก พาหิรนิบาต หรือ ชาดกนอกนิบาตสามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มคือ

1. **ปัญญาสาชาดก** สันนิษฐานว่าเป็นชาดกที่น่าจะแต่งในล้านนาราวปีพุทธศักราช 2000 ถึง 2200 ปี มีลักษณะเป็นประมุขนิทานเก่าที่เล่ากันในเมืองไทยแต่โบราณ 50 เรื่อง²¹ เป็นเรื่องที่แปลมาจากนิยายพื้นเมืองถิ่นต่างๆ ที่เล่ากันมาในภาษาไทย บางเรื่องก็ผสมกับนิยายต่างประเทศ นิยายปัญญาสาชาดกหรือบางแห่งเรียกว่า เชียงใหม่ปัญญาสา โดยความจริงก็น่าจะมีจำนวน 50 เรื่อง แต่ในปัจจุบันเท่าที่ค้นพบและตีพิมพ์ไปแล้วมีถึง 61 เรื่อง แสดงว่าเกินมาถึง 11 เรื่อง ที่เป็นดั่งนี้ น่าจะ เป็นเพราะมีผู้แต่งเพิ่มเติมเข้ามาอีกก็เป็นได้²²

2. **ชาดกนอกนิบาต** ชาดกประเภทนี้เป็นชาดกที่แต่งขึ้นใหม่ภายหลัง และไม่ได้จัดเข้าไปรวมไว้ในปัญญาสาชาดก เช่น รัตนชัยบัณฑิตชาดก หรือ โลกนัยปกรณชาดก และศรีวิชัยชาดก เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ศาสตราแลบงที่มีที่มาจากพาหิรนิบาตชาดก หรือชาดกนอกนิบาตจึงสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดั่งนี้

3.1.2.1 ศาสตราแลบงที่มีที่มาจากปัญญาสาชาดก

ศาสตราแลบงประเภทที่มีที่มาจากปัญญาสาชาดกมีจำนวนมากที่สุด ในการศึกษาเพื่อพิจารณาว่าศาสตราแลบงเรื่องใดมีที่มาจากปัญญาสาชาดก ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบับปัญญาสาชาดก ฉบับเขมรจำนวน 2 ฉบับ คือ ปัญญาสาชาดกแปล (ปัญญาสาชาดก สมุราย) ฉบับพิมพ์ของพุทธศาสน

²¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (คำนำ), ปัญญาสาชาดก เล่ม 1 (พระนคร: ศิลปบรรณาการ, 2499), หน้า ก.

²² ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคง, วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย, หน้า 111.

บัณฑิตย จำนวน 5 ภาค โดยเฉพาะตารางแสดงรายชื่อปัญญาสชาดกที่พบในกัมพูชาในปัญญาสชาดกแปล ภาค 1²³ และปัญญาสชาดกสังเขป ของลูก - แลม²⁴ ซึ่งมีรายชื่อชาดกบางเรื่องแตกต่างจากรายชื่อที่ปรากฏในปัญญาสชาดกแปล ฉบับของพุทธศาสนบัณฑิต อย่างไรก็ตามในกรณีที่ไม่พบในปัญญาสชาดกของเขมรทั้งสองฉบับ ผู้วิจัยได้พิจารณาจากปัญญาสชาดกที่พบในประเทศไทย คือ ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติของไทย²⁵ และสรุปเรื่องในชาดกนอกนิบาตในล้านนา ในหนังสือวรรณกรรมล้านนา ของอุดม รุ่งเรืองศรี²⁶ เป็นต้น

เมื่อได้ทำการเปรียบเทียบสาตราแลบงกับปัญญาสชาดกแล้ว พบว่าสาตราแลบงที่มีที่มาจากปัญญาสชาดก ได้แก่

เรื่องบุญญสารสิริสา (บุญญสารสิริสา) มีที่มาจากสิทธสารชาดก (สิทธสาร) ในปัญญาสชาดกเขมรเรื่องที่ 37²⁷

เรื่องกรุงศุภมิตร (กรุงศุภมิตร) มีที่มาจากศุภมิตรชาดก (ศุภมิตร) ในปัญญาสชาดกเขมรเรื่องที่ 9²⁸

เรื่องโลกกุดกุมาร (โลกกุดกุมาร) เรื่องนี้พุทธศาสนบัณฑิตยกล่าวว่า มีเรื่องคล้ายกับวรรณกรรมชาดกแต่ไม่พบในปัญญาสชาดกและนิบาตชาดก สันนิษฐานว่าเรื่องนี้เป็นชาดกนอกกลุ่มชาดกทั้งหลาย เหมือนโลกนัยชาดก²⁹ ฉิ่ง หุกชี จึงจัดเรื่องนี้ว่าเป็นสาตราแลบงที่มาจากนานาชาดก (Jataka apocryphes)³⁰ จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า เรื่องโลกกุดกุมารน่าจะ มีที่มาจากพากุลชาดก ในปัญญาสชาดก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เรื่องที่ 50³¹

²³ พุทธศาสนบัณฑิตย, ปัญญาสชาดกสมุราย ภาค 1 (ภันเพญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2504), หน้า 5 - 7.

²⁴ ลูก - แลม, ปัญญาสชาดกสังเขป (ภันเพญ: มหาวิทยาลัยออกุสตราสตรนึ่งมนุสสุตาสตร, 1963), หน้า

²⁵ กรมศิลปากร, ปัญญาสชาดก เล่ม 1 - 2. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2549.

²⁶ อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), หน้า 584 - 644.

²⁷ พุทธศาสนบัณฑิตย, ปัญญาสชาดกสมุราย ภาค 1, หน้า 6.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

²⁹ ฉิ่ง หุกชี, เรื่องโลกกุดกุมาร (ภันเพญ: บณณาการองคร, 2005), หน้า ก.

³⁰ ฉิ่ง หุกชี, "เรื่องแลบงนึ่งปัญญาสชาดก นานาชาดก," สมุหมุมอกุสตราสตรแซมร โอทุทิสฐน สาสตราจารย์ เกง วาน์สาก์ (ภันเพญ: บณณาการองคร, 2006), หน้า 84.

³¹ กรมศิลปากร, ปัญญาสชาดก เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2549), หน้า 65 - 95.

เรื่องวรรณทรนุช (วรรณทรนุช) มีที่มาจากสิทธิสารชาดก (สิทธิสาร) หรือวรรณทรนุช (วรรณทรนุช) ในปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 47³²

เรื่องสมุทโทฆส (สมุทโทฆส) มีที่มาจากสมุทโทฆสชาดก (สมุทโทฆส) ในปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 1³³

เรื่องจันทมาต (จันทมาต) มีที่มาจากจันทมาตชาดก (จันทมาต) ในปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 49³⁴

เรื่องเทวันท์ (เทวันท์) มีที่มาจากเทวันท์ชาดก (เทวันท์) ในปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 43³⁵

เรื่องสิงหนาท (สิงหนาท) มีที่มาจากสิงหนาทชาดก (สิงหนาท) ในปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 40³⁶

เรื่องสรรพสิทธิ (สรรพสิทธิ) มีที่มาจากสรรพสิทธิชาดก (สรรพสิทธิ) ในปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 11³⁷

เรื่องสุนันทราช (สุนันทราช) หรือ อัมเบงแบก (อัมเบงแบก) มีที่มาจากโสณนชาดก (โสณนชาดก) ปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 36^{*}

เรื่องพุทธิแสน (พุทธิแสน) มีที่มาจากปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 39^{**}

เรื่องพระจันทกุมาร (พระจันทกุมาร) ฌึง หกทีกกล่าวว่ามีที่มาจากปัญญาสาตกลาวเรื่องที่ 21³⁸

เรื่องสิทธิธนู (สิทธิธนู) หรือ สุธนู (สุธนู) มีที่มาจากสุตตธนูชาดก (สุตตธนู) ปัญญาสาตกเขมรเรื่องที่ 3³⁹

³² พุทธศาสนบัญญัติ, ปัญญาสาตกสมุราย ภาค 1, หน้า 7.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

^{*} เรื่องโสณนชาดก (โสณนชาดก) พบในปัญญาสาตกสังเขปของ ฌุกแถม แต่ไม่ปรากฏในตารางเปรียบเทียบปัญญาสาตกฉบับของพุทธศาสนบัญญัติ ดูเพิ่มเติมที่ ฌุก - แดม, ปัญญาสาตกสังเขป, หน้า 221 - 248.

^{**} เรื่องพุทธิแสน หรือ รดเสนชาดก พบในปัญญาสาตกสังเขปของ ฌุก - แดม แต่ไม่ปรากฏในตารางเปรียบเทียบปัญญาสาตกฉบับของพุทธศาสนบัญญัติ ดูเพิ่มเติมที่ เรื่องเดียวกัน, หน้า 307 - 327.

³⁸ พุทธศาสนบัญญัติ, ปัญญาสาตกสมุราย ภาค 1, หน้า 5.

เรื่องพระสุธนกุมาร (พระสุธนกุมาร) มีที่มาจากสุธนกุมารชาดก (สุธนกุมาร) ปัญญาสา
ชาดกเขมรเรื่องที่ 2⁴⁰

เรื่องพระสมณโคตม (พระสมณโคตม) จึง หกซีกกล่าวว่า มีที่มาจากปัญญาสาชากดาวเรื่อง
ที่ 1⁴¹

เรื่องทุกกัมมานพ (ทุกกัมมานพ) หรือ ทุกกัมมานิก (ทุกกัมมานิก) มีที่มาจากทุกมานิกชาดก
(ทุกมานิก) ปัญญาสาชากเขมรเรื่องที่ 14⁴²

เรื่องวรวงศ์สุรยวงศ์ (วรวงศ์สุรยวงศ์) มีที่มาจากปัญญาสาชากเขมรเรื่องที่ 49⁴³

เรื่องขยงสังข์ (ขยงสังข์) มีที่มาจากปัญญาสาชากเขมรเรื่องที่ 41⁴⁴

ดังนั้นเพื่อให้เห็นลักษณะของศาสตร์และประเภทที่มาจากปัญญาสาชากอย่างชัดเจน จึง
ได้ศึกษาศาสตร์และงานจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องขยงสังข์ เรื่องกรุงศุภมิตร เรื่องโลกกฤตกุมาร
เรื่องพระสุธนกุมาร เรื่องพุทธิแสน และเรื่องสรรพสิทธิ์

3.1.2.1.1 เรื่องขยงสังข์

เรื่องขยงสังข์ เป็นศาสตร์และงานเรื่องแรกของกัมพูชาเท่าที่มีหลักฐานใน
ปัจจุบัน เรื่องขยงสังข์ไม่ปรากฏในปัญญาสาชากสังเขป ของญก แถม⁴⁵ ดังนั้น จึง หกซีก
จึงกล่าวว่าไม่พบเรื่องนี้ในคัมภีร์ปัญญาสาชาก⁴⁶ และจัดศาสตร์และงานเรื่องนี้ไว้ในประเภทศาสตร์และงาน
ที่มาจากนานาชาติ⁴⁷ แต่จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ศาสตร์และงานเรื่องนี้จะมีที่มาจากสุวรรณ
สังข์ชาดก (สุวรรณสังข์ชาดก) ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตที่ปรากฏรายชื่อในปัญญาสาชากเขมร ฉบับ

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

⁴² เรื่องเดียวกัน.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴⁴ เรื่องขยงสังข์ (ขยงสังข์) ศาสตร์อาจารย์จึง หกซีก จัดไว้ในประเภทเรื่องและงานซึ่งมาจากนานาชาติ ดู
เพิ่มเติมที่ พุทธศาสนบัญญัติ, ปัญญาสาชากสมุทรา ภาค 1, หน้า 6.

⁴⁵ ญก แถม, ปัญญาสาชากสังเขป (ภันเพญ: มหาวิทยาลัยอักษรสาสตรนึ่งมนุสสุตาสสุต, 1963), หน้า
บัญชีเรื่อง.

⁴⁶ จึง หกซีก, "เรื่องและงานปัญญาสาชาก นานาชาติ," สมุทรมุขอักษรสาสตรนึ่งมนุสสุตาสสุต โอททธิศูน
ศาสตราจารย์ เกง วาน์สาก์ (ภันเพญ: บณณาการองกร, 2006), หน้า 99.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

ของพุทธศาสนบัณฑิตย์ เป็นเรื่องที่ 41⁴⁸ และพบในปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติของไทยที่เรียกว่า **ปัญญาสาตกปัจฉิมภาค**⁴⁹ ดังนั้นเรื่องนี้จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับปัญญาสาตกไม้อ่อนนานาชาตก หรือสาตราแลบงที่ประพันธ์เลียนแบบชาตก

เรื่องขยของสังข์ เริ่มเรื่องด้วยบทนมัสการหรือบทประณามพจน์เป็นภาษาบาลี แต่งด้วยบทพรหมคติ มีบทนมัสการภาษาเขมรกล่าวว่า แต่งตามพระราชโองการของสมเด็จพระชัยเชษฐาที่ 4 แล้วเข้าสู่เนื้อเรื่องที่เป็นตัวชาตกโดยไม่กล่าวถึงปัจจุบันวัตถุแต่ประการใด แตกต่างจากสุวรรณสังข์ชาตกในปัญญาสาตกที่มีปัจจุบันวัตถุกล่าวถึงสาเหตุที่พระพุทธรเจ้าทรงเทศนาเรื่องนี้

ในสมัยหนึ่งพระเจ้ายศวิมลครองเมืองโสฬสนครพระองค์มีมเหสี 2 พระองค์ องค์หนึ่งนามว่าจันทเทวี อีกองค์หนึ่งนามว่าฉันทา ทั้งสองไม่มีพระโอรสธิดาจึงทำพิธีขอลูก นางจันทเทวีถือศีลพระอินทร์จึงขอให้พระโพธิสัตว์ไปปฏิสนธิในครรภ์นางจันทเทวี ส่วนนางฉันทาไม่ได้ถือศีลแต่ไปขอกับพระไทร เทพธิดาที่รักษาพระไทรจึงมาปฏิสนธิในครรภ์นางฉันทา พระนางจันทเทวีฝันว่าเห็นราหูอมจันทร์ ส่วนนางฉันทาฝันว่าได้ดอกจำปา

ต่อมาโหรทำนายว่านางจันทเทวีจะได้พระโอรสมีบุญ ส่วนนางฉันทาเกิดความริษยาจึงให้หมอมเสนห์มาทำเสน่ห์พระเจ้ายศวิมล พระเจ้ายศวิมลจึงตั้งนางฉันทาเป็นพระมเหสีแล้วขับไล่ นางจันทเทวีออกจากพระราชวัง นางจันทเทวีจึงไปอาศัยกับหญิงชราจนครบกำหนดประสูติโอรสเป็นหอยสังข์ จึงเรียกว่า ขยของสังข์ ส่วนนางฉันทาประสูติธิดานามว่าฉันทิ

ขยของสังข์อยู่ในป่าจนอายุได้ 3 ปี ขยของสังข์ออกจากเปลือกหอยมาช่วยนางจันทเทวีทำงานบ้าน นางจันทเทวีรู้จึงทูลเปลือกหอยทิ้ง ต่อมาข่าวรู้ไปถึงนางฉันทาจึงทูลพระเจ้ายศวิมลว่านางจันทเทวีมีขี้และขอให้นำขยของสังข์ไปฆ่า พระเจ้ายศวิมลก็ทำตาม เพชฌฆาตนำขยของสังข์ไปประหารแต่ไม่สำเร็จจึงนำขยของสังข์ผูกหินแล้วถ่วงทะเล ขยของสังข์จมไปถึงบาดาล พญานาคช่วยไว้ได้แต่ขยของสังข์มีบุญมากพญานาคจึงนำขยของสังข์ใส่สำเภาทองลอยไปถึงเมืองดาวันของนางพันธุรส

นางพันธุรสรับขยของสังข์เป็นบุตรบุญธรรมและทำพิธีรับขวัญ ต่อมานางไปเที่ยวป่านางจึงห้ามไม่ให้ขยของสังข์ไปเล่นที่สระเงินสระทองและที่อยู่ของควงวิญญาณกษัตริย์จักก โครตผู้เป็นสวามีของนางพันธุรส ต่อมาขยของสังข์ทราบว่างนางพันธุรสเป็นยักษ์จึงลงไปชุบตัวในสระเงินสระทองแล้วนำรอนเท้าแก้ว รูปเงาะมาสวมใส่ถือไม้เท้าเหาะหนีไป

⁴⁸ ปัญญาสาตกสมุทราย 1, หน้า 6.

⁴⁹ กรมศิลปากร, ปัญญาสาตก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 2 (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, 2549), หน้า

นางพันธุรสกลับมาไม่พบขของสังข์จึงออกตามหา เมื่อพบขของสังข์จึงอุทธรณ์ให้กลับไปเมือง ขของสังข์ไม่ยอมเนื่องจากจะออกไปตามหามารดา นางพันธุรสจึงบอกความลับของของศักดิ์สิทธิ์ทั้งสามอย่าง คือรูปเงาะ ไม้เท้าและรองเท้าแก้ว จากนั้นได้บอกทิพยมนตรีเรียกเนื้อเรียกปลาแล้วนางพันธุรสจึงตาย ขของสังข์ให้เสนายักษ์ทำพิธีศพให้นางพันธุรส แล้วขของสังข์ในรูปเงาะจึงเดินทางต่อไปจนถึงเมืองสามล

พระเจ้าสามลครองเมืองสามลมีมเหสีนามว่าสามลเทวี มีพระธิดา 7 องค์ พระเจ้าสามลได้จัดพิธีเลือกคู่ให้พระธิดาทั้ง 7 โดยให้ยักษ์ทั้ง 101 นครส่งโอรสมาให้พระธิดาทั้ง 7 เลือกคู่ปรากฏว่าพระธิดา 6 องค์เลือกพระสวามีได้ยกเว้นนางรจนาทวีเลือกไม่ได้ พระเจ้าสามลจึงให้นำบุตรขุนนางหรือราษฎรมาให้นางเลือก นางรจนาทวีไม่เลือกใคร อำมาตย์จึงนำเงาะมาให้นางเลือกเงาะอธิษฐานให้นางรจนาทวีเห็นรูปภายใน นางรจนาทวีมองเห็นจึงเลือกเงาะ เป็นที่ขบขันแก่ยักษ์และขุนนางอำมาตย์ทั้งหลาย พระเจ้าสามลจึงจับขของสังข์และนางรจนาทวีออกจากวัง

เมื่อตกกลางคืนขของสังข์ได้ถอดรูปเงาะมาบรรทมกับนางรจนาทวี นางจึงพยายามเอารูปเงาะเผาไฟแต่ไม่ไหม้ ขของสังข์จึงไม่ยอมถอดรูปเงาะตั้งแต่นั้น ส่วนพระเจ้าสามลก็พยายามหาวิธีการลงโทษเงาะ โดยให้หาเนื้อหาลา เงาะสามารถรอดพ้นได้ทุกครั้ง พระเจ้าสามลจึงให้เงาะมาตีกลี นางรจนาทวีอุทธรณ์ให้เงาะถอดรูปแต่เงาะไม่ยอมนางร้องไห้จนหมดลม

พระอินทร์จึงให้พระพิณุกาไปทำพระเจ้าสามลตีกลีกับพระองค์โดยพนันเอาเมือง พระเจ้าสามลตกลงพระเมเหสีจึงไปหาเงาะให้มาช่วย แต่พบว่านางรจนาทวีสิ้นใจแล้ว เงาะเห็นนางรจนาสิ้นใจจึงแก้ไขให้ฟื้นแล้วยอมไปตีกลี โดยถอดรูปเงาะออกทุกคนจึงเห็นว่ามิรูปร่าง เทวดาทั้งหลายได้มาชมการตีกลี ด้วยอำนาจบุญญาธิการของขของสังข์ ทำให้เกิดการสันเสทือนตั้งแต่พรหมโลกถึงบาดาล ขของสังข์เอาชนะพระอินทร์ได้ จึงได้ขึ้นครองราชย์ที่สามลนครและนางรจนาทวีได้เป็นอัครมเหสี

ต่อมาพระเจ้ายศวิมลบรรทมหลับฝันว่าพระอินทร์ถือกระบองใหญ่เท่าต้นตาลเข้ามาขู่จะฆ่าพระองค์หากไม่นำพระนางจันทเทวีกลับเข้าวัง และต้องไปรับขของสังข์ซึ่งเป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าสามลกลับมาในเจ็ดวัน พระเจ้ายศวิมลเกิดความกลัวอย่างมากจึงลงโทษนางฉันทาและหมอมเสนห์ แล้วจึงไปรับนางจันทเทวีกลับวัง นางได้พิสูจน์ความภักดีด้วยการดูไฟ แล้วพระเจ้ายศวิมลและนางจันทเทวีจึงเดินทางไปรับขของสังข์ แต่ขของสังข์จำนางไม่ได้ นางจึงเข้าไปทำงานกับแม่ครัวแล้วแกะสลักเรื่องราวในฝัน ขของสังข์เห็นก็เข้าใจและพบกับพระมารดา จากนั้นจึงพบกับพระเจ้ายศวิมล และเสด็จกลับไปโสฬสนคร ขของสังข์อภิเษกกับนางฉันทิและตั้งเป็นชายาองค์ที่สองพระนามว่าสุวรรณราชธิดา

ขของสังข์ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า พระบรมมุตตมโพธิสัตว์ ปกครองสองนครด้วย ทศพิชราชธรรม ต่อมานางรจนาทวีประสูติราชบุตรทรงพระนามว่าสุวรรณกุมาร ส่วนนางฉันทิ ประสูติราชธิดาพระนามว่า สุวรรณเทวี ต่อมาขของสังข์จึงอภิเษกพระราชโอรสและพระราชธิดา และยกเมืองสามลให้ปกครองส่วนพระองค์ครองราชย์ที่โสฬสนครจนทิวงคไปยังสวรรคตชั้นดุสิต

ต่อจากนั้นจึงเป็นการประชุมชาดกกล่าวถึงการกลับชาติของตัวละคร คือ นางฉันทามาเกิด เป็นภรรยาเทวทัตชื่อสารวันท นางพันธรสเกิดเป็นนางไพสาขา (วิสาขา) พระเจ้าสามลเกิดเป็น พระอานนท์ พระเจ้ายศวิมลเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ นางฉันทเทวีมาเกิดเป็นพระนางมหายา นางรจนามาเกิดเป็นนางพิมพา นางสุวรรณมาเกิดเป็นนางศรีสุชาดา สุวรรณกุมารมาเกิดเป็นพระ ราहुล สุวรรณเทวีมาเกิดเป็นพระอุบลวรรณาเถรี ส่วนสุวรรณขของสังข์มาเกิดเป็นพระสัมมาสัม พุทธเจ้า ในทำนองเรื่องมีบทอรรถวิพากษ์ของกวีกล่าวไว้ว่า ถ้าหากคำไม่ไพเราะตามลักษณะของกาพย์ ขอผู้อ่านที่มีปัญญาช่วยแก้ไขเป็นบุญบริบูรณ์เถิด

อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัญญาชาดกแปล ฉบับของพุทธศาสนบัณฑิตย์ ทั้ง 5 ภาค และ ปัญญาชาดกสังเขป ของฤก - แดม ไม่มีเนื้อเรื่องสุวรรณสังข์ชาดก ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษา เปรียบเทียบเรื่องขของสังข์กับสุวรรณสังข์ชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่ 3 ของปัญญาชาดกปัจฉิมภาค ใน ปัญญาชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 2⁵⁰

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า เรื่องขของสังข์แตกต่างจากสุวรรณสังข์ชาดกในปัญญาส ชาดกหลายประการ กล่าวคือ มีชื่อตัวละครแตกต่างจากสุวรรณสังข์ชาดก เช่น พระเจ้าวิมลหรือยศวิมล ในปัญญาชาดกเรียกว่า พระเจ้าพรหมทัต ขของสังข์ในปัญญาชาดกเรียกว่า สุวรรณสังข์ นางฉันทเทวีในปัญญาชาดกเรียกว่า นางสุวรรณจัมปากเทวี นางรจนาในปัญญาชาดกเรียกว่า นางคันธาเทวี ท้าวสามลในปัญญาชาดกเรียกว่า พระเจ้าพาราณสี เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความ แตกต่างของเนื้อเรื่องหลายประการ ดังได้นำมาเปรียบเทียบในตารางดังนี้

เรื่องขของสังข์	สุวรรณสังข์ชาดก
- เริ่มต้นเรื่อง โดยไม่ได้กล่าวถึงปัจจุบันวัตถุ	- มีปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงปรารถนา ถึงความพยายามของพระเทวทัตที่ปองร้าย พระองค์
- พระเจ้ายศวิมลครองเมืองโสฬสนครพระองค์มี มเหสี 2 องค์ องค์หนึ่งนามว่าฉันทเทวี อีกองค์	- พระเจ้าพรหมทัตครองเมืองพรหมนคร มีมเหสี 2 องค์ องค์แรกนามว่าฉันทเทวี อีกองค์หนึ่งมี

⁵⁰ กรมศิลปากร, ปัญญาชาดก เล่ม 2, หน้า 155 – 200.

<p>หนึ่งนามว่าฉันทา</p> <p>-พระนางจันทเทวีฝันว่าเห็นราหูอมจันทร์ ส่วนนางฉันทาฝันว่าได้ดอกจำปาทอง</p> <p>-นางฉันทาเกิดความริษยาจึงให้หมอเสนห้มาทำเสน่ห์พระเจ้ายศวิมล พระเจ้ายศวิมลจึงตั้งนางฉันทาเป็นพระมเหสีแล้วขับไล่ นางจันทเทวีออกจากพระราชวัง</p> <p>-นางจันทเทวีจึงไปอาศัยกับหญิงชราจนครบกำหนดประสูติโอรสเป็นหอยสังข์ เรียกว่า ขของสังข์ ส่วนนางฉันทาประสูติธิดานามว่าฉันทิ</p> <p>-ขของสังข์อยู่ในป่าจนอายุได้ 3 ปี ขของสังข์ออกจากเปลือกหอยมาช่วยนางจันทเทวีทำงานบ้าน นางจันทเทวีรู้จึงทุบเปลือกหอยทิ้ง</p> <p>-เพศฆาตนำขของสังข์ไปประหารแต่ไม่สำเร็จ จึงนำขของสังข์ผูกหินแล้วถ่วงทะเล ขของสังข์จมไปถึงบาดาล พญานาคช่วยไว้ได้ ขของสังข์มีบุญมากพญานาคจึงนำขของสังข์ใส่สำเภาทองลอยไปถึงเมืองดาวนของนางพันธุรส</p> <p>-นางพันธุรสรับขของสังข์เป็นบุตรบุญธรรมและทำพิธีรับขวัญ</p> <p>-ต่อมาขของสังข์ทราบว่ นางพันธุรสเป็นยักษ์ จึงลงไปชุบตัวในสระเงิน สระทองแล้วนำรองเท้าแก้ว รูปเงาะมาสวมใส่ถือไม้เท้าเหาะหนีไป</p> <p>-นางพันธุรสกลับมาจากป่าไม่พบขของสังข์จึงออกตามหา เมื่อพบขของสังข์จึงอ้อนวอนให้กลับไปเมือง ขของสังข์ไม่ยอมเนื่องจากจะออกไปตามหามารดา นางพันธุรสจึงบอก</p>	<p>นามภายหลังว่าสุวรรณจัมปากเทวี</p> <p>-นางจันทเทวีฝันว่าพระอาทิตย์เปล่งรัศมีโคจรรอบเข้าสู่เนรุ 3 รอบ แล้วตกมายังทรงของนาง ส่วนนางสุวรรณจัมปากฝันว่าได้จำปาทอง</p> <p>-ผู้ร่วมมือกับนางสุวรรณจัมปากชื่อ ปาลเสนาบดี</p> <p>-ผู้ให้ที่พักแ่ก่นางคือตายายคู่หนึ่ง</p> <p>-ตรงกัน</p> <p>- จันทเทวีถูกนำตัวไปลอยแพพร้อมทั้งพระสุวรรณสังข์ แพแตกจึงพลัดพรากกัน พระยานาคนำพระสุวรรณสังข์ใส่สำเภาทองลอยมาถึงอาศรมพระฤๅษี พระฤๅษีชี้ทางไปเมืองพาราณสี ส่วนนางจันทเทวีขึ้นฝั่งที่เมืองมัทราช ได้เป็นแม่ครัวของธัญเศรษฐี</p> <p>- ตรงกัน</p> <p>- ไม่ปรากฏการกล่าวถึงไม้เท้า แต่กล่าวว่าพระสุวรรณสังข์ถือพระขรรค์ด้ามแก้วติดตัวไป</p> <p>-นางยักษ์ติดตามสุวรรณสังข์และได้สอนมนต์เรียกเนื้อเรียกปลาให้แก่พระสุวรรณสังข์ เมื่อพระสุวรรณสังข์เดินทางจากไป นางเสียใจจนตายไปในที่นั้น</p>
--	---

<p>ความลับของของศักดิ์สิทธิ์ทั้งสามอย่าง คือรูปเงาะ ไม้เท้าและรองเท้าแก้ว จากนั้นได้บอกทิพย์มนตรีเรียกเนื้อเรียกปลาแล้วนางพันธุรสจึงตาย</p> <p>-ขของสังข์ให้เสนายักษ์ทำพิศพให้นางพันธุรส แล้วขของสังข์ในรูปเงาะจึงเดินทางต่อไปจนถึงเมืองสามล</p> <p>- พระเจ้าสามลครองเมืองสามลมีมเหสีนามว่าสามลเทวี มีพระธิดา 7 องค์ พระเจ้าสามลได้จัดพิธีเลือกคู่ให้พระธิดาทั้ง 7 โดยให้ยักษ์ครึ่งทั้ง 101 นครส่งโอรสมาให้พระธิดาทั้ง 7 เลือกคู่ปรากฏว่าพระธิดา 6 องค์เลือกพระสวามีได้ ยกเว้นนางรจนาทวีเลือกไม่ได้</p> <p>-พระเจ้าสามลจึงให้นำบุตรขุนนางหรือราษฎรมาให้นางเลือก นางรจนาทวีไม่เลือกใคร อำมาตย์จึงนำเงาะมาให้นางเลือก เงาะอธิษฐานให้นางรจนาทวีเห็นรูปภายใน นางรจนาทวีมองเห็นจึงเลือกเงาะ เป็นที่ขบขันแก่ยักษ์และขุนนางอำมาตย์ทั้งหลาย พระเจ้าสามลจึงจับขของสังข์และนางรจนาทวีออกจากวัง</p> <p>-พระเจ้าสามลพยายามหาวิธีการลงโทษเงาะ โดยให้หาเนื้อหาลปลา เงาะสามารถรอดพ้นได้ทุกครั้ง พระเจ้าสามลจึงให้เงาะมาตีคณีนางรจนาทวี อ้อนวอนให้เงาะถอดรูปแต่เงาะไม่ยอมนางร้องไห้จนหมดลม</p> <p>-พระอินทร์จึงให้พระพิฆณิการไปทำพระเจ้าสามลตีคณีนกับพระองค์ พระเจ้าสามลตกลงพระมเหสีจึงไปหาเงาะให้มาช่วย มาพบว่านางรจนาทวีสิ้นใจแล้ว เงาะเห็นนางรจนาทวีสิ้นใจจึงแก้ไขให้ฟื้นแล้วยอมไปตีคณีน โดยถอดรูปเงาะออกทุก</p>	<p>-พระสุวรรณสังข์เดินทางกลับมาทำจิตกาธานเผาศพนางยักษ์ แล้วเดินทางไปเมืองพาราณสี</p> <p>- พระราชาครองเมืองพาราณสีมีพระธิดาเจ็ดองค์ แต่ทั้งหกนางมีภักศดาแล้ว เหลือแต่นางคันธาเทวียังไม่มีภักศดา จึงให้หาหมาเสนาและราชโอรสทั้งหลายมาให้นางเลือก แต่นางไม่เลือกผู้ใด</p> <p>-พระเจ้ากรุงพาราณสีให้พาเงาะป่ามานางเลือก โดยโยนเสียงพวงมาลัย ปรากฏว่าพวงมาลัยลอยไปสวมพระหัตถ์ของเงาะป่า เงาะป่าถูกจับเพราะไม่ยอมสร่งน้ำราชาอภิเษกเพราะกลัวมหาชนเห็นรูปทองของตน พระเจ้ากรุงพาราณสีกริ้วให้จับเงาะกับนางคันธาออกไป</p> <p>-ผู้ที่ผู้แห่ให้กำจัดเงาะป่าคือ หกเขย ทำให้หกเขยต้องเสียใบหู นิ้วมือ และจมูกเพื่อแลกเนื้อสุกร และปลา ไม่ปรากฏเรื่องนางคันธาเสียชีวิต</p> <p>- นอกเหนือจากคณีนแล้วยังมีการทนายปัญหาของพระอินทร์ด้วย หลังจากนั้นพระสุวรรณสังข์ได้ขึ้นครองราชย์เมืองพาราณสี</p>
---	--

คนจึงเห็นว่ามียูปร่าง ขของสังข์เอาชนะพระอินทร์ได้ จึงได้ขึ้นครองราชย์ที่สามนครและนางรงนาเทวีได้เป็นอัครมเหสี

-ต่อมาพระเจ้ายศวิมลบรรทมหลับฝันว่าพระอินทร์ถือกระบองใหญ่เท่าคันทาลเข้ามาขู่จะฆ่าพระองค์หากไม่นำพระนางจันทเทวีกลับเข้าวัง และต้องไปรับขของสังข์ซึ่งเป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าสามลกลับมาในเจ็ดวัน พระเจ้ายศวิมลเกิดความกลัวอย่างมากจึงลงโทษนางฉันทาและหมอเสนห์ แล้วจึงไปรับนางจันทเทวีกลับวัง

-นางได้พิสูจน์ความภักดีด้วยการลุยไฟ แล้วพระเจ้ายศวิมลและนางจันทเทวีจึงเดินทางไปรับขของสังข์ แต่ขของสังข์จำนางไม่ได้ นางจึงเข้าไปทำงานกับแม่ครัวแล้วแกะสลักเรื่องราวในฝักขของสังข์เห็นก็เข้าใจและพบกับพระมารดา จากนั้นจึงพบกับพระเจ้ายศวิมล

-พระขของสังข์เสด็จกลับไปโสฬสนคร ขของสังข์อภิเษกกับนางฉันทาและตั้งเป็นชายาองค์ที่สองพระนามว่าสุวรรณราชธิดา ขของสังข์ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า พระบรมอุตตมโพธิสัตว์ ปกครองสองนครด้วยทศพิธราชธรรม ต่อมานางรงนาเทวีประสูติราชบุตรทรงพระนามว่าสุวรรณกุมาร ส่วนนางฉันทาประสูติราชธิดาพระนามว่า สุวรรณเทวี ต่อมาขของสังข์จึงอภิเษกพระราชโอรสและพระราชธิดาและยกเมืองสามลให้ปกครองส่วนพระองค์ครองราชย์ที่โสฬสนครจนทิวังคตไปยังสวรรคตชั้นดุสิต

-พระสุวรรณสังข์เป็นผู้ออกเดินทางตามหา มารดาจนพบและพากลับเมืองพาราณสี ต่อมาชาวเมืองพรหมบุรีได้พากันไปอยู่เมืองพาราณสี อำมาตย์จึงมาทูลพระเจ้าพรหมทัตๆ จึงออกเดินทางไปรับพระสุวรรณสังข์

-นางจันทาเทวีลุยไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์กับนางสุวรรณจัมปากเทวี มีดอกบัวทองผุดมารับนางจันทาเทวี ส่วนนางสุวรรณจัมปากถูกไฟเผาตายไปเกิดในอเวจีนรก

-พระสุวรรณสังข์ครองเมืองพรหมบุรีกับนางฉันทาเทวี ต่อมาปาลกเสนาบดีกลัวความผิดจึงไปลวงขอกองทัพจากพระเจ้าปัญจาลยกทัพมาตีเมืองพรหมบุรี ปาลกเสนาบดีตกจากคอช้างตกลงไปในอเวจีนรก พระสุวรรณสังข์ครองราชย์สืบมาจนสิ้นอายุขัย

จากตารางเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในเรื่องของสังข์กับสุวรรณสังข์ชาดก ในปัญญาสาชาดก พบว่า เนื้อความในเรื่องของสังข์มีความแตกต่างจากปัญญาสาชาดกมาก ดังนั้นผู้ประพันธ์ศาสตร์าแลบงเรื่องนี่จึงไม่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากสุวรรณสังข์ชาดก ในปัญญาสาชาดกโดยตรง แต่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากฉบับชาดกและได้ผสมผสานกับเรื่องเล่าหรือนิทานเรื่องสุวรรณสังข์ที่เป็นมุขปาฐะที่แพร่หลายอยู่แล้ว ดังนั้นเนื้อเรื่องของเรื่องของสังข์จึงมีความแตกต่างจากสุวรรณสังข์ชาดก ในปัญญาสาชาดก

3.1.2.1.2 เรื่องกรุงศุภมิตร

กรุงศุภมิตร (กรุงศุภมิตร) เป็นผลงานของออกญาโกษาธิบดี (เกา) จางวางกรมพระคลังมหึรรัตน จากการศึกษาพบว่า ศาสตร์าแลบงเรื่องนี่นำเค้าโครงเรื่องมาจากศุภมิตรชาดก เป็นเรื่องที 9 ในปัญญาสาชาดกภาษาบาลีของเขมรชื่อว่าศุภมิตร⁵¹

เรื่องกรุงศุภมิตร เริ่มเรื่องด้วยบทนมัสการหรือบทประณามพจน์ภาษาบาลี เพื่อนมัสการพระพุทธและพระธรรม ต่อมาจึงเป็นบทนมัสการภาษาเขมรนมัสการพระรัตนตรัย จากนั้นจึงเป็นส่วนทีกวีกล่าวว่จะประพันธ์เรื่องนี่แล้วขอพรจากเทวดาทั้งโสฬสพรหม ขอพรจากพระอินทร์กล่าวถึงวันเวลาที่ประพันธ์ จากนั้นจึงเป็นส่วนกวีและอัครวิพากษ์ของกวีกล่าวถึงชื่อและตำแหน่งของกวี กล่าวถึงที่มาของเรื่องว่แปลมาจากปัญญาสาชาดก และกล่าวว่เรื่องนี่ยังเกรงว่จะมีผิดพลาดไม่ไพอเพราะขอให้ผู้อ่านทีมีปัญญาช่วยแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วจึงเริ่มเรื่องทีตัวเนื้อหาของชาดก โดยไม่การกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุ ต่างจากศุภมิตรชาดกในปัญญาสาชาดก ทีกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุเพื่ออธิบายเหตุทีพระพุทธเจ้าคร้เสนาชาดก ส่วนเนื้อเรื่องของเรื่องกรุงศุภมิตรเมื่อเปรียบเทียบกับศุภมิตรชาดกพบว่า เนื้อเรื่องตรงกับศุภมิตรชาดกในปัญญาสาชาดกดังนี้

ในอดีตชาติพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่ กรุงศุภมิตร ครองเมืองพาราณสี มีอัครมเหสีพระนามเกศินี พร้อมทั้งมีพระราชบุตรสองพระองค์ วันหนึ่งพระอนุชาพระนามอศุภมิตร ปรารถนาในราชสมบัติและได้วางแผนจะปลงพระชนม์พระเจ้ากรุงศุภมิตร

พระเจ้ากรุงศุภมิตรจึงพาพระมเหสีและพระราชบุตรเดินทางออกจากเมือง ระหว่างทางได้พบแม่น้ำใหญ่ขวางหน้าอยู่ พระเจ้ากรุงศุภมิตรจึงว่ายน้พาพระนางเกศินีข้ามไปก่อนแล้วย้อนกลับมารับพระราชบุตร แต่เมื่อพระองค์ว่ายน้มาถึงนายพรานได้พาพระราชบุตรทั้งสองไปเสียแล้ว

⁵¹ ปัญญาสาชาดกสมุราย 5, หน้า 5.

ในระหว่างนั้นมีเรือสำเภาลำหนึ่งผ่านมานายสำเภาจึงรับนางเกศินีไป เมื่อพระเจ้ากรุงสุโขทัยมิตรว่ายน้ำกลับมาก็ยังไม่พบ พระองค์ทรงเสียพระทัยเป็นอย่างมาก คังนั้นพระองค์จึงเดินทางเพื่อตามหาพระมเหสีและพระราชบุตรในตอนนี้มีแทรกบทคร่ำครวญที่ไม่ปรากฏในปัญญาสาครดก ดังเช่น

กรมเองพิเพรงผดู่เหี้ย	เชวีเมฎจสงวนเอี้ย	เจียสจากพุมุบาน ๑
ผู่เจ้าเสจรสมญเอจกุสตรุกสานุด	พนางกลุยาม	หิจแหลเจริวใจ ๑
กณฎาลปรวาลชลลชัย	เสฎจพุมุภิตภัย	นีกขุลางมจณา ๑
สมุทรรนุชตัมหิมา	รลกลลสา	โบกเบงผุคาแตรง ๑
สนุชีกพนุชีกคเครง	คครุาแบกแผสง	อพัทอส์ทิสา ๑
พระพายผาดผายคองคา	พนุชีกมหิมา	สุรสพุทริพง ๑ ⁵²

คำแปล

กรรมเองจากเพรงมาถึงแล้ว	ทำไฉนสงวนเอย	หลีกจากไปได้อ ๑
สั่งเสจรสมเด็จกษัตริย์กสานุด	พนางกลุยาม	เห็จว่ายลิวไป ๑
ท่ามกลางเว้งว้างชลลชัย	เสด็จบ่กล้วภัย	นีกขุลางมจณา ๑
สมุทรรนุชตัมหิมา	ระลอกชลลสา	พัดแบ่งดอกเลา ๑
อิกทีกพันลิกคเค็งแตรง	ซัดซ่าแตกควัน	หมอกทุกทิสา ๑
พระพายพัดผายคองคา	พันลิกมหิมา	สุรสพัทก็กก้อง ๑

ในที่สุดพระองค์ก็เดินทางไปถึงเมืองดักศิลา ในเวลานั้นพระราชผู้ครองเมืองดักศิลาได้สวรรคตไปโดยไม่มีผู้สืบราชบัลลังก์ เหล่าขุนนางราชบุโรหิตจึงจัดกระบวนช้างเพื่อหาผู้มีบุญมาครองเมือง กระบวนช้างได้ไปอัญเชิญพระเจ้ากรุงสุโขทัยให้พระองค์ขึ้นครองเมืองดักศิลา

วันหนึ่งนายพรานได้พาพระราชบุตรทั้งสองมาถวาย แต่พระเจ้ากรุงสุโขทัยไม่ทราบว่าเป็นพระราชบุตรจึงรับไว้เป็นมหาดเล็ก ในเวลาเดียวกันนายสำเภาได้เดินทางมาถวายบรรณาการ พระองค์จึงให้นายสำเภาพักอยู่ที่ดักศิลาก่อน โดยให้มหาดเล็กทั้งสองไปอยู่คอยที่เรือสำเภา

พระราชบุตรทั้งสองเมื่ออยู่ในเรือสำเภาได้ปรึกษากันเรื่องที่จะตามหาพระบิดาพระมารดา พระนางเกศินีที่อยู่ในเรือนั้น ได้ยินก็จำได้ว่าเป็นเสียงของพระราชบุตรทั้งสอง นางจึงออกมาหาและ

⁵² พุทธศาสนบณชิตย, กรุงสุโขทัย (ภันเพญ: พุทธศาสนบณชิตย, 2542), หน้า 22.

โอบกอดร้องไห้ พวกคนในเรือจึงจับมหาดเล็กทั้งสองมาถวายให้พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระเจ้ากรุงสุโขทัยก็ตรัสถามเรื่องราว ในที่สุดพระองค์ทรงทราบว่า เป็นพระราชบุตรและพระมเหสีของพระองค์ แล้วทั้งสองพระองค์ก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขสืบต่อมา

ในทำนองของเรื่องกรุงสุโขทัยมีประชุมชาดกกล่าวว่า อสุกมิตรมาเกิดเป็นพระเทวทัต เจ้าชัยทัตมาเกิดเป็นพระอานนท์ เจ้าชัยแสนมาเกิดเป็นพระราหุล นางเกสินีมาเกิดเป็นนางพิมพา พระมารดาเกิดเป็นพระนางมหายา พระบิดามาเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ ส่วนพระเจ้ากรุงสุโขทัยมาเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรงกับประชุมชาดกในปัญญาสาตก

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องกรุงสุโขทัย ของออกญาโกษาธิบดี (เกา) กับสุกมิตตชาดก ในปัญญาสาตกแปลของพุทธศาสนบัณฑิต⁵³ พบว่า ชื่อตัวละคร ชื่อเมือง รวมทั้งเนื้อเรื่องของเรื่องกรุงสุโขทัยมีความสอดคล้องกับสุกมิตตชาดกในปัญญาสาตก ดังนั้นเรื่องกรุงสุโขทัยจึงน่าจะมีที่มาจากสุกมิตตชาดกในปัญญาสาตกโดยตรง

3.1.2.1.3 เรื่องโลกกุกุมาร

เรื่องโลกกุกุมาร (โลกกุกุมาร) เป็นผลงานของออกญาวงศาสรเพชญ (นง) หรือ ออกญาพระคลัง (นง) เรื่องนี้พุทธศาสนบัณฑิตกล่าวไว้ในคำนำฉบับพิมพ์ว่า มีเรื่องคล้ายกับวรรณกรรมชาดก แต่ไม่พบในปัญญาสาตกและนิบาตชาดก สันนิษฐานว่าเรื่องนี้เป็นชาดกนอกกลุ่มชาดกทั้งหลาย เหมือนโลกนัยชาดก⁵⁴ ฉิ่ง หุกจี จึงจัดเรื่องนี้ว่าเป็นเพลงที่มาจากนานาชาดก (Jataka apocryphes)⁵⁵

เรื่องโลกกุกุมาร มีเนื้อเรื่องตรงกับพาลุชาดก เป็นเรื่องที่ 50 ในปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ⁵⁶ ของไทย นอกจากนี้ยังคล้ายคลึงกับนิทานชาดกนอกนิบาตของล้านนาหลายเรื่อง เช่น กำพร้าหมาขาว⁵⁷ นางไข่พร่าง/พาลุชาดก⁵⁸ สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง⁵⁹ เมื่อเปรียบเทียบนิทาน

⁵³ พุทธศาสนบัณฑิต, ปัญญาสาตกสมุราย ภาคที่ 2 (ภณฺเฑญ: พุทธศาสนบัณฑิต, 2507), หน้า 58 – 102.

⁵⁴ ฉิ่ง หุกจี, เรื่องโลกกุกุมาร (ภณฺเฑญ: บณฺเฑนาคารองคร, 2005) หน้า ก.

⁵⁵ ฉิ่ง หุกจี, “เรื่องเพลงนิงปัญญาสาตก นานาชาดก,” สมุททมมอกุสรสาสุตรแฆมร โอทุทิสฐน สาสุตราจารย์ เกง วานฺสาก์, หน้า 84.

⁵⁶ กรมศิลปากร, ปัญญาสาตก เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2549), หน้า 95.

⁵⁷ อุคม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), หน้า

เหล่านี้แล้วพบว่า เรื่องโศกกุลกุมารมี ตัวละคร เนื้อเรื่อง และรายละเอียดตรงกับพาลุชาดก ใน ปิณณูสาชาดกมากกว่านิทานเรื่องอื่นๆ จึงสันนิษฐานว่า เรื่องโศกกุลกุมาร เป็นศาสตราเลงที่มี ที่มาจากพาลุชาดก ในปิณณูสาชาดก ไม่ใช่ศาสตราเลงที่มีที่มาจากนานาชาดก ดังที่ฉิ่ง หุกจิ ได้ เคยศึกษาไว้⁶⁰

เรื่องโศกกุลกุมารเริ่มต้นด้วยบทนมัสการหรือบทประณามพจน์ภาษาบาลีเพื่อนมัสการพระ รัตนตรัย จากนั้นจึงนำบทนมัสการภาษาบาลีมาแปลเป็นภาษาเขมรโดยนำศัพท์ภาษาบาลีมาเป็นคำ ตั้ง จากนั้นจึงแปลเป็นรูปแบบคำประพันธ์ประเภทบทกาคติและขอให้ประสบความสำเร็จในการ ประพันธ์ด้วยความสวัสดิ และบอกกาลปริจเฉทหรือวันเวลาที่ประพันธ์ รวมทั้งกล่าวถึงชื่อและ ตำแหน่งหน้าที่ของผู้ประพันธ์ว่าเป็นออกญาพระคลังมีชื่อว่า นง แต่งเรื่องนี้ขึ้นเพื่อเป็นการสืบทอด พระศาสนาให้ครบห้าพันปี

เนื้อเรื่องของเรื่องโศกกุลกุมาร เมื่อเปรียบเทียบกับพาลุชาดกพบว่าเนื้อเรื่องโดยรวมไม่ แตกต่างจากพาลุชาดกในปิณณูสาชาดก โดยกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุพนในกรุงสาวัตถี ภิกษุทั้งหลายได้ประชุมกันในธรรมสภา กล่าวถึงเรื่องพระเวททัต พยายามปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าแต่ไม่สำเร็จดังประสงค์ ตัวเองกลับถูกฐณีสูบไปเกิดในมหา นรกอเวจี พระพุทธเจ้าเสด็จมาในที่ประชุมนั้น ตรัสถามพวกภิกษุว่าพูดถึงอะไร เมื่อทรงทราบจึง ตรัสว่า เทวทัตพยายามจะปลงพระชนม์พระองค์แต่ตนเองต้องรับเคราะห์ไปนั้นไม่เพียงแต่ใน ปัจจุบันชาติเท่านั้นตั้งแต่บุพพชาติมาก็เหมือนกันนี้ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดง เรื่องนั้น พระพุทธองค์จึงทรงนำอดีตนิทานมาเล่า

ในอดีตกาล เวลานั้นพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี มีมหาเศรษฐีคน หนึ่งชื่อโศกวุฑฒิ เป็นผู้มั่งคั่งมากและเป็นผู้มีธรรมได้บริจาคให้ทานจนสมบัติหมดกลายเป็นคน เชื้อจืด เมื่อตายไปได้เกิดเป็นพระอินทร์ พระอินทร์จึงได้ไปขออัญเชิญพระโพธิสัตว์มาเกิดเป็น บุตรชายของโศกวุฑฒิมาเป็นบุตรชายของตน

ในเวลาที่พระโพธิสัตว์มาเกิดในครรภ์ภรรยาของโศกวุฑฒินั้น ภรรยาของโศกวุฑฒิได้ฝัน เห็นนิมิตต่างๆ จึงไปหาโหรให้ทำนาย เรื่องราวในเรื่องก็ดำเนินไปตามคำทำนาย เมื่อพระโพธิสัตว์

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 605.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 630.

⁶⁰ ฉิ่ง หุกจิ, "เรื่องเลงนิงปิณณูสาชาดก นานาชาดก," สมุททมนอกุสรสาสุตรเขมร โอทุทิสฐน

ประสูติมาได้นามว่า โภคกุลกุมาร เมื่ออายุ โภคกุลกุมาร ได้ 10 ปี มารดาได้เสียชีวิตไป เมื่ออายุได้ 15 ปีบิดาได้เสียชีวิตไปอีก

โภคกุลกุมารเป็นคนเฉลียวใจและกำพร้าพ่อแม่ตายไปหมดแล้ว โภคกุลกุมารจึงมีอาชีพเป็นคนปลูกผัก พระอินทร์ได้ไปนำบุตรของพระราชินีองค์หนึ่งนามสัตตคุฏฐราช ที่เมืองกลางทะเลมาให้เป็นภรรยาโภคกุลกุมารนี้ คู่สามีภรรยาที่รักกันมาก แต่นางภรรยาที่มีนามว่าสุขุมาลันทามีรูปโฉมงดงามยิ่ง ทำให้ความทราบไปถึงคาม โภชกซึ่งเป็นเจ้าเมืองได้ไปกราบทูลพระเจ้าพรหมทัต กษัตริย์ของเมืองนั้นให้ทรงทราบ

พระเจ้าพรหมทัตจึงทรงใช้ให้คาม โภชกทำอุบายเพื่อจะนำนางนั้นมาให้ได้ เมื่อคาม โภชกทราบความจึงดำเนินอุบายทุกวิถีทางเพื่อจะล่อลวง โภคกุลกุมาร แต่ด้วยความที่ โภคกุลกุมารเป็นคนมีบุญญาธิการเพราะเป็นพระโอรสองค์และนางสุขุมาลันทาใช้ปัญญาช่วยทำให้สามารถเอาชนะได้ ทุกครั้ง วันหนึ่งเหล่าอำมาตย์จับตัว โภคกุลกุมาร ได้แล้วบังคับให้กินไข่สัตว์ นางสุขุมาลันทาผู้เป็นภรรยาทนไม่ได้จึงออกจากกระท่อมกลับไปยังเมืองของนาง

เมื่อ โภคกุลกุมารกลับมาไม่พบนางสุขุมาลันทาจึงพาหมาตัวหนึ่งเดินไปตาม เมื่อถึงทะเลก็พากันว่ายน้ำข้ามไป เวลานั้นหมาก็ตายไป เหลือตัวคนเดียวก็อุ้มหมาว่ายน้ำไป แต่มีแรงนำทางไปจนถึงสวนดอกไม้ของพระราชินีซึ่งเป็นพระสัสสุระ เวลานั้นมีพวกทาสีมาตักน้ำไปชำระพระกาย นางสุขุมาลันทา โภคกุลกุมารจึงลอบนำพระธำมรงค์ใส่ไว้ในกระออม เมื่อนางสุขุมาลันทาอาบน้ำ แหวนนั่นก็เข้าไปสวมในนิ้วพระหัตถ์ของนาง

เมื่อทราบความจริงเชิญ โภคกุลกุมารเข้าไปในเมือง พระ โภคกุลกุมาร ได้แสดงฤทธิ์ให้พระเจ้าสัตตคุฏฐราชประจักษ์ในความสามารถ แล้วพระเจ้าสัตตคุฏฐราชจึงอภิเษกให้ โภคกุลกุมาร แล้วในที่สุดก็กลับมาแย่งชิงเอาราชสมบัติจากพระเจ้าพรหมทัตได้

นอกจากนี้ยังแทรกคำสอนในตอนที่พระเจ้าสัตตคุฏฐราชสอน โภคกุลกุมาร คือ คำสอนเรื่อง ทศพิธราชธรรม การทำบุญต่างๆ เช่น การสร้างศาลา การทำทาน การรักษาศีลห้า การรักษาศีลแปด รวมทั้งคำสอนเรื่องสตรีเจ็ดจำพวก และกล่าวถึงอานิสงส์ของการถือศีล เป็นต้น

ในท้ายเรื่องมีประมุขชาติกว่า คาม โภชกกลับมาเกิดเป็นพระเทวทัต พระเจ้าพรหมทัต มาเกิดเป็นพระเจ้าสุปปพุทธ พระอินทร์มาเกิดเป็นพระอนูรุท เทวดาที่นิมิตตนเป็นแมลงวันมาเกิดเป็นอุบลวรรณาเถรี พระเจ้าสัตตคุฏฐราชมาเกิดเป็นพระสารีบุตร สุนัขมาเกิดเป็นพระอานนท์ เทวดาที่นิมิตตนเป็นแครงมาเกิดเป็นพระ โมคคัลลานะ ขยายแก้วมาเกิดเป็นนางกิสสา โคตมิ โภควิฆจิตมาเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ ภริยา โภคจุทติมาเกิดเป็นพระนางมหายา นางสุขุมาลันทามาเกิดเป็นพระนางพิมพา อัสตรมาเกิดเป็นพระราहुล พระ โภคกุลกุมารมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตามเนื่องจาก**ปัญญาสาตกแปล** ฉบับของพุทธศาสนบัณฑิตย ทั้ง 5 ภาค และ **ปัญญาสาตกสังเขป** ของฉุก - แฉม ไม่มีเรื่องพากลุชาด ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง **โศกกุลกุมารกับพากลุชาด** ซึ่งเป็นชาดกที่ 50 ของ**ปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 2**⁶¹

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง**โศกกุลกุมาร** ของออกญาวงศาสรพรเพชญ (นาง) กับ**พากลุชาด** ใน**ปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ** พบว่า ชื่อตัวละครมีแตกต่างกันบ้างเพียงตัวละครเอกคือ ในชาดกเรียกชื่อตัวละครเอกฝ่ายชายว่า พากลุกุมาร แต่ในศาสนาแลบงเรียกว่า โศกกุลกุมาร และชื่อของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในชาดกเรียกว่า นางสุขุมมาอันหา ส่วนในศาสนาแลบงเรียกว่า นางสุขุมมาลันทา ส่วนชื่อตัวละครอื่น ชื่อเมือง รวมทั้งเนื้อความส่วนใหญ่สอดคล้องกับพากลุชาดใน**ปัญญาสาตก** ดังนั้นเรื่อง**โศกกุลกุมาร**จึงน่าจะมีที่มาจาก**พากลุชาด**ใน**ปัญญาสาตก**โดยตรง

3.1.2.1.4 เรื่องพระสุธนกุมาร

เรื่องพระสุธนกุมาร (พระสุธนกุมาร) เป็นศาสนาแลบงที่นำเค้าโครงเรื่องมาจาก**สุธนชาดก** เป็นชาดกเรื่องที่ 2 ใน**ปัญญาสาตกฉบับเขมร** มีชื่อว่า**สุธนกุมาร**⁶² **เรื่องพระสุธนกุมาร** เริ่มเรื่องด้วยบทนมัสการ หรือบทประณามพจน์ภาษาบาลีเป็นการนมัสการพระรัตนตรัยจำนวน 2 บท จากนั้นจึงเป็นบทนมัสการภาษาเขมรที่นมัสการพระรัตนตรัยเช่นเดียวกัน จากนั้นจึงเป็นการนมัสการเทวดาทิ้งพระอินทร์ พระพรหม เทพธรรณี และขอให้เทวดาช่วยให้สำเร็จสมความปรารถนา ถัดมาเป็นการกล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ กวีเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า เพื่อเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาไปให้ครบห้าพันปีและขอให้ได้ทันพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ได้ถึงพระนิพพานพ้นจากเวรกรรม⁶³ ต่อมากวีจึงบอกชื่อและตำแหน่งของตนเองว่า ชื่อเจ้าพญาโกนุ โดยนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้นตามพระบาลีในนิบาตชาดก แล้วกล่าวว่า เรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสเมื่อประทับอยู่ที่วัดพระเชตุพน (เชตวัน)

เนื้อเรื่องของ**เรื่องพระสุธนกุมาร** เมื่อเปรียบเทียบกับ**สุธนชาดก**พบว่าเนื้อเรื่องไม่แตกต่างจาก**สุธนชาดก**ใน**ปัญญาสาตก** กล่าวคือ ในนครแห่งหนึ่งชื่อปัญจาลมีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าอาทิตยราชเสวยราชสมบัติอยู่กับมเหสีทรงพระนามว่าพระนางจันทเทวี ต่อมาเทพบุตรได้ปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางเมื่อประสูติแล้วมีพระนามว่า พระสุธนกุมาร เมื่อพระชนม์

⁶¹ กรมศิลปากร, **ปัญญาสาตก เล่ม 2**, หน้า 65 - 95.

⁶² **ปัญญาสาตกสมุขราย 1**, หน้า 5.

⁶³ **พุทธศาสนบัณฑิตย, พระสุธนกุมาร (ภันเพญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2512)**, หน้า 3.

ได้ 16 พรรษา พระอาทิตย์ราชให้กษัตริย์ 101 นครนำพระราชธิดามาให้พระราชบุตรเลือก แต่พระสุ
 ธนไม่โปรด พรหมณ์โหราจารย์ได้ถวายพระราชบุตรนาม เอกาณัม ให้เป็นพระสนมเอก

มีกษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งบนสวรรค์ทรงพระนามว่า อุทุมพร มีพระราชธิดา 7 องค์ องค์
 สุดท้องมีนามว่า มโนหรา วันหนึ่งมเหสีของพระเจ้าอุทุมพรฝันร้าย โหรทำนายว่าจะต้องพลัดพราก
 กับพระราชบุตรองค์เล็ก พระเจ้าอุทุมพรจึงห้ามไม่ให้พระราชธิดาออกไปเที่ยวเล่นในที่ไกลดังเคย
 กล่าวถึงนายพรานบุญชริกวันหนึ่งไปล่าสัตว์ใกล้สระสงระง ขณะนั้นครุฑตนหนึ่งบินผ่านมาจะจับ
 นาค พรานจึงยิงครุฑบาดเจ็บปล่อยนาคไป นาคดีใจที่พ้นอันตรายและสัญญาว่าจะตอบแทนด้วยการ
 จับนางกินรีมาให้พรานเป็นของขวัญ วันหนึ่งนางมโนหราเกิดความเบื่อหน่ายจึงอ้อนวอนพี่ทั้งหก
 ให้พาไปเที่ยวสระในป่าหิมพานต์ นาคจึงจับนางมโนหราได้ ส่วนพี่ทั้งหกบินกลับไปสวรรค์ได้
 นาคนำนางมโนหราไปให้พรานบุญชริก พรานจึงนำนางมโนหราไปถวายพระสุธนเป็นพระมเหสี

ในเวลาต่อมาเมืองหนึ่งชื่อปัญจาร กษัตริย์เจ้านครมีนามว่าพระเจ้านนทราช เป็นเมือง
 ประเทศราชของกรุงปัญจาล ได้แข็งเมืองไม่ยอมเป็นประเทศราชอีก พระเจ้าอาทิตย์ราชจึงให้พระสุ
 ธนกุมารยกทัพไปปราบจนสำเร็จ ในเวลาที่พระสุธนเสด็จไปทำสงครามนั้นพระเจ้าอาทิตย์ราชทรง
 สุบินจึงให้โหรมาทำนาย โหรปรารถนาให้บุตรได้เป็นพระอัครมเหสีจึงทำนายว่าจะมีอันตรายมาถึง
 พระนคร ดังนั้นต้องทำพิธีบูชาขุณ्डสัตว์และนางมโนหราโดยนำไปเผาไฟเพื่อให้เทวดาคลายความ
 พิโรธ พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงทำตาม นางมโนหราจึงทำอุบายขอรัถวายพระเจ้าอาทิตย์ราชเป็นครั้ง
 สุดท้าย และกราบทูลว่าจะรัตเวล่าไม่งามหากได้สวมปีกจึงจะสมบูรณ์ตามลักษณะการร้ายบนเขา
 ไกรลาส เมื่อนางได้ปีกมาสวมแล้วบินหนีไป

เมื่อนางมโนหราบินไปถึงอาศรมของฤๅษีในป่าหิมพานต์ได้ฝากพระธำมรงค์ ผ้าเช็ดหน้า
 แผนที่นำทางไปเขาไกรลาสและยาลูกกลอนไว้กับฤๅษีเพื่อถวายพระสุธนเมื่อตามหานางมาจนถึงป่า
 หิมพานต์ ต่อมาเมื่อพระสุธนกุมารกลับมาจากสงครามพบว่านางมโนหรากลับไปจึงออกเดินทาง
 ตามหานาง โดยมีนายพรานบุญชริกเป็นผู้นำทางไปจนพบกับพระฤๅษีและได้รับของที่นางฝากไว้
 พระสุธนจึงให้พรานเดินทางกลับไปยังเมืองและขอให้พระบิดาลงโทษโหร

พระสุธนติดตามนางไปเป็นเวลา 7 ปี 7 เดือน 7 วันจึงไปถึงเขาไกรลาสด้วยความช่วยเหลือ
 ของนกอินทรี พระสุธนได้พบกับนางมโนหราและได้อภิเษกกัน ณ ที่ประทับของพระอิศวร ต่อมา
 พระสุธนกุมารระลึกถึงพระบิดาพระมารดาจึงลาพระเจ้าอุทุมพรกลับมาช่วยนครปัญจาลพร้อมกับ
 นางมโนหรา พระเจ้าอาทิตย์ราชได้มอบราชสมบัติให้พระสุธนกุมาร ต่อมานางมโนหราประสูติ
 พระราชบุตรพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าเจ้าปทุมวงศ์ และได้อภิเษกกับนางสุวรรณมาลาธรรณ
 พระธิดาของพระเจ้านนทราชและขึ้นครองราชย์แทนพระสุธนที่สละราชสมบัติไปบวชเป็นฤๅษีใน
 ป่าหิมพานต์

ในตอนท้ายมีกล่าวถึงการประชุมชาดกหรือการกลับชาติของตัวละครในเรื่องพระสุธน กุมารว่า พระเจ้าอาทิตย์ราชมาเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ นางจันทเทวีมาเกิดเป็นพระนางศรีมหา มายา ส่วนพราหมณ์โอรมาเกิดเป็นพระเทวทัต พระเจ้าอุทุมพรมาเกิดเป็นพระโมคคัลลานเถระ พรานนุชทริกมาเกิดเป็นพระอนนท นางมโนหรามาเกิดเป็นนางพิมพาภิกษุณี เจ้าปทุมวงศ์มาเกิด เป็นพระราहुล ส่วนพระสุธนคือองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องพระสุธนกุมาร กับสุธนกุมารชาดก ในปัญญาสาชดกแปล ฉบับของพุทธศาสนบัณฑิต⁶⁴ พบว่า ชื่อตัวละคร ชื่อเมือง รวมทั้งเนื้อความส่วนใหญ่ของเรื่องพระสุ ธนกุมารสอดคล้องกับสุธนชาดกในปัญญาสาชดก ดังนั้นเรื่องพระสุธนกุมารจึงน่าจะมืที่มาจากสุ ธนชาดกในปัญญาสาชดกโดยตรง

3.1.2.1.5 เรื่องพุทธิแสน

เรื่องพุทธิแสน (พุทธิแสน) หรือ เรื่องริทธิแสน (ริทธิแสน) เรื่องรตติแสน (รตติแสน) หรือรตแสน นำเค้าโครงเรื่องมาจากรตเสนชาดก ในปัญญาสาชดก แต่ไม่พบเรื่องรตเสน ชาดกในปัญญาสาชดกฉบับเขมร มีแต่ในปัญญาสาชดกสังเขปของฉุก แถม ปรากฏรายชื่อรตเสน ชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ 39⁶⁵

เรื่องพุทธิแสน เริ่มเรื่องด้วยบทนมัสการหรือประณามพจน์ภาษาเขมรเพื่อนมัสการพระ รัตนตรัย บอกที่มาของเรื่องว่าแปลมาจากภาษาบาลีตามโดยทำนองของพุทธิฎีกา และกล่าวถึงเนื้อ เรื่องของชาดกโดยไม่ปรากฏองค์ประกอบอื่นๆ คือ กวีและอัครวิพากษ์ วันเวลาที่แต่ง รวมทั้งปัจจุบัน วัตถุ เป็นต้น

จากนั้นจึงกล่าวถึงนครแห่งหนึ่งมีเศรษฐีและภรรยาบำรูปเทียนไปบูชาพระไตรเพื่อขอบุตร ต่อมาภรรยาเศรษฐีได้มีบุตรจำนวนถึง 12 คน ทำให้เศรษฐียากจนลงและนำบุตรทั้ง 12 คน ไปปล่อย ไว้ในป่า ส่วนภรรยาเศร้าโศกเป็นอย่างมากจนสลบไปเศรษฐีจึงพาภรรยากลับไปบ้าน ส่วนนางสิบ สองคอยพ่อแม่ไม่เห็นมา จึงพากันเดินตามหาในป่า เมื่อเดินไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งได้พากันจับปลา แล้วร้อยตาปลาทั้งสองข้าง มีแต่นางเพร้อตาปลาข้างเดียวแล้วนำปลาไปบริโภค นางสิบสอง เดินทางไปจนถึงเมืองนางยักษ์ชื่อสันธมารมีลูกสาวชื่อนางกังรี นางยักษ์สันธมารรับนางสิบสอง เป็นบุตรบุญธรรมให้อยู่เลี้ยงนางกังรี

⁶⁴ พุทธศาสนบัณฑิตย, ปัญญาสาชดกสมุราย ภาค 1, หน้า 47 – 111.

⁶⁵ ฉุก แถม, ปัญญาสาชดกสังเขป, หน้า 307 – 328.

อยู่มาวันหนึ่งนางเพาได้พบกับปีศาจมาหากินข้าวแล้วบอกนางเพาว่า นางสันธมารเป็นนางยักษ์กินเนื้อมนุษย์ เนื้อมนุษย์มีเต็มคลัง นางเพารู้ดังนั้นจึงไปบอกพี่ๆ ก็พากันไปดูเห็นเหมือนกับคำที่ปีศาจบอกจึงพากันหนีไปในป่า มีการพรรณนาถึงสัตว์ต่างๆ ในป่า ส่วนนางยักษ์กลับมาไม่เห็นนางสิบสอง พวกกาได้บอกว่านางสิบสองหนีไปทิ้งนางกังรีให้อยู่คนเดียว

นางสันธมารโกรธมากจึงให้นางกังรีอยู่เมืองแล้วพารี่พลออกตาม นางสิบสองเห็นยักษ์มาใกล้จะทันจึงขอให้ช้างเผือกช่วยช้างเผือกให้นางซ่อนอยู่ในท้อง ต่อมาได้ซ่อนในท้องโค และท้องอีเก้ง ยักษ์ไม่เห็นจึงกลับไปเมืองนางสิบสองเดินทางต่อไปถึงเมืองอินทปัตตนคร นางสิบสองเข้าไปพักอยู่บนต้นโพธิ์

ในเวลานั้นมีหญิงคนหนึ่งเป็นทาสเศรษฐีไปดักน้ำเห็นเงาในน้ำจึงเข้าไปเห็นนางก็ไปบอกเศรษฐีมาดูเห็นว่านางสิบสองคงมาจึงไปทูลกษัตริย์พระนามว่ารลลิตี พระรลลิตีจึงให้รับนางไปอภิเษกเป็นพระเทพีทั้งสิบสองคน ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้มาปฏิสนธิในครรภ์ของนางเพา ต่อมาเมื่อนางสันธมารรู้ว่านางสิบสองอยู่เมืองอินทปัตต นางจึงมายังเมืองอินทปัตตแล้วแปลงกายเป็นสาวงาม พระรลลิตีจึงรับนางเป็นพระมเหสี ต่อมานางทำมารยาว่าป่วยจะรักษาได้ก็แต่ต้องควักดวงตานางสิบสองมาผสมยา พระรลลิตีก็ยอมแต่เนื่องจากทรงสงสารนางเพาจึงให้ควักดวงตานางเพาข้างเดียว แล้วนางสันธมารให้นำดวงตาไปให้นางกังรีรักษา

นางสิบสองถูกนำไปขังไว้ในถ้ำ ต่อเมื่อคลอดลูกออกมาจึงนำเนื้อลูกมาแบ่งกันกิน นางเพาเก็บเอาไว้พอลูกนางเพาคลอดนางก็เอาเนื้อที่เก็บไว้แบ่งให้พี่ๆ ของนาง นางเพาให้ชื่อลูกว่าพุทธิแสน ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ และเลี้ยงมาจนอายุได้ 7 ปี พุทธิแสนจึงออกไปข้างนอก ได้ถามประวัติตนเอง นางเพาจึงบอกเล่าเรื่องราวทั้งหมด พุทธิแสนเมื่อออกไปข้างนอกพบเด็กเลี้ยงสัตว์จึงพบนางสาวสิบสองหอน้ำสิบสองกระบอก เมื่อได้มาจึงนำไปให้ป้าและมารดา

ต่อมาพุทธิแสนเล่นพนันชนะขุนนางข่าวรู้ไปถึงพระรลลิตี พระรลลิตีจึงให้หาพุทธิแสนไปเฝ้า ในที่สุดพระรลลิตีรู้ว่าพุทธิแสนพระราชบุตรที่เกิดจากนางเพา นางสันธมารรู้ว่าก็โกรธมากแล้วแกล้งทำเป็นป่วยขอให้พุทธิแสนไปเอายาที่เมืองของนาง พุทธิแสนขอให้พระรลลิตีช่วยดูแลมารดาและป้า พระรลลิตีรับว่าจะช่วย นางสันธมารจึงเขียนจดหมายไปถึงนางกังรีว่า

เบีพุทธิแสนญาติ	โอบยกุลสุนพล	โจอมแหกสาจณี
วาณะสตรูว	มูทอปริย	ชาคุนนางสุรี
	พีรณฎฎาปโห่ง ฯ ⁶⁶	

⁶⁶ พุทธิแสนนางกังรี (Paris: Cedoreck, 1986), หน้า 82.

คำแปล

หากพุทธิแสนคล ให้ยักษขุนพล	โจมฉิกเนื้อกิน
มันนี่ศัตรู	มูทุอปริย
	สิบสองนั่นเอง ฯ

พุทธิแสนได้สารจากนังสนธมารแล้วจึงขี่ม้าขี่มณีแก้วแล้วเหาะไปบอกมารดาทั้งป้า นางเพากร้าครวญจนสลบไป เมื่อนางเพาฟื้นขึ้นจึงให้พรชัยแก่พุทธิแสนแล้วตั้งว่าเมื่อไปถึงเมืองยักษให้นำดวงตาและยามารักษามารดากับป้าด้วย พุทธิแสนขี่ม้าเหาะไปแล้วพักอยู่กลางทางเวลานั้นมีฤษีคนหนึ่งมาจนถึงที่นั่นเห็นพุทธิแสนบรรทมเอาสารไว้ที่ม้า ฤษีจึงคลี่อ่านสารรู้ความแล้ว ฤษีจึงแปลงสารว่า "...ถ้าพุทธิแสน ถึงมณฑลบุรี ให้รับเป็นสามี กับนางพงา..."⁶⁷

ฤษีแปลงสารแล้วจึงปลุกพุทธิแสนแล้วถามประวัติ แล้วฤษีจึงอธิบายให้รู้ถึงความชั่วร้ายของยักษ แล้วบอกว่า ได้แก่สารนางสนธมารใหม่ แล้วให้พรแก่พุทธิแสน พุทธิแสนขี่ม้าเหาะมาถึงเมืองตาลวันแล้วนำสารให้พวกยักษไปถวายนางกักริ เมื่อโหรได้ยินข้อความในสารจึงบอกนางกักริว่าไม่ใช่สารของนางสนธมาร ตามคำทำนายได้แต่เพียง 3 ปีจะต้องสูญแผ่นดิน นางกักริได้ฟังก็โกรธด้วยเห็นว่าพุทธิแสนรูปงามก็เกิดความรัก นางจึงอภิเษกกับพระพุทธิแสนจนมีพระราชบุตรสององค์ นามว่า ชุมแสน และรถแสน ล่วงไปสามปีพุทธิแสนคิดถึงมารดาจนสลบ ไปนางกักริจึงให้จัดประพาสป่า ได้พบคลังที่เก็บดวงตาของนางสิบสองพุทธิแสนจึงถามถึงยาที่ใช้รักษานางกักริก็บอกพระพุทธิแสนทั้งหมด

ต่อมาพุทธิแสนจึงมอมสุรานางกักริแล้วกลับเข้านครไปหา मामณีแก้ว แล้วไปเอาดวงตานางสิบสองและยารวมทั้งห้องชัยด้วย จากนั้นจึงเดินทางกลับเมือง นางกักริตื่นขึ้นมาไม่พบพุทธิแสนจึงร้องไห้คร่ำครวญแล้วออกตามพุทธิแสน จนท้ายที่สุดเมื่อตามไปไม่ได้นางกักริร้องไห้จนตายไป พระพุทธิแสนกลับไปใกล้ถึงเมืองนางสนธมารรู้จึงคืนร่างเป็นยักษมารบกับพุทธิแสนๆ จึงเอาห้องชัยขว้างไปโดนนางยักษตาย แล้วพุทธิแสนจึงกลับไปรักษามารดาและพระรถสิทธิ์ได้รับนางสิบสองกลับเข้าเมือง

พระพุทธิแสนจึงเดินทางกลับไปหานางกักริพบว่านางตายก็ร้องไห้เศร้าเสียตาย พุทธิแสนให้จัดงานศพนางกักริแล้วให้ตั้งจว่าจะเกิดชาติใดๆ ให้พบแต่นางกักริ แล้วพุทธิแสนจึงยกชุมแสนราชบุตรองค์โตเป็นเจ้าเมืองส่วนพระองค์เดินทางกลับเมืองอินทปัตตเสวยราชย์แทนบิดา ในท้าย

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

เรื่องมีสโมธานประหลาดกว่า นางสันธมารมาเกิดเป็นนางจิณฺจาวิกา ม้ามณีแก้วเป็นพระโมคคัลลานะ ส่วนพระฤๅมิมาเกิดเป็นพระอนานท์

จากการศึกษาเปรียบเทียบของผู้วิจัยพบว่า เรื่องพุทธนิสสัยแตกต่างจากรถเสนชาดกในปัญญาสาตก⁶⁸หลายประการ คือ เรื่องพุทธนิสสัยมีชื่อตัวละครแตกต่างจากรถเสนชาดก เช่น ในศาสนาแลบงไม่มีชื่อเศรษฐีแต่ในปัญญาสาตกเศรษฐีมีชื่อว่า นนทเศรษฐี พระพุทธนิสสัย ในปัญญาสาตกเรียกว่า พระรถเสน เป็นต้น ชื่อสถานที่สำคัญก็แตกต่างกัน เช่น เรื่องพุทธนิสสัยเรียกเมืองของพระรถสิทธีว่า เมืองอินทปัตถ์ แต่ในรถเสนชาดกเรียกว่า เมืองกุดารนคร เป็นต้น นอกจากนี้เนื้อเรื่องยังแตกต่างกันหลายประการ ดังได้นำมาเปรียบเทียบในตารางดังนี้

เรื่องพุทธนิสสัย	รถเสนชาดก
<ul style="list-style-type: none"> -ไม่มีปัจจุบันวัตถุ -เศรษฐีและภรรยาไม่มีบุตร จึงไปขอบุตรจากพระไท่ได้บุตรมา 12 คน คือนางสิบสองนางเพาเป็นลูกคนเล็ก -ต่อมาครอบครัวยากจนลง -เศรษฐีจึงนำนางสิบสองไปปล่อยไว้ในป่า -นางสิบสองเดินป่าจับปลาเป็นอาหารได้ร้อยตาปลา -นางสิบสองได้เป็นบุตรบุญธรรมของนางสันธมาร -ปีศาจมาบอกนางสิบสองว่านางสันธมารเป็นยักษ์ จึงหนี เมื่อหนีไม่พ้นจึงขอให้ช่างเผือกช่วยช่างเผือกให้นางซ่อนอยู่ในท้อง ต่อมาได้ซ่อนในท้องโค และท้องอีเก้ง ยักษ์ไม่เห็นจึงกลับไปเมืองนางสิบสองเดินทางต่อไปถึงเมืองอินทปัตถนคร -หญิงคนหนึ่งเป็นทาสเศรษฐีไปตักน้ำเห็นเงาในน้ำจึงเงยไปเห็น นางก็ไปบอกเศรษฐีมาดูเห็น 	<ul style="list-style-type: none"> -ไม่มีปัจจุบันวัตถุ -นนทเศรษฐีนำกล้วย 12 ผล ไปถวายพระพุทธรักษสปะะ จึงได้มีธิดา 12 คน -ต่อมามีฐานะตกต่ำลง -เศรษฐีนำนางสิบสองไปปล่อย -ในกาลก่อนเมื่อนางยังเป็นทารกได้เคยจับปลา มาเล่นแล้วแทงตาปลา -ตรงกัน -นางที่เป็นพี่ใหญ่เห็นนางสันธมารกินเนื้อมนุษย์ จึงหนี เมื่อหนีไม่พ้นจึงซ่อนอยู่ในท้องช้าง ท้องม้า และท้องโค แล้วเดินทางไปถึงเมืองกุดารนคร -นางค่อมทาสีคนรับใช้ของพระรถสิทธีราช ออกมาตักน้ำ พบนางสิบสองจึงทูลพระรถสิทธี

⁶⁸ ฤค แดม, ปญญาสาตกสงเขป, หน้า 307 – 328.

<p>ว่านางสิบสองดงงามจึงไปทูลกษัตริย์พระรณ สิทธิรับนางสิบสองเป็นพระเทวี</p> <p>- เมื่อนางสันธมารู้ว่านางสิบสองอยู่เมือง อินทปัตต นางจึงมายังเมืองอินทปัตตแล้วแปลง กายเป็นสาวงาม พระรณสิทธิจึงรับนางเป็นพระ มเหสี</p> <p>-นางสันธมารแกล้งป่วยให้พระรณสิทธิควัก ดวงตานางสิบสองผสมยาและจับนางสิบสองขัง ไว้ในถ้ำ</p> <p>-ประสูติพระพุทธิแสน เป็นพระโพธิสัตว์มาเกิด</p> <p>-พระพุทธิแสนเลี้ยงมารดาโดยการพนันข้าว และน้ำ</p> <p>- ต่อมาได้พบพระรณสิทธิและทราบว่าเป็นบิดา</p> <p>- นางสันธมารทราบที่พุทธิแสนเป็นลูกนางเพา จึงให้พระพุทธิแสนเดินทางไปเมืองของนาง เพื่อให้นางกังรีและยักษ์จับพุทธิแสนฆ่ากิน โดย เขียนข้อความใส่ไว้ในสาร</p> <p>- พระฤณีมาพบพระพุทธิแสนได้อ่านสารของ นางสันธมารแล้วจึงแปลงสารว่าให้นางกังรี อภิเษกกับพระพุทธิแสน</p> <p>- พระพุทธิแสนได้นางกังรีเป็นชายา</p> <p>- พระพุทธิแสนอยู่กับนางกังรีสามปี จนมี พระโอรสกับนาง ต่อมาพระพุทธิแสนคิดถึง มารดาจึงมอมเหล้านางกังรีแล้วนำดวงตากับยา</p>	<p>ราช พระเจ้ารณสิทธิราชรับนางสิบสองเป็นอัคร มเหสี</p> <p>-เมื่อนางสันธมารู้ว่านางสิบสองอยู่เมืองกุดา รนคร นางจึงมายังเมืองกุดารนครแล้วแปลงกาย เป็นสาวงาม พระเจ้ารณสิทธิราชจึงรับนางเป็น พระมเหสี</p> <p>-นางสันธมารแกล้งป่วย ขอควักลูกตานางสิบ สอง พระเจ้ารณสิทธิราชจึงให้นางสิบสองมานั่ง ให้นางสันธมารควักลูกตา แล้วนางสันธมารให้ นำลูกตานางสิบสองไปเก็บไว้ในถ้ำและจับ นางสิบสองขังไว้ในอุโมงค์</p> <p>-พระอินทร์อัญเชิญพระโพธิสัตว์ลงมาเกิดใน ครรภ์น้องคนที่สิบสอง ประสูติพระโพธิสัตว์มี พระนามว่า รณเสนกุมาร</p> <p>-รณเสนกุมารเล่น ไถ่ขนพนนเอาข้าวสิบสองห่อ มาเลี้ยงมารดาและพี่</p> <p>-ต่อมารณเสนกุมารได้พบพระเจ้ารณสิทธิราช และทราบว่าเป็นบิดา</p> <p>- นางสันธมารทราบว่ารณเสนเป็นลูกนางสิบ สองจึงให้พระรณเสนเดินทางไปเมืองของนาง โดยเขียนข้อความใส่ไว้ในสารให้ฆ่าพระรณเสน กิน</p> <p>-พระฤณีมาพบพระรณเสนได้อ่านสารของนาง สันธมารแล้วจึงแปลงสารว่า กุมารนี้ชื่อรณเสน ควรเป็นสามีนางกังรี</p> <p>-พระรณเสนได้นางกังรีเป็นชายา</p> <p>-พระรณเสนอยู่กับนางกังรีได้เจ็ดเดือน จึงมอม เหล้านางกังรีแล้วนำดวงตากับยากลับไปหา มารดา</p>
---	--

<p>กลับไปหามารดา</p> <ul style="list-style-type: none"> -นางกักริตามมาแต่ไม่สามารถตามพระพุทธิแสนไปได้จึงเสียใจจนตาย -พระพุทธิแสนฉำนางสันธมารแล้วไปรักษาดวงตามารดา - พระรถสิทธิ์รับนางสิบสองกลับวัง -พระพุทธิแสนกลับมาพบศพนางกักริจึงอธิษฐานของพบนางทุกชาติไปแล้วจัดงานศพและตั้งโอรสองค์โตให้ขึ้นครองราชย์แทน - พระพุทธิแสนเดินทางกลับไปครองเมืองอินทปัตต์ 	<ul style="list-style-type: none"> -นางกักริตามมาแต่ไม่สามารถตามพระรถแสนไปได้จึงเสียใจจนตาย -นางสันธมารเห็นพระรถแสนก็เสียใจจนหทัยแตกเป็นเจ็ดภาคถึงแก่ความตาย แล้วพระรถแสนไปรักษาดวงตามารดา -พระรถแสนพามารดาและป้ากลับเข้าเมือง -ไม่ปรากฏในชาดก -พระรถแสนครองเมืองแทนพระเจ้ารถสิทธิ์ราช
--	---

จากตารางเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในเรื่องพุทธิแสนกับรถเสนชาดก ในปัญญาสาชดก พบว่าเนื้อความในเรื่องพุทธิแสนแตกต่างจากปัญญาสาชดก สันนิษฐานว่า ผู้ประพันธ์สาชดราแปลงเรื่องนี้ไม่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากรถเสนชาดก ในปัญญาสาชดกแต่เพียงอย่างเดียว แต่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากรถเสนชาดก ในปัญญาสาชดก และได้ผสมผสานกับเรื่องเล่าหรือนิทานเรื่องพระพุทธิแสนที่เป็นมุขปาฐะที่แพร่หลายอยู่แล้วในประเทศกัมพูชา เช่น นิทานท้องถิ่นเรื่องภูเขานางกักริจังหวัดกำแพงฉาง ดังนั้นเนื้อเรื่องของเรื่องพุทธิแสน จึงแตกต่างจากรถเสนชาดก ในปัญญาสาชดก

3.1.2.1.6 เรื่องสรรพสิทธิ

เรื่องสรรพสิทธิ (สพฺพสิทธิ) เรื่องนี้หมื่นภักดีอักษร (ต๋อน) ได้แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899)⁶⁹ ในรัชกาลสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร (พระสุวรมณ โกศ) ฉิ่ง หุกทิจ อ่างอิงที่มาของเรื่องสรรพสิทธิตามที่ ติ บุญยิม กล่าวไว้ว่า เรื่องนี้มีที่มาจากคัมภีร์ปัญญาสาชดก ภาษาบาลี โดยนำเค้าเรื่องมาแต่งขึ้นใหม่โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทบทพากย์⁷⁰ เมื่อตรวจสอบกับเรื่องสรรพสิทธิชาดกในปัญญาสาชดกแปล ของพุทธศาสนบัณฑิต พบว่าสรรพสิทธิ

⁶⁹ ฉิ่ง หุกทิจ, มาลีบทกฤษณิลุปะแฆมรสตวคฺศุสทิจิ 19, หน้า 118.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

ชาดก (สพฺพสัทฺติชาดก) เป็นชาดกเรื่องที่ 11⁷¹ เรื่องสรรพสิทธิ ฉบับพิมพ์ของพุทธศาสนบัณฑิตย มีข้อความกล่าวว่า ศาสดราเลบงเรื่องนีแปลมาจากภาษาบาลี ดังความที่ว่า

อหฺอญฺขุณฺมุสุมจารจง	เลบิกลบงรายเรื่องตามโวหาร
บาลีแปรมกษาภาสา	เขมราคีกรมุพฺพชาชาติ ๗ ⁷²

คำแปล

อหฺอญฺขมขอจารจง	ลเบิกลบงรายเรื่องตามโวหาร
บาลีแปลมาเป็นภาษา	เขมราคือกัมพูชาชาติ

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสรรพสิทธิ ของหมิ่นภักดีอักษร (ตือน) ฉบับพิมพ์โรงพิมพ์คิมเสง ที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) กับฉบับของพุทธศาสนบัณฑิตยพบว่า ในข้อความเดียวกันนี้มีถ้อยคำแตกต่างกันเล็กน้อย แต่ระบุที่มาของเรื่องต่างจากฉบับพิมพ์ของพุทธศาสนบัณฑิตย เนื่องจากฉบับพิมพ์ของโรงพิมพ์คิมเสงระบุว่า เรื่องสรรพสิทธิแปลจากฉบับภาษาไทย ดังข้อความที่ว่า

อหฺริขุณฺมุสุมจาบจง	เล็กลบงรายเรื่องตามปฺราษญา
พากฺยเสียมเทีบแกแปรภาสา	ชาพากฺยเขมรากลมุพฺพชา ๗ ⁷³

คำแปล

อหฺริข่าขอจับจง	ยกลบงรายเรื่องตามปฺราษญา
พากย์เสียมจึงแก้แปลภาษา	เป็นพากย์เขมรากลมุพฺพชา

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสรรพสิทธิกับสรรพสิทธิชาดก ในปัญญาสาชดกพบว่า เรื่องสรรพสิทธิ ของหมิ่นภักดีอักษร (ตน) มีเนื้อเรื่องเพิ่มเติมแตกต่างจากเรื่องสรรพสิทธิชาดกใน

⁷¹ พุทธศาสนบัณฑิตย, ปญญาสาชดกสมุราย ภาคที่ 5 (ภณฺเพญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2504), หน้า 1—

⁷² พุทธศาสนบัณฑิตย, เรื่องสพฺพสัทฺติ (ภณฺเพญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2541), หน้า 2.

⁷³ เรื่องสพฺพสัทฺติ (ภณฺเพญ: คิมเสง, 2503), หน้า 3.

ปัญญาสาตก โดยเฉพาะในส่วนที่กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับนกกระจาบ⁷⁴ และในท้ายเรื่องกล่าวถึงการเสด็จประพาสของพระสรรเพชญ์ ต่อมาพี่เลี้ยงได้ก่อการกบฏ พระสรรเพชญ์จึงต้องเดินทางกลับมาชิงราชสมบัติคืนพร้อมกับประหารพี่เลี้ยงที่คิดร้ายด้วย* อาจเป็นไปได้ที่ศาสตราแลบงเรื่องนี้แม้จะมีที่มาจากปัญญาสาตก แต่กวีผู้แต่งไม่ได้นำเรื่องมาจากปัญญาสาตกโดยตรง แต่อาจรับอิทธิพลจากฉบับภาษาไทยตามฉบับพิมพ์ของโรงพิมพ์พิมพ์คมแสงได้กล่าวไว้

เรื่องสรรเพชญ์ เริ่มต้นด้วยบทนมัสการหรือบทประณามพจน์ภาษาเขมร มีเนื้อความกล่าวถึงการสรรเสริญพระรัตนตรัย จากนั้นจึงกล่าวถึงที่มาของเรื่องว่าแปลมาจากภาษาบาลีแล้วเป็นเนื้อความกล่าวถึงอัครวิพากษ์ว่า ถ้า मैंนพิศพลาดก็ขอให้ช่วยแก้ไข และบอกชื่อผู้แต่งว่า “ข้าหมื่นภักดีอักษรดีอน”⁷⁵ เป็นผู้ประพันธ์โดยขอให้บุญจากการแต่งได้ช่วยให้ได้ความสุขสวัสดิศุขให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งปวง จากนั้นจึงเป็นการกล่าวถึงกาลปริงเลทหรือวันเวลาที่ประพันธ์กล่าวไว้ในเรื่องอย่างชัดเจนว่า

พระพุทธศกราชพระศาสนา	อดีตกนุดหวสกนุดง
พิรพานรยแสสอบสง	รลึงเทเหเหีย โภยคณนา ฯ
เหมนุตรฎวฎบเกิดแข	มิกสิรเรเสียล โถงองุการ
ฉุณากรเอกสั๊ก โภยเวลา	สุรียาเชรเชรียลเรเสียล โถง ฯ ⁷⁶

คำแปล

พระพุทธศักราชพระศาสนา	อดีตกันตล่วงกันตอง
สองพันสี่ร้อยสี่สิบสอง	เลยไปแล้วโดยคณนา ฯ
เหมันตฤกษ์ขึ้นสิบค่ำแข	มิกสิรบายวันอังคาร
ปีกุนเอกศกโดยเวลา	สุรียาคล้อยเคล็อนบายวัน ฯ

⁷⁴ เรื่องนางนกกระจาบไม่ปรากฏในตอนต้นของสรรเพชญ์ชาตกในปัญญาสาตก ดูเพิ่มเติมได้ที่ กรมศิลปากร, **ปัญญาสาตก เล่ม 1** (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2549), หน้า 508.

* ดูเพิ่มเติมได้ที่ ฉิม หุก จี, **มาลีบท อภุสสิฎูปุ้แขมรศตวตุสตี 19**, หน้า 127 และกรมศิลปากร, **ปัญญาสาตก เล่ม 1**, หน้า 521.

⁷⁵ พุทธศาสนบัญญัติ, **เรื่องสพวุทธิ**, หน้า 2.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

เมื่อจบบทกาลปริเฉทแล้วจึงกล่าวถึงเรื่องชาคกโดยเริ่มจากปัจจุบันวัตถุก่อน จากนั้นจึงกล่าวถึงเนื้อเรื่องว่า มีนगरजाบตัวผู้ได้ตานगरजाบตัวเมียไปหาอาหาร นगरजाบตัวผู้เห็นดอกบัวจึงเข้าไปเอาละอองเกสรและถูกดอกบัวหุบติดอยู่เนื่องจากความร้อน นगरजाบตัวเมียคอยดูทางเป็นเวลานานกระทั่งเกิดไฟป่าไหม้รังเผาลูกนกไปด้วย เมื่อเห็นนกตัวผู้กลับมามีกลิ่นหอมของดอกไม้ติดมาด้วย นางนกลึกว่านกตัวผู้ไปได้นกตัวเมียตัวอื่นจึงฆ่าตัวตายในกองไฟ แล้วตั้งความปรารถนาว่า ถ้าเกิดชาติหน้าอย่าให้พบกับสามีอย่าให้พบกับบุรุษ เรื่องราวตอนนี้ไม่ปรากฏในสรรพสิทธิชาคก

ในชาติต่อมา นगरजाบตัวเมียได้ไปเกิดเป็นนางสุวรรณเกสรบุตรของกษัตริย์เมืองพาราณสี นางไม่พูดจากับบุรุษเลยแม้กระทั่งพระบิดาก็ไม่พูดด้วย เมื่อนางเจริญวัยรุ่นสาว บิดาให้กษัตริย์ลูกขุนนาง และลูกเศรษฐีหนุ่มๆ เข้าไปพูดกับนาง หากนางพูดจากับชายใดจะอภิเษกให้กับบุรุษผู้นั้น

ส่วนนगरजाบตัวผู้ได้ไปเกิดเป็นสรรพสิทธิลูกเศรษฐี ได้ไปเรียนวิชามนตร์กับพี่เลี้ยงคนหนึ่งแล้วกลับมา ได้เข้าไปลอบพูดจาโดยถอดดวงใจพี่เลี้ยงไปไว้ที่ประตู ตะเกียง พานพระศรี และม่าน แล้วเล่าเรื่องนิทานพร้อมกับถามพี่เลี้ยง มักจะได้รับคำตอบพิศๆ จนนางสุวรรณเกสรทนไม่ได้จึงพูดตอบและช่วยตัดสินเรื่องที่ตอบพระสรรพสิทธิไม่ถูก กษัตริย์ผู้เป็นพระราชบิดาของนางสุวรรณเกสรจึงอภิเษกนางกับพระสรรพสิทธิและมอบราชสมบัติให้

วันหนึ่งพระสรรพสิทธิถ้านางสุวรรณเกสรไปเที่ยวป่าสองคนกับพี่เลี้ยง พบเห็นกวางตายจึงถอดดวงใจของตนเข้าไปในกวาง ทำให้พี่เลี้ยงขบถลอบถอดดวงใจเข้าไปในร่างของพระสรรพสิทธิ แล้วเผาร่างตนเองทิ้งแล้วจึงเข้าไปครองราชย์ไม่ให้ผู้ใครรู้ แต่นางสุวรรณเกสรสงสัยว่าจะไม่ใช่สามีของตนจึงไม่ยอมให้เข้าใกล้

เมื่อพระสรรพสิทธิเที่ยวเล่นจนสบายใจแล้ว กลับมาหาร่างของตนไม่พบ จึงเศร้าเสียใจเมื่อเห็นร่างพี่เลี้ยงถูกเผาจึงรู้ว่าพี่เลี้ยงขบถ พระสรรพสิทธิจึงถอดดวงใจเข้าไปในนกสาริกา แล้วบินกลับมายังปราสาทของมเหสี เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระมเหสีฟัง และหาอุบายหลอกให้พี่เลี้ยงที่อยู่ในรูปพระสรรพสิทธิเกล้งถอดดวงใจเข้าไปในร่างของแพะ แล้วพระสรรพสิทธิได้อาศัยโอกาสนั้นกลับเข้าร่างของตนได้แล้วนำแพะนั้นไปฆ่า ในทำนองเรื่องกวีผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของคนและสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นอนิจจังไม่เที่ยง บางครั้งเกิดเป็นคน บางครั้งเกิดเป็นสัตว์ตามผลกรรมที่ได้ทำ

ในทำนองที่สุดมีการประชุมชาคกว่าตัวละครในเรื่องได้มาเกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาลว่า พี่เลี้ยงโจรมาเกิดเป็นเทวทัตที่ทำอันตรายนพระธรณีสูบลงไปถึงมหาวเวจี พระเจ้าพรหมทัตมาเกิดเป็นอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางกุสุมามาเกิดเป็นนางพลิกา โภคทัตฤๅษีที่เป็นบิดามาเกิดเป็นพระ

เจ้าสุทโธทนะ นางเขมรภรรยาเกิดเป็นพระนางมหายา นางสุวรรณเกสรมาเกิดเป็นนางพิมพา ส่วนพระสรรเพชญ์เกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถัดจากนั้นเป็นหมายเหตุท้ายเรื่องที่กวีผู้ประพันธ์ได้กล่าวว่า เรื่องที่แต่งมาอาจมีผิดพลาดบ้างเกรงว่าจะเป็นโทษเป็นปึงจยต่อไปในอนาคต จึงขอสมาโทษเวรกรรมอย่าให้จงจำให้พ้นไป มรรคผลใดเป็นสุขแท้ขอให้ได้มาถึงตัวผู้ประพันธ์ ถ้าผู้ใดฟังเรื่องแล้วเห็นมีขาดผิดขอให้ช่วยแก้ไข ถ้าหากแก้ก็ขอให้คิดว่านี่ ถ้าไม่รู้จงอย่าว่า

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งของเรื่องสรรเพชญ์คือ ศาสดาแลบงเรื่องนี้ประพันธ์ขึ้นเมื่อประเทศกัมพูชาได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ กัมพูชา ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้กวีได้บันทึกไว้ในศาสดาแลบงเรื่องนี้ด้วย เช่น การบรรยายการแต่งกายของตัวละครประกอบชายที่เดินทางมาให้นางสุวรรณเกสรเลือกคู่ มีการบรรยายถึงแต่งกายที่หลากหลายตามที่ปรากฏในสังคมกัมพูชาเวลานั้น ดังตัวอย่างที่กล่าวถึงตัวละครที่แต่งกายแบบฝรั่งเศส

ขลุ่แดงเสลียกเขายางบาร่าง	กาดส์ก่ฟุงกบ่างพาก่แวนตา
พาก่อวหาบีนาพิกา	มาต่มินสีสุลาทุกธมญุส ๗ ⁷⁷

คำแปล

บั้งแต่งนุ่งกางเกงอย่างฝรั่ง	ตัดหมลงกะบังสวมแวนตา
สวมเสื้อซาบีนาพิกา	ปากไม่กินหมากไว้ฟันขาว ๗

เรื่องสรรเพชญ์ กล่าวถึงฉากพระที่นั่งในพระราชวัง โดยการนำชื่อพระที่นั่งที่มีอยู่จริงในพระบรมราชวังของกัมพูชามากกล่าวไว้ในศาสดาแลบงเรื่องนี้ด้วย ดังความที่ว่า

ไฮอส์โยธาภาน่างารกรุม	จुरริะเรียมจันนุทฉายา ⁷⁸
-----------------------	-------------------------------------

คำแปล

แน่เหล่าโยธาพนักงานกรม	จงริเรียบจัดจันนุทฉายา
------------------------	------------------------

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

พระที่นั่ง “จันทฉายา” ในบทพากย์ที่แปลมาเป็นชื่อพระที่นั่งจันทฉายา ในพระบรมราชวัง กรุงเทพมหานคร ที่มีอยู่จริงในเวลานั้น ลักษณะการกล่าวถึงจากพระราชวังตามความเป็นจริงเช่นนี้ไม่ปรากฏในศาสตร์าแลงที่ประพันธ์ขึ้นในเวลาก่อนหน้านั้น เพราะแม้จะมีขบวนการชมพระราชวังแต่ก็เป็นการพรรณนาความงามของพระราชวัง แต่ไม่ระบุชื่อพระที่นั่งที่มีอยู่จริงไว้ในศาสตร์าแลงเป็นต้น

นอกจากนี้การพรรณนาถึงการจัดพระราชพิธีอภิเษกพระสรพสิทธิกับนางสุวรรณเกสรก็พรรณนาการจัดพระราชพิธีตามสิ่งที่เกิดขึ้นจริงรวมทั้งมหรสพต่างๆ ที่มีในงานก็เป็นการจำลองมาจากสิ่งที่มีในสังคมเวลานั้น การบรรยายการเล่นในพระราชพิธีอภิเษกเช่นนี้มีปรากฏในศาสตร์าแลงเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น เรื่องกรุงสุกษุมิตร เรื่องโศกกุลกุมาร เป็นต้น

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า เรื่องสรพสิทธิแตกต่างจากสรพสิทธิชาดก (สพฺพสิทธิชาตก) ในปัญญาสาชาดกแปล ภาคที่ 5 ฉบับของพุทธศาสนมัจฉิตย⁷⁹ หลายประการ กล่าวคือ ในเรื่องสรพสิทธิกล่าวถึงอดีตชาติเมื่อเป็นนกกระเจาบ แต่ไม่ปรากฏเรื่องนกกระเจาบในสรพสิทธิชาดก มีชื่อตัวละครแตกต่างจากสรพสิทธิชาดก เช่น ในเรื่องสรพสิทธิเรียกว่า นางสุวรรณเกสร แต่ในสรพสิทธิชาดกเรียกว่านางสุวรรณโสภา พระเจ้าพรหมทัตในสรพสิทธิชาดกเรียกว่า พระเจ้าอุสุภราช เป็นต้น นอกจากนี้เนื้อเรื่องยังแตกต่างกันหลายประการ ดังได้นำมาเปรียบเทียบในตารางดังนี้

เรื่องสรพสิทธิ	สรพสิทธิชาดก
- เริ่มเรื่องด้วยปัจจุบันวัตถุ - มีนกกระเจาบตัวผู้ได้ลานกระเจาบตัวเมียไปหาอาหาร พบกับดอกบัว จึงเข้าไปเอาละอองเกสรถูกดอกบัวหุบติดอยู่เนื่องจากความร้อน นกกระเจาบตัวเมียคอยดูทางเป็นเวลานานจนกระทั่งเกิดไฟป่าไหม้รังเผาถูกนกไปด้วย เมื่อเห็นนกตัวผู้กลับมาแล้วมีกลิ่นหอมของดอกไม้ติดมาด้วย นามคิดว่านกตัวผู้ไปได้นกตัวเมียตัวอื่นจึงฆ่าตัวตายในไฟนั้น แล้วตั้งความปรารถนาว่า ถ้าเกิดชาติหน้าอย่าให้พบกับสามี อย่าให้พุดกับบุรุษทั้งหมด	- คล้ายกัน - ไม่ปรากฏในสรพสิทธิชาดก

⁷⁹ พุทธศาสนมัจฉิตย, ปัญญาสาชาดกสมุราย ภาคที่ 5, หน้า 1 – 24.

-ในชาติต่อมา นกกระเจาบตัวเมียได้ไปเกิดเป็นนางสุวรรณเกษรบุตรของกษัตริย์เมืองพาราณสี นางไม่พูดจากับนรุษเลยแม้กระทั่งพระบิดาก็ไม่พูดด้วย เมื่อนางเจริญวัยรุ่นสาว บิดาให้กษัตริย์ลูกขุนนาง และลูกเศรษฐีหนุ่มๆ เข้าไปพูดกับนาง หากนางพูดจากับชายใดจะอภิเษกให้กับนรุษผู้นั้น

-นกกระเจาบตัวผู้ได้ไปเกิดเป็นสรรพสิทธิลูกเศรษฐี ได้ไปเรียนวิชามนต์กับพี่เลี้ยงคนหนึ่ง และบริวารหนึ่งพัน เมื่อสำเร็จแล้วจึงเดินทางกลับมา

-ครั้นสรรพสิทธิได้ทราบข่าวเรื่องนางสุวรรณเกษรจึงเข้าไปลองพูดจากับนาง โดยถอดดวงใจพี่เลี้ยงไปไว้ที่ประตู ตะเกียง พานพระศรี และม่าน แล้วเล่าเรื่องนิทานพร้อมกับถามพี่เลี้ยงมักจะได้รับคำตอบผิดๆ จนนางสุวรรณเกษรทนไม่ได้จึงพูดตอบและช่วยตัดสินเรื่องที่พี่เลี้ยงตอบพระสรรพสิทธิไม่ถูก

-กษัตริย์ผู้เป็นพระราชบิดาของนางสุวรรณเกษรจึงอภิเษกนางกับพระสรรพสิทธิและมอบราชสมบัติให้

-วันหนึ่งพระสรรพสิทธิพานางสุวรรณเกษรไปเที่ยวป่าสองคนกับพี่เลี้ยง พบเห็นกวางตายจึงถอดดวงใจของตนเข้าไปในกวาง

-พี่เลี้ยงขบถลอบถอดดวงใจเข้าไปในร่างของพระสรรพสิทธิ แล้วเผาตัวเองทิ้งแล้วจึงเข้าไปครองราชย์ไม่ให้ผู้ใคร่ แต่นางสุวรรณเกษรสงสัยว่าจะไม่ใช่สามีของตนจึงไม่ยอมให้เข้าใกล้

-เมื่อพระสรรพสิทธิเที่ยวเล่นจนสบายใจแล้ว

-นางสุวรรณโสภาเป็นพระธิดาของพระเจ้าอุสุภราชและพระนางกุสุมพะ ไม่ปรากฏเรื่องที่น่างไม่พูดกับชายใดแม้แต่พระบิดา กษัตริย์ทั้งปวงทราบกิตติศัพท์ความงามของนางจึงมาขอ พระเจ้าอุสุภราชให้เข้าไปเจรจากับนางทีละคน แต่ไม่สำเร็จ

-สรรพสิทธิกุมารเป็นโอรสพระเจ้าวิชัยราชกับพระนางอุบลเทวีแห่งอลิคนคร สรรพสิทธิกุมารไปเรียนวิชาคนเดียว

-สรรพสิทธิกุมารถอดดวงจิตอำมาตย์ ไปไว้ที่ตะคัน เท้าเตียง ใกล้ที่พระบรรทม ใกล้พระเขนย สรรพสิทธิกุมารเล่านิทานให้อำมาตย์ฟัง แล้วถาม อำมาตย์ตอบผิดพระนางสุวรรณโสภาจึงตรัสตอบแก้ทั้ง 4 ครั้ง

-หลังจากอภิเษกแล้ว สรรพสิทธิกุมารกับนางสุวรรณโสภาเดินทางกลับเมืองอลิคนคร หลังจากนั้นเป็นการประชุมชาดก

-ไม่ปรากฏเรื่องนี้ในสรรพสิทธิชาดก

-ไม่ปรากฏเรื่องนี้ในสรรพสิทธิชาดก

-ไม่ปรากฏเรื่องนี้ในสรรพสิทธิชาดก

<p>กลับมาหาร่างของคนไม่พบ จึงเศร้าเสียใจ ครั้นเห็นร่างที่เลี้ยงถูกเผาจึงรู้ว่าที่เลี้ยงขบถ</p> <p>-พระสรรเพชญ์จึงถอดดวงใจเข้าในนกกสาริกา แล้วบินกลับมายังปราสาทของมเหสี เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง และหาอุบายหลอกให้ที่เลี้ยงที่อยู่ในรูปพระสรรเพชญ์ถอดดวงใจเข้าไปในร่างของแพะ พระสรรเพชญ์อาศัยโอกาสนั้น กลับเข้าร่างของคนได้แล้วนำแพะนั้นไปฆ่า</p>	<p>-ไม่ปรากฏเรื่องนี้ในสรรพสิทธิชาดก</p>
---	--

จากตารางเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในเรื่องสรรเพชญ์กับสรรพสิทธิชาดก ในปัญญาสาชดก พบว่า เนื้อความในเรื่องสรรเพชญ์แตกต่างจากปัญญาสาชดกมาก ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า หมิ่นภักดีอักษร (ตี๋น) ผู้ประพันธ์สาชดราแปลงเรื่องนี้ไม่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากสรรพสิทธิชาดก ในปัญญาสาชดกโดยตรง แต่อาจได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมเรื่องสรรเพชญ์ฉบับภาษาไทย ดังนั้นเนื้อเรื่องของเรื่องสรรเพชญ์จึงแตกต่างจากสรรพสิทธิชาดก ในปัญญาสาชดก แต่มีความใกล้เคียงกับนกกะจาบกลอนสวด⁸⁰ ของไทย

3.1.2.2 สาชดราแปลงที่มีที่มาจากชาดกนอกนิบาต คือ สาชดราแปลงที่มีที่มาจากชาดกที่ไม่ได้จัดรวมอยู่ในปัญญาสาชดก ได้แก่

เรื่องโลกนัยปกรณ (โลกนยปกรณ) ผลงานของออกญาวงศาสรเพชญ (นง) ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2337 ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี (พระองค์เอง) มีที่มาจากธัญชัยบัณฑิตชาดก สาชดราแปลงเรื่องนี้ มีง หกท่ จัดไว้ในประเภทสาชดราแปลงที่มาจากนานาชาดก แต่เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่า เรื่องนี้เป็นชาดกนอกนิบาตเรื่องหนึ่งที่แพร่หลายในเขมรเป็นเวลานาน ดังปรากฏหลักฐานอ้างอิงถึงในจารึกนครวัดสมัยหลังพระนครหลักที่ 38 จารึกขึ้นเมื่อมหาศักราช 1623 มีความยาวทั้งหมด 53 บรรทัด แต่งด้วยคำประพันธ์ที่แตกต่างกัน 3 ประเภท คือบทพหุหมติติ บทกาหกติ และบทกฤษณคณิตา จำนวน 152 บท มีบทที่กล่าวถึงเรื่องโลกนัยปกรณ ดังนี้

(37) มุย สุม ปรรณนา   ตูจ พระ กาล ชา   เถมญชัย ปรสต
 เฉลย ปรีสนา ผอง   นนทียกข นิรภยส   พรชญา เสรจ สรสต

⁸⁰ กรมศิลปากร, นกกะจาบกลอนสวด (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2548), หน้า 4 – 10.

	โดย บารมมี ประเสริฐ ฯ	
เหี้ย พิช โนะ เสรจ	การ๋ อายุสส เสดจ	รวัจ ชา ปรไฟ
นำ นุนทียคัก	สมณกส นู ไชร	ชา บริพาร ไนย
	ฎรวณู กรา[บ] ขล็บ ขลางฯ	
(38) เรียง มก พี โนะ	จาบ่ เสดจ มวย เฉมมาะ	อภังคีราช
เหี้ย ฉนะ เสดจ มุย	เฉมมาะ วิโรชราช	พระ นิก เอง อาจ
	เหา มนาช ยกสา	
แนะ สรติย กาด่	พวม บาน เรียบ ราบ่	พี เติม มก ฉา
เบ็ สรติ อิศส	เจรีน หนาสส สพว	บงเหี้ย บาน ชา
	อุปรราช (39) เอง เอ ฯ	

คำแปล

อนึ่งขอปรารถนา	คุดพระเมื่อเป็น	ธัญชัยบุรุษ
เฉลยปริศนาพอง	นันทิกษณ์นิรภัย	ปัญญาเสร็จสิ้น
	ด้วยบารมมีมีค่า ฯ	
แล้วจากนั้นเสร็จ	กันอายุเสด็จ	แล้วเป็นประไพ
นำนันทิกษณ์	สำนักอยู่ไพร	เป็นบริพารใน
	กัมกราบขลาดกลัว ฯ	
ต่อมาจากนั้น	จับเสด็จหนึ่งชื่อ	อภังคีราช
แล้วชนะเสด็จหนึ่ง	ชื่อวิโรชราช	พระนิกเองอาจ
	เรียกอำนาจยักษา ฯ	
นี้กล่าวเล่าตัด	มิได้เรียบเรียง	จากเดิมมาหนา
ถ้ากล่าวหมดสิ้น	มากนักสรรพา	และแล้วได้เป็น
	อุปรราชเองนั้น ฯ	

เรื่องราวที่อ้างถึงนี้เป็นเหตุการณ์บางตอนในวรรณคดีบาลีเรื่อง ธัญชัยบัณฑิตชาดก หรือ โลกนัยปกรณัม นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีความสำคัญยิ่งในวรรณกรรมบาลีของดินแดนเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ต้นฉบับภาษาบาลีของเรื่องนี้ Jaini เป็นผู้ชำระ ชาดกเรื่องนี้ไม่มีหลักฐานว่าرجนา ขึ้นเมื่อใด แต่จากการศึกษาของ Jaini พบว่าคาถาต่างๆที่ปรากฏอยู่ในเรื่องนี้มาจากนิติของ วรรณกรรมบาลีและสันสกฤต โดยพระพุทธเจ้าถือกำเนิดเป็น ธัญชัยบัณฑิต ผู้มีปัญญาและเฉลียว

ฉลาดในการตอบปัญหา “ปริศนาของนนทิกษ” คัมภีร์โลกนัยปกรณัมเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศ
กัมพูชาทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาเขมร เห็นได้จากรายชื่อที่ Judith M. Jacob ได้รวบรวม
รายชื่อ เชมณชัย และโลกนัยไว้*

3.2 ศาสดาแลงที่มาจากนิทานพื้นบ้านและที่มาจากอื่น

จากการศึกษาพบว่า ศาสดาแลงประเภทนี้ผู้ประพันธ์มักนำเค้าโครงเรื่องมาจากนิทาน
พื้นบ้านเขมร หรือนิทานท้องถิ่นที่แพร่หลายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในประเทศกัมพูชา
ลาว พม่า และไทย เป็นต้นมาใช้ในการประพันธ์ ศาสดาแลงประเภทนิทานพื้นบ้านและที่มาจากอื่น
สามารถจัดแบ่งตามที่มาของเรื่องออกได้ดังนี้

3.2.1 ศาสดาแลงที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน

ศาสดาแลงที่มีที่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้านหรือนิทานพื้นบ้าน เท่าที่ปรากฏรายชื่อใน
ปัจจุบัน ได้แก่

เรื่องจันทลีวงศ์ (จันทลีวงศ์) และพลกษัตริย์ (พลกษัตริย์) ผลงานของพระภิกษุบัณฑิตเขมร⁸¹

เรื่องชัยทัต (ชัยทัต) ของบัณฑิตเกา⁸²

เรื่องพระชินวงศ์ (ชินวงศ์) ผลงานของพระอริยคามุนี (หิง)⁸³

เรื่องเจ้าโปเปจ (เจ้าพเพจ)⁸⁴

เรื่องตุมเตียว (ทำทาว) หรือ เตียวเอก (ทาวเอก) ผลงานของออกญาสนธโรวหาร (มุก)* เป็น
นิทานพื้นบ้านของกัมพูชา

* ดูเพิ่มเติมที่ ปีเตอร์ สกิลลิง และ สานติ ภักดีคำ, “วรรณกรรมอ้างอิงในจารึกใหญ่แห่งนครวัด,”
วารสารเมืองโบราณ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2545): 79 – 85.

⁸¹ ลาง หาบอาน, ลิกสาปรวัตตือกุสราสาสุตรเขมร สมัยนครกษัตริย์สมัยอุฎฐก (สตวคตสี 1 ฎล 1859)
(กษัตริย์: บณณาการ คิม – เอง, 2511), หน้า 277.

⁸² ฉิ่ง หุกชี, “เรื่องแลงนิงปญญาสาตค นานาชาตค,” สมุทกมมอกุสราสาสุตรเขมร โอทุทิสฐน
สาสุตราจารย์ เกง วาน์สาก์, หน้า 85.

⁸³ ลาง หาบอาน, ลิกสาปรวัตตือกุสราสาสุตรเขมร สมัยนครกษัตริย์สมัยอุฎฐก (สตวคตสี 1 ฎล 1859),
หน้า 240.

⁸⁴ ฉิ่ง หุกชี, “เรื่องแลงนิงปญญาสาตค นานาชาตค,” สมุทกมมอกุสราสาสุตรเขมร โอทุทิสฐน
สาสุตราจารย์ เกง วาน์สาก์, หน้า 84.

เรื่องอุงโกฎแกก (อุงกฎแกก) ผลงานของภิกษุวงศ์⁸⁵

เรื่องเทววงศ์กุมาร (เทววงศ์กุมาร) หรือ เจ้าสรอโตบเจก (เจ้าสรทบเจก) ผลงานของ ชั่วะสัจฉิน (ยส - จิน)⁸⁶

เรื่องพระสมุทร (พระสมุทร) ผลงานของออกญาวงศาสรเพชญ (นาง)⁸⁷

เรื่องพิณสุวรรณ (พิณสุวรรณ) ผลงานของกวีจันท⁸⁸

เรื่องเพชรดา (เพชรดา) ผลงานของพระธรรมปัญญา (แมน)⁸⁹

เรื่องโพธิวงศ์ (โพธิวงศ์) ผลงานของพรหมบวรภักดี⁹⁰

เรื่องมรณมาตา (มรณมาตา) ผลงานของพระธรรมปัญญา (อุก)

เรื่องวิมานจันท์ (วิมานจันท) ผลงานของออกญาปัญญาธิปดี (แยม)⁹¹

เรื่องสุคันธโถง (สุคันธโถง) ผลงานของพรหม⁹²

เรื่องสุบินกุมาร (สุบินกุมาร)

เรื่องสุโลก (สุโลก) ผลงานของเจ้าพญาภักดีสงคราม (บาล)⁹³

เรื่องสุขมาณพ (สุขมาณพ) ของออกญาธรรมาธิปดี (จันท์)⁹⁴

เรื่องโสวาท (โสวาท) หรือโสวัตร ผลงานของบัณฑิตเกา⁹⁵

* วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก จึงมีกวีเขมรหลายท่านนำมาแต่งเป็นสาสตราแลงได้แก่ ออกญาสนทรโวหาร (นุก) พระปฐมัตถะระ (โสม) และออกญาวิบุลราชเสนา (นุ กอน) เป็นต้น ดูเพิ่มเติมที่ George Chigas, *Tum Teav* (Cambodia: Documentation Center of Cambodia, 2005), p. 14 - 24.

⁸⁵ ฉิ่ง หุกชี, "เรื่องแลงนิงปญญาสชาติก นานาชาติก," *สมุททมนุมุสรสาสตรเขมร โอททิสซุน* สาสตราจารย์ เกง วาน์สาก์, หน้า 87.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

⁸⁸ ลาง หาบอาน, *ลิกสาปรวคตือกสรสาสตรเขมร สมัยนครกุน์ภูลล์สมัยอุญจุก*, หน้า 279.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 246.

⁹⁰ ฉิ่ง หุกชี, "เรื่องแลงนิงปญญาสชาติก นานาชาติก," *สมุททมนุมุสรสาสตรเขมร โอททิสซุน* สาสตราจารย์ เกง วาน์สาก์, หน้า 84.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

⁹³ ลาง หาบอาน, *ลิกสาปรวคตือกสรสาสตรเขมร สมัยนครกุน์ภูลล์สมัยอุญจุก*, หน้า 287 - 288.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 286.

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย สันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากวรรณกรรมลาวเรื่องสินไซ หรือคำสินไซ ซึ่งเป็นวรรณกรรมเอกของลาว ผลงานของท้าวปางคำ ประพันธ์ขึ้นในรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เมื่อปี พ.ศ. 2191⁹⁶

เรื่องลันทอง ฉิ่ง หกที กล่าวว่ามีที่มาจากนิทานลาว⁹⁷ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากวรรณกรรมลาวเรื่องลันทอง ซึ่งเป็นวรรณกรรมลาวที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก

ศาสตราแลงประเภทที่กล่าวมานี้ผู้ประพันธ์มักนำเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านเขมร หรือนิทานท้องถิ่นที่แพร่หลายอยู่ในบริเวณนี้ เช่น ลาว และไทย เป็นต้น มาประพันธ์ขึ้น นิทานเหล่านี้ส่วนใหญ่เมื่อนำมาประพันธ์ในรูปแบบของศาสตราแลง ได้ดัดแปลงเนื้อหาและเพิ่มเติมเรื่องราวบางส่วนให้สอดคล้องกับวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเพิ่มองค์ประกอบของเรื่องแบบวรรณกรรมชาดกหรือวรรณกรรมพุทธศาสนามาใช้เป็นองค์ประกอบในการประพันธ์ เช่น เรื่องมรณมาตา เป็นต้น

ศาสตราแลงที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านและที่อื่นบางเรื่องไม่ได้ใช้องค์ประกอบของเรื่องแบบวรรณกรรมชาดกในการดำเนินเรื่อง เนื่องจากมิได้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง เพราะเป็นศาสตราแลงที่มีที่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้านหรือนิทานพื้นบ้านเขมร เช่น เรื่องตุมเตียว (ท่าทาว) หรือ เตียวเอก (ทาวเอก) ผลงานของออกญาสนธโรโวหาร (มุก)

ศาสตราแลงที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านหรือที่อื่น ที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 5 เรื่อง คือ เรื่องสุบินกุมาร เรื่องมรณมาตา เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เรื่องสรอโตบเจก และเรื่องตุมเตียว หรือ เตียวเอก ดังนี้

3.2.1.1 เรื่องสุบินกุมาร

เรื่องสุบินกุมาร (สุบินกุมาร) เป็นวรรณกรรมประเภทแลงที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและวันเวลาที่แต่ง แม้ศาสตราแลงเรื่องนี้จะมียุทธเรื่องคล้ายกับสุบินชาดกซึ่งเป็นชาดกเรื่องที่ 45 ในปัญญาสาชดกสังเขป ของญก แถม⁹⁸ แต่เนื้อความแตกต่างกันมากจึงไม่น่าจะมีที่มาจากปัญญาสาชดกโดยตรง

⁹⁵ ฉิ่ง หกที, "เรื่องแลงนิงปัญญาสาชดก นานาชาดก," สมุหกรรมมอญสารสาสตรจารย์ ไอทุทิสซุน สารสาสตราจารย์ เกง วาน์สาก์, หน้า 86.

⁹⁶ มะหาลีลา วีระวงส์, ปะโฮยดของวันนะคะดี (เวียงจัน: หอสะหมุดแห่งชาติ, 1996), หน้า 120.

⁹⁷ Khing Hoc Dy, Contribution a l'histoire de la littérature Khmère, p. 155.

⁹⁸ ดูเพิ่มเติมที่ ญก แถม, ปญญาสาชดกสังเขป, หน้า 449 – 482

สมอญบานพวงรัต
ทล่ทุกขพุมุตราเสปีย

สงสารสควนาะฎึงเอีย
ชาเวราเพียรรุงนักรุ ๑¹⁰⁰

คำแปล

โอ้เรามีเวรา
จึงในบัดนี้เอง
สมเราได้แยกพรรค
ทันทุกขบ่ตราเสบย

บาปตั้งแต่บุราณเพรง
ถูกรักบ่อยู่เลย ๑
คู่รักสัต์วันันรู้เอีย
เป็นเวราเวรหนักยิ่ง ๑

แม้สุบินกุมารจะคิดสงสารมารดาที่ร้องไห้คร่ำครวญแต่ในจิตใจก็ยังมีศรัทธาต่อการบวชอย่างมาก จึงบอกมารดาว่าอย่าเศร้าโศกมากนัก สุบินกุมารได้ไหว้มารดาแล้วกลับมาบวชเป็นสามเณรได้เรียนสวดธรรมทั้งหลาย

ในเวลานั้นพญายมราชได้ใช้ให้ยมภูบาลทั้งหลายขึ้นมาดูมนุษย์โลกทั้งหลาย ถ้าเห็นคนจีเกียจไม่รักษาศีล ไม่เจริญภาวนา ไม่เคยทำบุญ ให้ยมภูบาลจดชื่อคนเหล่านี้ใส่หนังสือแล้วนำมาอย่าได้ช้า แล้วทิ้งมันในเพลิงนรก แต่หากผู้ใดจำศีลภาวนา รับประทานพ่อแม่ ทำบุญให้ทาน ฯลฯ ให้เขียนชื่อคนเหล่านี้ใส่แผ่นทอง

เวลานั้นยมภูบาลได้ขึ้นมาพบมารดาของสุบินกุมารจึงนำไปถวายพญายมราช พญายมราชจึงตรัสถามถึงบาปบุญที่ทำมา แต่ด้วยบาปที่ไม่ยอมให้ลูกบวชทำให้นางตอบพญายมราชว่านางไม่รู้จักบุญบาป พญายมราชจึงให้นางไปลงโทษในเพลิงนรก เมื่อนางเห็นสีเพลิงนรกทำให้นางนึกถึงสีของจีวรลูกชาย นางจึงบอกว่าลูกของนางได้บวช ยมภูบาลไม่เชื่อจึงทิ้งนางลงในเพลิงนรก ก็เกิดบัวทองผุดขึ้นมารองรับ แล้วพรรณนาถึงอานิสงส์ของการบวชของสุบินกุมารว่ามีผลานิสงส์มากช่วยมารดาได้

เมื่อมารดาของสุบินกุมารฟื้นขึ้นจึงไปหาสามเณรสุบินกุมารที่วัดแล้วเล่าเรื่องให้ฟัง จากนั้นเป็นการพรรณนาผลานิสงส์ของศีล มารดาของสุบินกุมารได้จัดงานบวชให้สุบินกุมารด้วยความศรัทธา ส่วนสุบินสามเณรก็บำเพ็ญมรรคผลปรารถนาให้ถึงพระนิพพาน และได้บำเพ็ญศีลทาน เข้าเรียนกรรมฐาน เรียนพระวินัย พระอภิธรรม จากนั้นได้เข้าไปเจริญกรรมฐานให้ได้มรรคผล

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ส่วนมารดาของสุบินกุมารเมื่อสิ้นอายุได้ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนบิดาของสุบินกุมารที่ไปเกิดเป็นเปรตนั้นในวันที่สุบินกุมารบวชก็ได้รับผลทานด้วย เปรตบิดาของสุบินกุมารจึงไปหาสุบินกุมาร สุบินกุมารจึงทำบุญให้บิดาทำให้บิดาของสุบินกุมารกลายจากเปรตไปเกิดในสวรรค์

จากนั้นเป็นการพรรณนาถึงอานิสงส์ของการบวชว่ามีผลมาก หลังจากนั้นกล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่าทรงเทศน์ถึงผลานิสงส์ของการบวชและเน้นย้ำว่าผู้ที่ได้บวชเรียนแล้วควรมีศรัทธา ความมีความอดุสาหะ ควรเรียนสวดพระธรรมเป็นประธานนำตนให้ได้นิพพาน ในท้ายเรื่องมีคำประพันธ์กล่าวว่

เรื่องสุบินนะ	อุกปราชญ์คุริระ	ทุกชาจุบับผง
ควรจำควรจับ	ควรศุฎาบัควรรง	ธรรมนะเองโห่ง
	บริบูรณแจงจบ ฯ ¹⁰¹	

คำแปล

เรื่องสุบินนี้	นักปราชญ์คุริริ	ไว้เป็นฉบับผอง
ควรจำควรจับ	ควรศดับควรรอง	ธรรมนี้เองแล
	บริบูรณแจงจบ ฯ	

ศาสตราแลบงเรื่องนี้จึงนำเสนออานิสงส์ของการบวชไว้อย่างชัดเจน และส่งอิทธิพลต่อความศรัทธาของชาวเขมรจำนวนมาก ทำให้บิดามารดาชาวเขมรเมื่อมีบุตรชาย พบอายุครบบวชสามเณรได้ จึงมีความนิยมศรัทธาส่งให้ลูกชายบวชเป็นสามเณร ด้วยเชื่อว่าจะเป็นผลบุญช่วยให้พ่อแม่ได้รอดพ้นจากเวรกรรมถือว่าเป็นการสนองคุณพ่อแม่ และเพื่อให้ได้เล่าเรียนหนังสือและความรู้รวมทั้งเรียนธรรมะเพื่อพัฒนาให้เด็กมีความรู้มีคุณธรรมต่อไป

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสุบินกุมารกับสุบินชาดก พบว่า เนื้อเรื่องของเรื่องสุบินกุมารมีความแตกต่างกับสุบินชาดกมาก เนื่องจากเรื่องสุบินกุมารกล่าวถึงเรื่องราวของสุบินกุมารเพื่อแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของการบวช แต่สุบินชาดกในปัญญาชาดกสังเขปของอุก-แกม มีเนื้อความกล่าวถึงบัณฑิตสุบินซึ่งมีเรื่องราวและรายละเอียดต่างกันอย่างมาก¹⁰² ดังนั้นเรื่องสุบินกุมารจึงไม่น่าจะมีที่มาจากสุบินชาดกในปัญญาชาดกแต่น่าจะเป็นเรื่องที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

¹⁰² อุก-แกม, ปัญญาชาดกสังเขป, หน้า 449 – 482.

3.2.1.2 เรื่องมรณมาตา

เรื่องมรณมาตา (มรณมาตา) วรรณกรรมเรื่องนี้พระอินทปัญโญ (อุก) ประพันธ์ขึ้น พุทธศาสนบัณฑิตยกกล่าวถึงที่มาของเรื่องในคำนำว่า ศาสดราแลงเรื่องนี้แปลมาจากภาษาบาลี¹⁰³ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นการอ้างตามที่กล่าวไว้ในเรื่องว่าเรื่องนี้แปลจากคัมภีร์ชื่อว่า เจตนาพุทธา ที่ พระพุทธเจ้าทรงเทศนา

เรื่องเจตนาพุทธา เป็นเรื่องที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา แต่เรียกว่า เจตนาภทา กล่าวถึง การที่พระอนูรุทธได้ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการเกิดของคน เช่น ผู้ที่เกิดเป็นชายในชาตินี้จะเกิด เป็นชายในชาติหน้าหรือไม่ ฯลฯ พระพุทธเจ้าตรัสว่า การณ์ในชาติหน้าของแต่ละคนนั้นจะขึ้นอยู่กับ การกระทำของเขาในชาตินี้ ฯลฯ ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงยกเรื่องมาประกอบคำตอบทุกข้อ¹⁰⁴

ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องเจตนาพุทธา หรือเจตนาภทา จึงเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่ มีแพร่หลายนอกเหนือจากที่พบการอ้างถึงในเรื่องมรณมาตา แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า เจตนาภทา ฉบับล้านนาไม่มีการกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับนางมรณมาตาแต่อย่างใด เนื้อเรื่องที่เป็น ตัวนิทานของเรื่องมรณมาตาจึงน่าจะมาจากนิทานหรือวรรณกรรมเรื่องอื่น หากแต่ก็ผู้ประพันธ์ได้ นำเรื่องเจตนาพุทธามาเชื่อมต่อไว้ในตอนต้นของเรื่อง เพื่อให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเป็น วรรณกรรมพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า เรื่องมรณมาตานั้นจะมีที่มาจากนิทานพื้นบ้านที่แพร่หลายอยู่ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เพราะพบว่าเรื่องนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย หลายสำนวน เช่น ปลาบู่ทองกลอนสวด ปลาบู่ทองฉบับของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี ปลาบู่ทองฉบับโรงพิมพ์เจริญราษฎร์¹⁰⁵ เป็นต้น รวมทั้งยังพบเรื่องนางอุทรา หรือสุวรรณเศรษฐี เป็น วรรณกรรมล้านนา¹⁰⁶ ที่มีเรื่องราวคล้ายคลึงกัน นิทานเรื่องนางเต้าคำนิทานพื้นบ้านในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือก็มีโครงเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องมรณมาตาเช่นกัน¹⁰⁷

¹⁰³ พุทธศาสนบัณฑิต, เรื่องมรณมาตา (ภันเพญ: พุทธศาสนบัณฑิต, 2507), หน้า ก.

¹⁰⁴ อุคม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, หน้า 597.

¹⁰⁵ ดวงเด่น บุญปก, “มรณมาตา: ปลาบู่ทองฉบับภาษาเขมร” วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ 20 (ภาค เรียบที่หนึ่ง 2541), 17.

¹⁰⁶ อุคม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, หน้า 643.

¹⁰⁷ ดวงเด่น บุญปก, “มรณมาตา: ปลาบู่ทองฉบับภาษาเขมร” วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ 20 (ภาค เรียบที่หนึ่ง 2541), 18.

นอกจากนี้ในหนังสือตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรก็มีการกล่าวถึงเรื่องนี้ในตอนตำนานต้นทองกลาง แต่เน้นอธิบายประวัติความเป็นมาของคันทันไม้มากกว่าเรื่องนางมรณมาตา¹⁰⁸ ดังนั้นจึงน่าจะกล่าวได้ว่า เรื่องมรณมาตาเป็นนิทานที่แพร่หลายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในกัมพูชา ก่อนที่จะนำมาประพันธ์เป็นเรื่องมรณมาตา

ดังนั้นเรื่องมรณมาตามีที่มาจากวรรณกรรมสองเรื่องคือ เรื่องเจตนาพุทธา และนิทานเรื่องมรณมาตาที่เป็นนิทานพื้นบ้าน แต่ผู้ประพันธ์สาตราเลบงเรื่องนี้ได้นำมารวมเข้าเป็นเรื่องเดียวกัน โดยนำเรื่องเจตนาพุทธามาไว้ตอนต้นเพื่อแสดงเหตุว่าเหตุใดพระพุทธรเจ้าจึงเทศนาเรื่องนี้ แล้วนำนิทานเรื่องมรณมาตามาต่อท้ายเพื่อให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีฐานะเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนา

เรื่องมรณมาตา เริ่มเรื่องด้วยบทนมัสการหรือบทประณามพจน์ภาษาบาลี เพื่อนมัสการพระรัตนตรัย และบทนมัสการภาษาเขมรเพื่อสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและขอพรให้ได้รับความสวัสดิ จากนั้นเป็นการบูชาคุณครู คุณบิดามารดา คุณพระมหากษัตริย์ ตามองค์ประกอบของสาตราเลบง บอกวันเวลาที่ประพันธ์เป็นภาษาบาลีและแปลเป็นภาษาเขมร แล้วจึงกล่าวถึงกวีและอัครวิพากษ์ของกวี ในเรื่องนี้กวีได้กล่าวถึงประวัติของตนเองไว้ด้วยว่า ชื่อ อุก ได้บวชและมีฉายาว่า อินทปปัญโญ ได้แต่งเรื่องนี้ขึ้นตามคัมภีร์ชื่อ เจตนาพุทธา ที่พระพุทธรเจ้าทรงเทศนา มีการเล่าเรื่องสังเขปและกล่าวถึงเหตุที่พระพุทธรเจ้าทรงเทศนาเรื่องนี้ไว้ว่า

เมื่อพระพุทธรเจ้าทรงจำพรรษาที่วัดเวฬุวันใกล้กรุงราชคฤห์ พระอนุรุทธเถระ ได้ทูลถามเกี่ยวกับกำเนิดสรรพสัตว์ที่แตกต่างกันตามอายุ รูปร่าง ทรัพย์สมบัติ พระองค์เทศนาว่า ในอดีตมีพระราชองค์หนึ่งนามว่าพระเจ้าวิมลราช เสวยราชย์ในวิเทहनคร มีบุรุษนามกุลเถสีเป็นกำนันมีภรรยาชื่อนางแก้วเถสี มีลูกสาวชื่อกุลเถสี ที่ข้างบ้านนี้มีครอบครัวชายชื่อกุกุมพิกุมารได้ลักลอบพบปะกับนางกุลเถสีและได้หนีตามกันไป ต่อมากำนันชื่อกาลีได้จับตัวกุกุมพิกุมารไว้ นางกุลเถสีจึงนำทองไปไถ่สามีและขอให้กำนันกาลีเป็นบิดาบุญธรรม ต่อมากุกุมพิกุมารกับนางกุลเถสีมีลูกชื่อนางกุมารี

เมื่อนางกุมารีมีอายุได้ 3 ปี มีหญิงหม้ายผู้หนึ่งชื่อนางกาลีมีลูกสาวสองคน ชื่อนางจันทักกับนางจันทาสาลี นางกาลีขี้กุกุมพิกุมารรับเป็นเมียช้อย แต่ไม่นานกุกุมพิกุมารก็กลับยากจนลง นางกาลีขี้ให้กุกุมพิกุมารไปขุดดินนางกุลเถสีทุกวัน วันหนึ่งกุกุมพิกุมารนางกุลเถสีไปทอดแหและทุบตีทำร้ายจนนางตกน้ำตายไปเกิดเป็นปลาคำเรีย (ปลาบู่)

นางกุมารีไม่พบมารดาจึงไปหาที่ทำน้ำ นางเทพธิดาได้มาบอกว่ามารดาของนางไปเกิดเป็นปลาคำเรีย ส่วนนางปลาคำเรียได้มาหานางกุมารีแล้วเล่าเรื่องทั้งหมดให้นางกุมารีฟัง นับแต่นั้นเขาจึงเรียกนางกุมารีว่านางมรณมาตา นางมรณมาตาต้องเลี้ยงวัวและทำงานบ้านด้วยความยากลำบาก

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

ทุกวันนางต้องเอารำไปโปรยให้ปลาบู๋กินอยู่เสมอ เมื่อนางกาลิฐ์เรื่องจึงให้ลูกเอารำไปโปรยหลอก
ล่อจับปลาเค้าเรียมาฆ่ากิน

เวลานั้นมีเบ็ดเทศเมียตัวหนึ่งคาบเกล็ดปลา 2 เกล็ด ไปให้นางมรณมาตา นางจึงรู้ว่า
เป็นเกล็ดปลาของปลาเค้าเรีย นางมรณมาตาจึงนำไปปลุกเป็นต้นมะเขือสองต้น นางดูแลรดน้ำทุกวัน
นางกาลิฐ์เรื่องจึงจัดการถอนมะเขือทิ้งรากทั้งโคนนำไปสับและตำในครก แต่มีแมงตัวเมียนำราก
มะเขือสองรากไปให้นางมรณมาตา นางมรณมาตาจึงนำรากมะเขือไปฝังดิน รากมะเขือนั้นเกิดเป็น
ต้นทองหลางสองต้นมารดาของนางได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาเฝ้ารักษาต้นทองหลางนั้น

พระเจ้าวิมลธรรมราชาเสด็จประพาสป่าได้ทอดพระเนตรเห็นต้นทองหลางนั้น เมื่อทรง
ทราบว่าเป็นของนางมรณมาตาจึงมีรับสั่งให้เข้าเฝ้าแล้วตรัสขอต้นทองหลาง แต่แม้พระองค์จะ
พยายามย้ายต้นทองหลางอย่างไรก็ไม่สำเร็จ จึงต้องให้นางมรณมาตามาอธิบายแล้วนำมาปลุกใน
กระถางทองให้ชื่อว่า สุวรรณราชพฤกษ์ ต่อมาทรงอภิเษกกับนางมรณมาตาและถามประวัติของนาง
นางมรณมาตา

ในเวลาต่อมาพระราชเสด็จไปคล้องช้าง นางกาลิฐ์วางอุบายหลอกให้นางกลับบ้านแล้ว
หลอกให้นางมรณมาตาถอดเครื่องทรงออกเพื่อสรงน้ำก่อน นางมรณมาตาเข้าไปห้องสรงน้ำเหยียบ
พลัดตกลงไปในกะทะน้ำมะพร้าวที่เดือดพล่านจนถึงแก่ความตาย จากนั้นนางกาลิฐ์จึงเอาเครื่องทรง
ของนางมรณมาตาแต่งให้นางจันทาสาลินีสวมรอยแทน ต้นสุวรรณราชพฤกษ์ทั้งคู่ได้เหี่ยวเฉา
เมื่อพระราชเสด็จกลับมา ก็พบว่าเกิดความผิดปกติต่างๆ

หลังจากนางมรณมาตาเสียชีวิต เจ้าอัฐิได้ถูกนำไปทิ้งในป่าช้า เทพธิดาชื่อศิริเมขลาที่สถิต
อยู่ที่ต้นไทรได้ชุบชีวิตนางให้มีรูปร่างกว่าเดิม นางได้บริโภคน้ำอมฤตเพื่อกลายร่างมาเป็นนกสาธิตา
แล้วจึงเข้าวัง นกสาธิตาได้ทูลเรื่องราวให้พระราชเสด็จทราบ พระราชเสด็จจึงนำพระธำมรงค์สวมขานกและ
โปรดนํ้าให้อยู่ในกรงทองในพระราชวัง นกสาธิตาให้ต้นสุวรรณราชพฤกษ์เจริญงอกงามเหมือนเดิม

พระราชเสด็จสั่งให้เพชฌฆาตประหารนางจันทาสาลินี แล้วปรุงหมักใส่ไหทั้งตัวส่งให้บิดา
มารดาของนาง เมื่อกลุ่มพินาศของในไหออกมาจึงรู้ว่าลูกสาวของตนตายจึงพาลูกเมียหนีไปซ่อนตัว
กับฤๅษีในป่า ส่วนพระราชเสด็จให้ประหารนางสนมที่หลอกนางมรณมาตาไปสังหาร นางสนมมีลูกชื่อ
นางจันทาผูกพยาบาทนกสาธิตา เมื่อพระราชเสด็จไปปราบโจรนอกเมืองนางจันทาจึงลักนกสาธิตาไป
ให้นางทาสีกิน นกสาธิตาหนีไปในรูหนู หนูขวิดได้กัดจมูกนางจันทาจนตาย นกสาธิตาเดินทาง
ต่อมาพบงูใหญ่แต่ในเวลานั้นมีเหี้ยขวิดกินนั้นตาย

ฝ่ายพระอินทร์เห็นนกสาธิตาจึงเสด็จลงมาในโลกมนุษย์ แล้วแปลงร่างเป็นเสือดัวใหญ่
กระโดดกินผลไทรทางทิศปัจฉิมกลายเป็นนก กระโดดไปกินผลไทรทิศอุดรกลายเป็นกวางทอง
กระโดดไปกินผลไทรทางทิศบูรพากลายเป็นวานร กินผลไทรทางทิศทักษิณกลายเป็นมนุษย์ นก

สาธิตาจึงทำตามและกลายรูปกลับคืนเป็นมนุษย์ นางเดินทางไปจนพบฤๅษีชื่อมิตตาชินและได้อยู่อาศัยกับฤๅษี ต่อมาฤๅษีไปพบกุมารในคอกบัวจึงนำมาให้นางเลี้ยงชื่อว่า ปทุมกุมาร ต่อมาปทุมกุมารได้เดินทางไปพบบิดาและนำพระบิดากลับมารับนางมรณมาตากลับเมือง

จากการศึกษาจึงอาจสรุปได้ว่า ศาสตราแลงเรื่องนี้ก็ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องการเกิดของคนและสัตว์ต่างๆ โดยน่าจะนำมาจากคัมภีร์ที่ชื่อว่า เจตนาพุทธา จากนั้นจึงนำนิทานเรื่องปลาคำเรีย หรือปลาบู่ทอง เป็นนิทานที่แพร่หลายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นตัวอย่างในการอธิบาย ศาสตราแลงเรื่องนี้จึงน่าสนใจที่มีการนำคัมภีร์พุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมต่อกับนิทานพื้นบ้านแล้วประพันธ์ขึ้นใหม่ในรูปแบบของศาสตราแลง

3.2.1.3 เรื่องสังข์ศิลป์ชัย

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย (สงขสิลูปชัย) เป็นวรรณกรรมที่ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งและเวลาที่แต่ง เนื่องจากในตำนานของพุทธศาสนบัณฑิตยส์กล่าวว่า “ส่วนนามอัญชยม ชื่อนักสุขขอสิริสิทธิ”¹⁰⁹ และไม่ได้บอกวันเวลาที่แต่งไว้ แต่ในวารสารของวิทยาลัยนานาชาติครุ โภชณศาสตร์ 2 เดือนมีนาคม 1959 ระบุว่าผู้แต่งคือ ออกญาวงศาธิบดี (อุก) และกล่าวว่าแต่งในรัชกาลสมเด็จพระนโรดม¹¹⁰ อย่างไรก็ดี ที เขียมเตง ระบุว่า เรื่องนี้ออกญาวงศาธิบดี (อุก) แต่งเมื่อ พ.ศ. 2425 (ค.ศ. 1882)¹¹¹

จากการศึกษาพบว่า นิทานเรื่องสังข์ศิลป์ชัยที่เป็นที่มาของศาสตราแลงเรื่องนี้ เป็นนิทานท้องถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก พบทั้งในภาคกลางของไทยทั้งที่เป็นสังข์ศิลป์ชัยกลอนสวด¹¹² และบทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัยพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว¹¹³ เป็นต้น ในวรรณกรรมล้านนาก็พบว่า มีวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยเรียกว่าเรื่องสังข์สิงห์ธนูชัย¹¹⁴ พบว่ามีเรื่องราวคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ยังปรากฏในวรรณกรรมลาวเรียกว่า เรื่องสินไซหรือลำสินไซ ถือว่าเป็นวรรณกรรมเอกของลาว ผลงานของท้าวปางคำ

¹⁰⁹ พุทธศาสนบัณฑิตย, สงขสิลูปชัย (ภณฺเพญ: พุทธศาสนบัณฑิตย, 2509), หน้า 3.

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

¹¹¹ ที เขียมเตง, อภุสรสาสุตรแษมร (ภณฺเพญ: บณฺณาการสง - จวน - หวด, 2503), หน้า 163.

¹¹² ดูเพิ่มเติมที่ สังข์ศิลป์ชัยกลอนสวด เล่ม 1 - 2. พระนคร: ครุสภา, 2513.

¹¹³ ดูเพิ่มเติมที่ กรมศิลปากร, บทละครนอกพระราชานิพนธ์ รัชกาลที่ 2 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2530), หน้า 463 - 544.

¹¹⁴ อุคม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, หน้า 625.

ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2191¹¹⁵ แสดงให้เห็นว่านิทานเรื่องนี้ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับแพร่หลายทั่วไปก่อนออกฉนวนสาธิต (อุก) จะนำมาประพันธ์เป็นศาสตราแลบงเมื่อ พ.ศ. 2425 (ค.ศ. 1882)¹¹⁶

เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เริ่มต้นเรื่องด้วยการกล่าวนมัสการพระรัตนตรัยเป็นภาษาเขมร จากนั้นเป็นบทขอพรจากพระอินทร์พระพรหมและเทวดาทั้งหลาย และบอกว่าผู้ประพันธ์ชื่อสุข เป็นผู้แต่งเรื่องโดยนำมาจากเรื่องชาดกที่มีในนิบาตชื่อพหุรี จากนั้นจึงเป็นอรรถวิพากษ์ของกวีว่าการที่แต่งกาพย์นี้กลัวว่าจะไม่ไพเราะภาษาบาลีผิดขาดขอให้ท่านช่วยแก้ไข จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อเรื่อง**สังข์ศิลป์ชัย** โดยไม่มีปัจจุบันวัตถุดังนี้

พระเจ้ากุดตราขเสวยราชสมบัติในกรุงปัญจาลบุรี มีพระมเหสีพระนามสุนมา มีพระราชบุตรองค์โตนามว่าเสนากุดตราข พระราชบุตรีนามว่านางเกสรสุนมา เมื่อพระเจ้ากุดตราขทิวงคตไปพระราชกุมารเสนากุดตราขได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ วันหนึ่งโหรทนายว่าเมื่อนางเกสรสุนมาหมีพระชนม์ได้ 15 พรรษา จะมียักษ์ตนหนึ่งมาลักไปเป็นภรรยาในป่า ต่อมานางเกสรสุนมาหาออกไปประพาสอุทยาน พระเจ้าเสนากุดตราขห้ามไม่ฟังจึงเสด็จนำพลไปด้วย

ในเวลาที่กำลังท่องเที่ยววันนั้น มียักษ์ตนหนึ่งชื่อกุมภคันธ์อยู่ในปราสาทที่ป่าหิมพานต์ออกมาเที่ยวเล่น เมื่อเห็นนางเกสรสุนมาก็มีความรักจึงแปลงกายเป็นคนเข้าปะปนกับบริวารเมื่อได้โอกาสจึงลักนางเกสรสุนมาไปยังปราสาทในป่าหิมพานต์ วันหนึ่งกุมภคันธ์ลานางไปเฝ้าพระนารายณ์ได้กราบทูลเรื่องราวแล้วพระนารายณ์ได้ประทานสไบเป็นบำเหน็จมือ ยักษ์กุมภคันธ์อยู่กับนางเกสรสุนมาจนมีพระราชธิดาชื่อสุพรรณเทวี ต่อมายักษ์ไปเล่นพนันสกากับพญานาคแพ้งจึงต้องยกนางสุพรรณเทวีให้เป็นภรรยา

ส่วนพระเจ้าเสนากุดตราขเมื่อยักษ์ลักนางเกสรสุนมาไป พระองค์ให้ตามหาไปทั่ว เมื่อไม่พบพระองค์จึงเสด็จออกผนวช ในวันหนึ่งมีชาวบ้านมีลูกสาวเจ็ดคน วันหนึ่งบุตรทั้ง 7 คน นำคอกบัวไปถวายพระพุทธรูปในวัดที่พระราชอาประทับอยู่ พระราชาทอดพระเนตรเห็นก็มีพระทัยประดีพิพัทธ์ จึงลาจากสิกขาบทแล้วรับนางทั้ง 7 นั้นเป็นมเหสี ไม่นานพื้ทั้งหกได้ประสูติพระราชกุมารทุกคนพร้อมกันในวันเดียว ถัดจากนั้นนางเกสรบุผาพระสนมประสูติบุตรเป็นราชสีห์ ส่วนนางปทุมมาซึ่งเป็นน้องคนเล็กประสูติพระราชบุตรมือหนึ่งถือธนูศิลป์ชัยอีกมือหนึ่งถือสังข์ ดังนั้นจึงมีชื่อว่า**สังข์ศิลป์ชัย**

¹¹⁵ มหาสิลา วีระวงส์, ปะโยคของวันนะกะตี, หน้า 120.

¹¹⁶ ลี ฐามเตง, อุกสรศาสตราขมร, หน้า 163.

พระเจ้าเสนาภคตจึงให้โหรทำนาย โหรได้รับคำขอกจากนางทั้งหกซึ่งเป็นพี่ก็พูดว่า อาภคตนี้เป็นอุบาทว์ทำให้มีเคราะห์แก่พระองค์และประชาราษฎร์และพระนคร พระเจ้าเสนาภคตจึงให้จับนางปทุมมา นางเกสรบุปผา สังข์ศิลป์ชัยพร้อมด้วยราชสีห์ออกจากพระนคร ให้ไปอยู่ในป่า ด้วยบุญบารมีของพระสังข์ศิลป์ชัยซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ พระอินทร์จึงให้พระพิณภูการมาเนรมิตปราสาทถวาย พระสังข์ศิลป์ชัยก็อยู่เป็นสุขสบายกับพระมารดา

ภายหลังนางทั้งหก รู้ข่าวจากนายพรานจึงทำอุบายมีทำอาหารคาวหวานและหมากใส่ยาพิษเป็นคันให้ลูกทั้งหกคนเอาไปถวายพระสังข์ศิลป์ชัยแต่พระองค์ไม่ยอมเสวย ในเวลาต่อมานางทั้งหกจึงทูลขอราชสมบัติให้ลูกของตน พระเจ้าเสนาภคตมีพระบันทูลว่า เมื่อลูกไปหานก กวาง และปลาจากป่าหิมพานต์มาให้พ่อ ลูกก็จะเสวยราชสมบัติได้ กุมารทั้งหก จึงไปหาสังข์ศิลป์ชัยให้ช่วย สังข์ศิลป์ชัยแปลงศรเป็นนก กวาง และปลา ไปถวายพระบิดาฯ ทอดพระเนตร ทรงรู้ว่า เป็นฤทธิ์ของพระสังข์ศิลป์ชัย

ในเวลาที่พระกุมารทั้งหกมาขอราชสมบัติ พระเจ้าเสนาภคตจึงมีพระบันทูลว่า เมื่อไปหานางเกสรสุนันทาซึ่งเป็นพระมาตุจฉามาได้จึงจะให้เสวยราชย์ กุมารทั้งหกจึงไปบอกสังข์ศิลป์ชัยฯ จึงลาพระมารดาซึ่งราชสีห์ไปกับพี่ทั้งหกคนโดยหอยสังข์เป็นผู้นำหน้าไปจนถึงแม่น้ำใหญ่แห่งหนึ่ง พระสังข์ศิลป์ชัยจึงข้ามไปกับราชสีห์และหอยสังข์ ระหว่างทางได้พบกับสัตว์ร้าย ยักษ์ ปีศาจ พรายมายามาทำร้าย สังข์กับราชสีห์ช่วยให้เอาชนะไปได้ เมื่อสังข์ศิลป์ชัยไปถึงเป็นเวลาที่ยักษ์กุมภกันท์ไม่อยู่มีแต่นางเกสรสุนันทาประทับอยู่ในปราสาท พระสังข์ศิลป์ชัยจึงเรียกหาพระนางเกสรสุนันทา พระนางจึงถามและได้ทราบเรื่องราวทั้งหมด

ด้วยบุญของพระสังข์ศิลป์ชัยในเวลานั้นยักษ์กุมภกันท์เดินทางกลับมาแต่อ่อนหลับ พระสังข์ศิลป์ชัยจึงพานางเกสรสุนันทาหนีออกมา เมื่อไปถึงถ้ำแก้วแห่งหนึ่งพระสังข์ศิลป์ชัยให้พระมาตุจฉาประทับอยู่ที่นั่นแล้วตนเองกลับไปสังหารยักษ์กุมภกันท์แล้วกลับมา แต่ยักษ์กุมภกันท์ฟื้นแล้วนำพวกพลมาด้วยจำนวนมาก พระสังข์ศิลป์ชัยต้องรบกับกุมภกันท์อีกหลายครั้งแต่ในที่สุดก็สามารถสังหารยักษ์กุมภกันท์ได้ ในครั้งหลังสุดพระสังข์ศิลป์ชัยเห็นพระมาตุจฉาเศร้าโศกมากจึงแปลงศรเป็นปราสาทบรรจุศรกุมภกันท์ในที่นั้นแล้วขอสมลาโทษอย่าให้มีเวรต่อไป

เมื่อพระสังข์ศิลป์ชัยชนะแล้วจะพาพระมาตุจฉากลับแต่นางขอให้ไปรับนางสุพรรณเทวีที่อยู่ในบาดาลมาก่อน พระสังข์ศิลป์ชัยจึงให้พระมาตุจฉาประทับอยู่ในปราสาทซึ่งมีดินกัลปพฤกษ์แล้วลงไปบาดาลได้รบแย่งชิงเอานางสุพรรณเทวีมาได้ แล้วพานางสุพรรณเทวีกลับมาหาพระมาตุจฉา เมื่อกลับมาพบกับกุมารทั้งหก กุมารทั้งหก นำพระสังข์ศิลป์ชัยไปเก็บดอกไม้บนยอดเขา แล้วลงให้ทิ้งราชสีห์ หอยสังข์ และธนูในที่นั้นแล้วก็พากันผลักพระสังข์ศิลป์ชัยตกลงไปในเหว

แล้วกลับมาทูลพระนางเกษรสมุณฑาว่าพระสังข์ศิลป์ชัยตกเหวตาย แล้วกุมารทั้งหกก็บังคับพาพระนางเกษรสมุณฑาและนางสุพรรณเทวีกลับไปเมืองปัญจาลนคร

ส่วนราชสีห์ไม่พบพระสังข์ศิลป์ชัยจึงนำพระขรรค์ ธนู และหอยสังข์กลับไปยังเมือง เมื่อพบพระนางปทุมมาและนางเกษรบุผาจึงทูลเรื่องราวแล้วออกตามหาพระสังข์ศิลป์ชัย แต่ด้วยเหตุบุญบารมีของสังข์ศิลป์ชัยที่เป็นพระโพธิสัตว์ พระอินทร์เกิดความรุ่มร้อนจึงไปที่เหวแล้วนำพระสังข์ศิลป์ชัยมาสร้งด้วยทิพย์วารีแล้วนำไปยังเมือง

กล่าวถึงกุมารทั้งหกเมื่อนำนางเกษรสมุณฑาและนางสุพรรณเทวีไปถึงเมือง ได้กราบทูลพระเจ้าเสนาภุตตว่าคนเป็นผู้ไปพาพระมาตุจฉามา แต่พระนางเกษรสมุณฑาทูลว่า พระสังข์ศิลป์ชัยไปพาพระนางมา กุมารทั้งหกทูลว่า อย่าเชื่อพระมาตุจฉา พระเจ้าเสนาภุตตจึงว่า ถ้าหากพวกผิดกันดังนี้ก็ต้องหยุดไว้เท่านี้ก่อนแล้วจัดพิธีผูกพระกร และได้จัดให้นางทั้งสองประทับอยู่ในพระราชวัง แต่พระนางก็ไม่วายโสภ

ต่อมาพระเจ้าเสนาภุตตเสด็จออกว่าราชการมีจึงจกตกใส่พระอุรุ โหรทนายว่าจะได้พบพระราชโอรส พระเจ้าเสนาภุตตราจจึงถามนางเกษรสมุณฑาและให้นางเดินทางไปหาพระสังข์ศิลป์ชัยก่อนแล้วพระองค์จึงจะตามไป เมื่อพบกันแล้วจึงนำพระสังข์ศิลป์ชัย พร้อมทั้งนางปทุมมาและนางเกษรบุผากลับมายังเมือง แล้วกราขสมบัติให้พระสังข์ศิลป์ชัยโดยอภิเษกกับนางสุพรรณเทวีและนางสุอมัจฉา

ต่อจากนั้นพระเจ้าเสนาภุตตราจให้ลงโทษกุมารทั้งหก ทั้งแม่ทั้งลูกไปประหาร แต่ด้วยสงสารตาแก่ยายแก่มาขอภัยโทษ จึงให้ออกจากปราสาทไปเป็นราษฎรสามัญ พระสังข์ศิลป์ชัยครองเมืองต่อมามีพระราชบุตรกับพระนางสุพรรณเทวีพระนามว่า วิชัยราชกุมาร และพระนางสุอมัจฉา มีพระราชบุตรพระนามว่า สีสร์ตันท์เทวี ภายหลังพระสังข์ศิลป์ชัยได้อภิเษกพระวิชัยราชกุมารกับพระนางสีสร์ตันท์เทวีให้เสวยราชย์แทนพระองค์ต่อไป

ในทำเรื่องมีประมุขชาคกว่า พระเจ้าเสนาภุตตกลับชาติมาเกิดเป็นพระพุทธรบิดา พระนางเกษรปทุมมาเกิดเป็นพระนางมหายา พระนางเกษรบุผามาเกิดเป็นพระนางปชาบดี ราชสีห์มาเกิดเป็นพระอนันท์ พระนางเกษรสมุณฑามาเกิดเป็นนางเขมร พระอินทร์เป็นพระอนุรุทธ์ พระวิชัยราชกุมารเป็นพระราหุล พระนางสีสร์ตันท์เทวีมาเกิดเป็นอุบลวรรณาเกรี พระนางสุอมัจฉามาเป็นนางวิสาขา พระนางสุพรรณเทวีมาเกิดเป็นพระนางโยธรา กุมารทั้งหก รวมกันทั้งหมดเป็นพระเทวทัต นางทั้งหกรวมเป็นนางจิตูจามานวิกา พระสังข์ศิลป์ชัยคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3.2.1.4 เรื่องสรอโตบเจก (เจ้ากาบกล้วย)

เรื่องสรอโตบเจก (สรทบเจก) หรือ เจ้ากาบกล้วย หรือ เทววงศ์กุมาร (เทววงศ์กุมาร) ประพันธ์โดยยัชส์ – จิน ในปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1889) ในรัชกาลสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร เรื่องนี้ผู้ประพันธ์กล่าวว่าได้ฟังมาจากบัณฑิตมหาเมมา เป็นผู้รู้orroดแปลกล่าว่ามีในคัมภีร์ทุกนิบาต แต่ไม่พบเรื่องนี้ทั้งในนิบาตชาดกและปัญญาสาชาดก¹¹⁷

เรื่องสรอโตบเจก (เจ้ากาบกล้วย) เริ่มต้นด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัยภาษาเขมร นมัสการพระศรีอารียเมตไตรยโพธิสัตว์ รวมทั้งพระอินทร์ พระพรหม พระสุริยะ พระจันทร์ พระอิศวร พระนารายณ์ พระธรรมิ พระคงคา พระพาย พระไพศรพณ์ ไหว้ครูและบิดามารดาขอให้มีความสวัสดิในการแต่งเรื่องนี้

ต่อมาจึงเป็นบทกวีและอติวิพากษ์ คือกล่าวถึงชื่อและประวัติของตนเอง แล้วกล่าวถึงที่มาของเรื่องว่าฟังมาจากบัณฑิตมหาเมมา เป็นผู้รู้orroดแปลกล่าว่ามีในคัมภีร์ทุกนิบาตดำเนินเรื่องราวเมื่อพระพุทธเจ้าเกิดในสมัยพระพุทธวิปัสสีมีนามว่าเทววงศ์กุมาร จากนั้นจึงเป็นบทอติวิพากษ์ของกวี กาลปริเฉทหรือวันเวลาที่แต่งว่าแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2431 ชาติอีกสองพันห้าร้อยหกสิบแปดจะครบห้าพันปี แล้วจึงกล่าวถึงปัจจุบันว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารวัดพระเชตพนพระองค์ได้เทศนาเรื่องนี้งั้น

ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่าธนมหาเศรษฐีมีภรรยาแต่ไม่มีบุตรจึงไปขอบุตรจากวัดแห่งหนึ่งที่มีอิฐของพระปัจเจกพุทธเจ้า พระอินทร์รู้จึงอัญเชิญพระโพธิสัตว์ให้มาเกิดในครรภ์ของภรรยาธนมหาเศรษฐี ในเวลาที่พระโพธิสัตว์จุติลงมาได้เกิดเหตุอัศจรรย์ต่างๆ ขึ้นด้วยบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ หลังจากนั้นพระอินทร์ได้ไปอัญเชิญเทพธิดาให้มาเกิดในครรภ์ของภรรยาเศรษฐี ต่อมาเมื่อทั้งสองเกิดมาเศรษฐีทั้งสองจึงหมั้นกันไว้

ภายหลังต่อมาเมื่อพระโพธิสัตว์อายุได้ 3 ปี ธนมหาเศรษฐีได้ถึงแก่กรรมไปเกิดเป็นพระอินทร์แทนพระอินทร์องค์เดิมที่หมดบุญไป ภรรยาของธนมหาเศรษฐีทำบุญให้สามีตนแล้วปรากฏว่าทรัพย์สมบัติได้หมดลง ทั้งภรรยาของธนมหาเศรษฐีและพระโพธิสัตว์จึงกลายเป็นคนจนต้องตกยากเดินทางไปจากเมือง ในเหตุการณ์ตอนนี้ได้แทรกคำอธิบายว่าเหตุที่พระโพธิสัตว์ต้องตกกระกำลำบากเพราะอดีตชาติเคยทำกรรมไว้

ต่อมาภรรยาของธนมหาเศรษฐีและพระโพธิสัตว์เดินทางไปถึงเมืองที่ภรรยาเศรษฐีอยู่ นางจึงเข้าไปหาภรรยาเศรษฐี แต่ภรรยาเศรษฐีรู้ว่าบัดนี้นางและพระโพธิสัตว์ยากจนลงไม่อยากจะให้บุตรต้องแต่งงานกับพระโพธิสัตว์จึงหาเหตุให้ตีภรรยาของธนมหาเศรษฐีจนอาการสาหัส มีการอธิบายว่าเป็น

¹¹⁷ พุทธศาสนบณคดีขย, เรื่องสรทบเจก (ภณเพญ: พุทธศาสนบณคดีขย, 2510), หน้า ข.

เพราะกรรมที่นางเคยทำในอดีตชาติตามมาให้ผล และท้ายที่สุดนางภรรยาของชนเศรษฐีก็เสียชีวิต
 ชนเศรษฐีที่บัดนี้เป็นพระอินทร์จึงมารับนางไปอยู่ในสวรรค์มีนามว่านางสุชาดา

พระโพธิสัตว์ไม่มีเงินทำศพมารดา จึงเอาเพชรที่บิดาให้ไปขายแก่กู่กุ่มพีเพื่อแลกกับ
 กระดานไม้มาทำโลงศพมารดา แล้วพระโพธิสัตว์จึงเอาเสื้อผ้าที่สวมใส่บูโลงศพก่อนวางศพมารดา
 ลงไป ส่วนตนเองได้นำกากบกล้วยมาผูกนุ่งเพื่อปิดบังร่างกาย นับแต่นั้นคนทั้งหลายจึงเรียกว่าเจ้า
 กากกล้วย (สรอโตบเจก)

เจ้าสรอโตบเจกอยู่เฝ้าศพมารดาสามเดือน หลังจากนั้นจึงลาจากมาและไปขออาศัยอยู่กับ
 อาจารย์ อาจารย์ได้ให้ฝ้านุ่งผืนหนึ่งแทนกากกล้วย เจ้าสรอโตบเจกอาศัยอยู่กับอาจารย์เป็นเวลาถึง
 12 ปี จนอายุได้ 16 ปี แม้จะเป็นผู้มีรูปร่างแต่เนื่องจากนุ่งผ้าเก่าอยู่ผืนเดียวจึงดูเป็นคนยากจน มี
 คำอธิบายว่าเป็นเพราะกรรมเก่าของพระโพธิสัตว์

ย้อนกล่าวถึงนางเกสรมาลาบุตรของโกลกเศรษฐีตั้งแต่ได้พบกับพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งยังเป็น
 กุมารี ด้วยบุญที่เคยทำร่วมกันมาจึงทำให้นางเกสรมาลาคิดถึงแต่พระโพธิสัตว์ และตั้งความ
 ปรารถนาไว้ว่า หากวาสนาได้เคยร่วมสร้างมาตั้งแต่บุรพชาติขอให้เทพยดาคุ้มครองและช่วยให้ทั้ง
 สองได้อยู่ร่วมกันอย่าให้ต้องพลัดพรากจากกัน ขอให้ได้รักกันไปตราบนิจนิพาน

หลังจากนั้นนางโกลกเศรษฐีคิดถึงพระโพธิสัตว์ตลอดเวลา จนนางอายุได้ 16 ปี นางจึงหา
 อุบายว่าทำอย่างไรจึงจะได้พบพระโพธิสัตว์ นางจึงวางอุบายออกไปเที่ยวตลาด แล้วนางจึงออก
 อุบายว่าปรารถนาจะทำทาน จึงมีคนแนะนำให้ไปทำทานกับเจ้าสรอโตบเจกเพราะมีฝ้านุ่งผืนเดียว
 มาตั้งสิบสองปีจะได้บุญมาก นางจึงรู้ว่าเจ้าสรอโตบเจกคือพระโพธิสัตว์ที่นางคิดถึง นางจึงเดินทาง
 ไปหาเจ้าสรอโตบเจกเพื่อให้ผ้าแก่เจ้าสรอโตบเจก แต่ไม่ว่านางจะพยายามอย่างไรเจ้าสรอโตบเจกก็
 ไม่ยอมรับสิ่งที่นางให้ เนื่องด้วยกลัวว่าโกลกเศรษฐีจะรู้เพราะเจ้าสรอโตบเจกจำนางเกสรมาลาได้

จนกระทั่งปีใหม่ภรรยาของอาจารย์ได้ให้เงินเจ้าสรอโตบเจกไปเที่ยว แต่เจ้าสรอโตบเจกนำ
 เงินไปซื้ออาหารไปเช่น ไหว้มารดา นางเกสรมาลาไปดักพบและได้พูดคุยปรับความเข้าใจกับเจ้า
 สรอโตบเจกจนทั้งสองเข้าใจกันและมีความรักต่อกัน เมื่อพระโพธิสัตว์กลับมาได้คิดทำการค้าโดย
 ทำขนมอาโกไปเร่ขายและนำไปขายที่บ้านของนางเกสรมาลา เจ้าสรอโตบเจกจึงได้พบกับนางเกสร
 มาลาทุกวัน นอกจากนี้อาจารย์ก็ได้สั่งสอนความรู้ต่างๆ ให้กับเจ้าสรอโตบเจกด้วย การค้าของเจ้า
 สรอโตบเจกได้กำไรดีเพราะขายหมด เจ้าสรอโตบเจกจึงมีความเป็นอยู่ดีกว่าเดิมเป็นที่กล่าวขาน
 ทั่วไป

กล่าวถึงพระเจ้าธรรมราชา มีมเหสีนามว่านางแก้วสังจา มีพระธิดานางหนึ่งนามว่า นาง
 เกสรบุปผา แต่พระองค์ไม่มีพระราชโอรส พระองค์จึงสั่งให้เมืองแต่ละเมืองเกณฑ์ผู้ชายตามเมือง
 ต่างๆ มาเฝ้าเพื่อพระองค์จะได้เลือกผู้มีบุญญาธิการมาอภิเษกกับพระธิดา เจ้าเมืองที่อาจารย์และเจ้า

สรอ โศบเจกอาศัยอยู่ที่โคนเณท์ด้วยทั้งตัวอาจารย์และลูกศิษย์ เจ้าสรอ โศบเจกจึงไปลานางเสมร มาลาเพื่อเดินทางไปเฝ้ากษัตริย์

พระเจ้าธรรมราชากับพราหมณ์ได้อัญเชิญเทพยดามาช่วยและได้จัดช้างทรงไว้ หากผู้ใดมี บุญช้างทรงก็จะไปยังที่อยู่ของผู้นั้น และเชิญผู้มีบุญประทับนั่งบนสิริษะช้างแล้วนำเข้ามาในเมือง เวลานั้นพระอินทร์คือ ธนเศรษฐีรู้เข้าจึงแปลงกายเป็นชายชราเข้ามาหาเจ้าสรอ โศบเจกในเมือง แล้ว บอกอุบายแก่เจ้าสรอ โศบเจกว่า หากช้างทรงมุ่งมายังที่อยู่ของเจ้าสรอ โศบเจก ให้สวมเสื้อผ้านี้เมื่อ ถึงเวลาช้างทรงเดินมาที่อยู่ของเจ้าสรอ โศบเจก เจ้าสรอ โศบเจกจึงสวมเสื้อผ้าที่พระอินทร์แปลงให้ ไว้ ช้างนั้นก็รับเจ้าสรอ โศบเจกขึ้นบนสิริษะแล้วทำวजूโลกบาลได้เชิญช้างเหาะขึ้นไปในอากาศ โดยพระอินทร์ทรงนำหน้าแล้วแห่ประทักษิณรอบเมืองก่อน แล้วจึงลงมายังพลับพลา พระอินทร์ได้ ตรัสกับพระเจ้าธรรมราชาแล้วเล่าเรื่องราวให้พระเจ้าธรรมราชาฟัง จากนั้นได้มีพิธีอภิเษกเจ้าสรอ โศบเจกกับนางเสมรบุพผาให้ขึ้นครองราชย์ พระอินทร์พระราชทานนามว่า พระเจ้าเทววงศ์กุมาร ส่วนอาจารย์กับศิษย์เมื่อกลับมาไม่พบเจ้าสรอ โศบเจกจึงตามหา เมื่อหาไม่พบอาจารย์เกิดความ โศกเศร้าและเก็บเอาของๆ เจ้าสรอ โศบเจกกลับมาที่เมืองของตนแล้วเล่าเรื่องที่เจ้าสรอ โศบเจก หายไปให้ภรรยาฟัง ภรรยาที่เศร้าโศกเพราะคิดถึงเจ้าสรอ โศบเจก

อยู่มาพระเจ้าเทววงศ์กุมารทรงรำลึกถึงนางเสมรมาลาจึงคร่ำครวญถึงนาง ฝ่ายนางเสมรบุพ ผาผู้จึงถามเรื่องราว พระเทววงศ์กุมารจึงเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้นางเสมรบุพผาฟัง นางจึงแนะนำ พระเทววงศ์กุมารว่าให้ไปรับนางมาเป็นมเหสี พระเจ้าเทววงศ์กุมารพร้อมด้วยพระนางเสมรบุพผา และทหารจึงเดินทางไปยังเมืองที่เศรษฐีอยู่

ระหว่างนั้นพระเจ้าเทววงศ์ให้ทหารไปเชิญอาจารย์มาเฝ้า เมื่อแรกทราบว่าเป็นโคนเรียกให้เข้า เฝ้าอาจารย์ก็เกิดความตกใจกลัวแต่ภายหลังเมื่อเข้าไปเฝ้าแล้วจึงทราบว่าเป็นเจ้าสรอ โศบเจกนั่นเอง พระเจ้าเทววงศ์กุมารจึงตั้งให้อาจารย์มีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าทพพะ จากนั้นพระเจ้าเทววงศ์กุมารจึง ให้เจ้าเมืองไปพูดกับเศรษฐีเพื่อสอบถามเรื่องราวต่างๆ ภายหลังเศรษฐีโกรธจึงนำตัวไปลงโทษ ซึ่ง เจ้าฟ้าทพพะให้นำไปจำคุกไว้ส่วนภรรยาหนีเข้าป่าไป พระเจ้าเทววงศ์จึงรับนางเสมรมาลาแล้วรับ เป็นมเหสีอีกองค์หนึ่ง

ต่อมาพระเจ้าเทววงศ์กุมารได้จัดงานพระเมรุถวายพระมารดา ต่อมาเมื่อเศรษฐีสำนึกผิด พระองค์จึงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง ภายหลังพระเจ้าเทววงศ์พร้อมด้วยพระมเหสีทั้งสองได้ออกบวช และได้ไปเกิดในสวรรค์ ในทำยาศาตราแลบงเรื่องนี้ไม่มีประชุมชาคค

จากการศึกษาของผู้วิจัยยังสืบหาที่มาไม่ได้ว่าศาตราแลบงเรื่องนี้มีที่มาจากเรื่องใด เนื่องจากผู้วิจัยไม่พบเรื่องนี้ทั้งในนิบาตชาคคหรือพาหิรนิบาตชาคค ในที่นี้ผู้วิจัยจึงจัดเรื่องสรอโศบ เจก หรือ เทววงศ์กุมารไว้ในศาตราแลบงประเภทที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน

3.2.1.5 เรื่องตุมเตียว หรือ เตียวเอก

เรื่องตุมเตียว (ทุมทาว) หรือ เตียวเอก เป็นศาสตราแลงงที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมเรื่องเอกของกัมพูชาที่นำเค้าเรื่องจากนิทานพื้นบ้านมาแต่ง เรื่องตุมเตียว (ทุมทาว) หรือ เตียวเอก (ทาวเอก) เป็นศาสตราแลงงที่ตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครเอกฝ่ายชายคือ ตุม (ทุม) หรือ เอก (หมิ่นเอก) และฝ่ายหญิง คือ นางเตียว (นางทาว)

เรื่องตุมเตียวมีเรื่องราวดังนี้ ในวัดวิหารธรรม เมืองบาพนม มีเณร 2 องค์ องค์หนึ่งชื่อตุม องค์หนึ่งชื่อเพชร รักกันเหมือนพี่น้อง แล้วพากันทำโตกขายเป็นธรรมดา เณรตุม มีทั้งรูปสมบัติ มีทั้งโวหาร มีทั้งเสียง ส่วนวิชาคาถาอาคมก็รู้อย่างสันทัด ส่วนเณรเพชรชำนาญด้านการเป่าปี่ เมื่อฤดูหนาวมาถึงเณรทั้งสององค์ไม่สบายใจจึงได้ตกลงกันลาครูบรรทุกโตกไปขายจนถึงเมืองตโปคงมมูมทุกแห่งที่เณรทั้งสองไปถึงชาวบ้านชาวเมืองต่างรักใคร่นับถือในความงามของเณรตุมและเสียงอันไพเราะ

นางเตียวได้ทราบชื่อเสียงของเณรตุมจากนางโนซึ่งเป็นพี่เลี้ยง จึงอ้อนวอนแม่ให้ไปนิมนต์เณรตุมมาสวดที่บ้าน ในเวลาที่สวดเณรตุมเพียงแต่เหลือบเห็นนางเตียวก็หลงรักจึงเลือกสวดแต่ตอนที่ว่าด้วย “พี่ - น้อง” นางเตียวนำผ้าห่มให้นางโนนำไปถวาย ตุมรับเครื่องบริวารแล้วสวดมนต์ให้นางเตียวรักตน นับแต่เวลานั้นมาทั้งสองก็คิดถึงกันตลอดเวลา

ในที่สุดเณรตุมทนไม่ได้จึงไปขออาจารย์สึก อาจารย์ดูดวงชะตาของตุม เห็นว่าถึงชาติจึงขอให้รอนจนถึงเดือนวิสาขะแล้วจึงสึก ตุมทุกข์ในเพราะไม่ได้สึก จึงแอบไปสึกเอง แล้วไปขอโทษครู และลามารคาไปตโปคงมมูม โดยมีเพชร (ที่สึกแล้ว) ไปด้วย ในเวลากลางคืนต้องนอนบนต้นไม้เพราะกลัวภัยจากสัตว์ร้าย ทำให้ตุมคิดว่าการต่อสู้ของตนเพื่อผู้หญิงนี้ไม่เหมาะสมเลย

ฝ่ายออกญาอรุณเจ้าเมืองตโปคงมมูมได้ขอเตียวให้แต่งงานกับหมิ่นงวนลูกชายของตน แม่ของนางเตียววิตใจมาก ขำวันนี้รู้ไปถึงตุม เย็นวันหนึ่งแม่นางเตียวไม่อยู่บ้านตุมจึงไปหานางเตียวที่บ้านตุมได้โต้ตอบกับนางเตียว และสภเสกสัญญากันแล้วได้เสกกัน พอแม่ของนางเตียวกลับมา ตุมจึงขออาศัยในบ้าน แม่ของนางเตียวก็อนุญาต

เวลานั้นชื่อเสียงของเพชรในการเป่าปี่และตุมมีความสามารถในการสวดเลื่องลือไปถึงเมืองตะแวง พระเจ้ารามเชิงไพรจึงให้มหาดเล็กมานำเพชรและตุมไปเข้าเฝ้า เวลาต่อมาทรงมีความประสงค์คัดเลือกหญิงงามมาเป็นมเหสี นางเตียวถูกนำมาถวายด้วย พระเจ้ารามเชิงไพรพอพระทัยนางเตียวจึงให้ตุมขับร้องสรรเสริญนางเตียว ตุมไม่กลัวจึงขับในทำนองว่าเตียวเป็นคู่รักของตน พระเจ้ารามเชิงไพรทรงกริ้วเตียวมาก แต่ระงับพระทัยพร้อมทั้งยกให้ทั้งคู่เป็นสามีภรรยา

แม่ของนางเตียวไม่พอใจ กลับมาเมืองตโปคงมมูมคนเดียว แล้วปรึกษากับออกญาอรุณ เรื่องการแต่งงานของเตียวกับหมิ่นงวนอีก แม่ของนางเตียวได้ทำจดหมายถึงนางเตียวว่าตนป่วยให้

กลับมาบ้าน เมื่อกลับมาถึงจึงรู้ว่ามันเป็นแผนของมารดา จึงรีบเขียนจดหมายส่งไปถึงคุณ คุณทราบเรื่อง จึงทูลลาพระเจ้ารามเชิงไพรๆ กริ้วออกญาอรชุนมาก มีพระราชสาสน์ให้คุณถือมาด้วย เพียงแต่ได้ ยินเสียงกลองดังมาแต่ไกล คุณสลัดใจเอาแต่ร้องไห้ จนเพชรเดือนคุณจึงเปลี่ยนเสื้อผ้าแต่งตัวไปยัง บ้านเดี่ยว

เมื่อคุณขึ้นไปบนบ้านของนางเดี่ยว คุณดื่มสุราให้เกิดความกล้าแล้วร้องเพลงเรียกนาง ออกมาจากห้อง เมื่อนางเดี่ยวมาถึง คุณนำนางเดี่ยวตระกองวางไว้บนดัก แล้วโอบไว้พลากร้องใจโทษ ว่านางเดี่ยวไม่เหมาะกับตน คุณใช้ให้นางเดี่ยวยกเอาเหล้ามาดื่มและจะกลับไปละแวก นางเดี่ยวรับ ใช้คุณทุกอย่างแล้วเข้าไปร้องไห้คร่ำครวญในห้อง

เวลานั้นมารดาเดี่ยวร้องเรียกอรชุนจับคุณไปฆ่า นางเดี่ยวได้ยินว่าเขาจับสามี นางจึงอ่อน วอนอย่าให้เขาผูกสามีกับหวาย แต่ขอให้ผูกกับผ้าโพกหัวที่พระเจ้ารามเชิงไพรประทาน เขาจับคุณ ไปฆ่า ถึงเวลากลางคืน นางเดี่ยวจึงรู้ว่าคุณตาย นางเดี่ยวใช้ให้โนเอามีดมาให้นาง แล้วนางเดี่ยวบน บานอย่าให้ใครเห็นเวลานางลงจากบ้าน พบกับเด็กเลี้ยงวัว นางเดี่ยวอดแหวนให้เด็ก โดยฝากให้ เด็กไปร้องเพลงบอกคนที่กำลังอยู่ในพิธีแต่งงานว่า นางเดี่ยวและนางโนได้ไปตายกับคุณแล้ว

ต่อมานางเดี่ยวพบศพคุณอยู่ที่ใต้ต้น โพธิ์ใหญ่ในหมู่บ้านเชิงฆาล นางเดี่ยวและนางโนฆ่าตัว ตายอยู่บนศพคุณ ส่วนพวกที่งานแต่งงานได้ยินเด็กร้องก็เดินหาเดี่ยว พอรู้ว่าเดี่ยวหาย อรชุนโกรธ มาก จึงออกตามหาด้วยตัวเองจนพบศพทั้งสาม เขาจึงนำศพไปฝัง เพียงแต่เห็นพระราชสารตกลงมา จากตัวคุณ อรชุนกลัวมากจึงหันไปเอาโทษแม่ของนางเดี่ยว ส่วนเพชรเมื่อรู้ว่าคุณตายแล้ว ก็พาพวก ของตนกลับไปละแวก ทูลพระเจ้ารามเชิงไพร พระราชาโกรธมากจึงยกทัพไปดบงจมนุมแล้วโปรด ให้จับกลุ่มครอบครัวอรชุน พร้อมทั้งแม่นางเดี่ยวไปประหาร

จากการศึกษาประวัติศาสตร์แต่งศาสดาแลบงเรื่องนี้พบว่า คุณเดี่ยวเป็นนิทานมุขปาฐะมา ก่อนที่จะเรียบเรียงเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์¹¹⁸ เพราะเป็นเรื่องเล่าข่อนไปสมัยที่เมืองละแวกเป็น ราชธานีของกัมพูชา มีสมเด็จพระรามเชิงไพรเป็นกษัตริย์ปกครอง แต่เมื่อพิจารณาในแง่ ประวัติศาสตร์พบว่ารายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเรื่องคุณเดี่ยวค่อนข้างคลาดเคลื่อนไป จากความจริง เพราะสมเด็จพระรามเชิงไพรเป็นกษัตริย์เขมรสมัยหลังเมืองละแวก กล่าวคือเป็น ช่วงเวลาที่ประเทศกัมพูชาดกอยู่ในสภาวะกลียุคหลังจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตีเมือง ละแวก ดังปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับสมเด็จพระรามเชิงไพรในพงสาวดารกัมพูชาแต่ละฉบับมี รายละเอียดแตกต่างกันไปบ้าง ดังนี้

¹¹⁸ George Chigas, *Tum Teav A Tranlation and Analysis of a Cambodian Literary Classic*

พงศาวดารเขมร จ.ศ. 1217 กล่าวว่า "...จะกล่าวถึงนักพระรามเชิงไพร เมื่อศักราช 1467(จ.ศ. 907) สกมะเส็ง สมภพนักพระรามเชิงไพร ณ ปีมะเมียนั้น ครั้นพระชันษาได้ ๕๐ ปี ขึ้นครองราชสมบัติ ณ เมืองศรีต่อชอ..."¹¹⁹ ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา ฉบับพระองค์นพรัตน์ กล่าวว่า "...ลุตศักราช 151 (จ.ศ. 957 พ.ศ. 2138) ปีมะแม พระเชษฐาที่ประทับอยู่ที่เมืองเจียงเปรีย ได้ยกทัพมาขับไล่ไทยให้ออกจากเมืองเขมรไป ฯ..."¹²⁰ พงศาวดารพระมหากษัตริย์ กล่าวว่า "พระเรียมเชิงไพร พระวงศ์ตั้งคนเป็นกษัตริย์ยกกองทัพมารบฆ่าพญามหามนตรีสยามที่ลงแวก จับทหารสยามทั้งสองหมื่นฆ่าสิ้น แล้วทัพกลับคืนไปเขตศรีสัชนร ลุตศักราช 947 ปีระกา สัปตศก ราชย์พระเรียมเชิงไพร อายุได้ 50 ปี ขึ้นครองราชสมบัติเนาเขตศรีสัชนร"¹²¹ เอกสารมหาบุรุษเขมร กล่าวว่า "พระรามเชิงไพรขึ้นครองราชย์ ในปี มะเส็ง ปีฉุกสก (เบญจสก) พ.ศ. 2137 ค.ศ. 1593 จ.ศ. 955 พระชนมายุ 49 ปี"¹²²

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกัมพูชาที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า เมืองหลวงที่ประทับของพระเจ้ารามเชิงไพรคือ เมืองศรีสัชนร ไม่ใช่เมืองลงแวก และการที่ตำนานยกให้พระเจ้ารามเชิงไพรปกครองอยู่ที่เมืองลงแวกสอดคล้องกับตำนานอื่นๆ ของกัมพูชาในช่วงเวลาเดียวกันอย่างเช่น ตำนานพระ โค – พระแก้วที่กล่าวถึงพระเจ้ารามเชิงไพรว่าเป็นกษัตริย์ผู้ครองเมืองลงแวก เช่นเดียวกัน สำหรับตำแหน่งออกญาอรุณ เป็นตำแหน่งเจ้าเมืองตโปคงมมที่มีอยู่จริง เนื่องจากปรากฏในตำราทำเนียบบันดาศักดิ์กรุงกัมพูชา ว่า "เมืองตโปคงมม พระยาวรรุณ เจ้าเมือง"¹²³ ตำแหน่ง "พระยาวรรุณ" ก็คือตำแหน่งเดียวกับ "ออกญาอรุณ" ที่ปรากฏในเรื่องคุณเดียนนั่นเอง

แม้นักวรรณคดีเขมรจะเชื่อว่าเรื่องคุณเดียนมีที่มาจากตำนานนิทานพื้นบ้านของเขมรโดยตรง แต่ ชลดา เรื่องรักลึงจิต ได้เสนอว่า เรื่องคุณเดียนน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีไทย เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกับวรรณคดีไทยจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ ขุนช้าง – ขุนแผน พระอภัยมณี และ พระลอ โดยเฉพาะส่วนที่คล้ายคลึงกับขุนช้างขุนแผนนั้นนอกจากจะเป็นเรื่องรักสามเส้าคล้ายกัน

¹¹⁹ ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 12 (กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2549), หน้า 148.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 297.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน.

¹²² เอง สุด, เอกสารมหาบุรุษเขมร ภาคที่ 3 – 4 – 5 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อนุสรชาติ, 1969), หน้า 531.

¹²³ ทำเนียบนาม ภาคที่ 3 ตำราทำเนียบบันดาศักดิ์กรุงกัมพูชา, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกโท เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) เมื่อปีจอ พ.ศ. 2465 (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465), หน้า 36.

แล้ว ตัวละครสำคัญของเรื่องทั้งสองก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้แก่ เณรคุมกับเณรแก้ว นางเดียวกับนางพิมพิลาไลยนาง โนกับนางสายทอง หมิ่นงวนกับขุนช้าง มารดานางคุมกับนางศรีประจัน อาจารย์ของเณรคุมกับอาจารย์ของเณรแก้ว ความคล้ายคลึงกับพระอภัยมณีคือ การที่เณรเพชรมีความสามารถในการเป่าปี่ และถ้อยคำที่เป็นสัจญ์ราระหว่างคุมกับเตยคล้ายกับสัจญ์ที่พระอภัยมณีให้ไว้กับนางละเวง นอกจากนี้ยังมีความคล้ายคลึงกับพระลอคือเรื่องการชมความงามของตัวเองว่าเหมือนพระจันทร์ นอกจากนี้ภายในเรื่องยังปะปนถ้อยคำสำนวนไทยอยู่มาก จึงเชื่อว่าเรื่องนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีไทย¹²⁴

สันนิษฐานว่า เรื่องคุมเตยน่าจะมาจากตำนานนิทานพื้นบ้านเขมร แม้ว่าจะมีรายละเอียดบางตอนคล้ายคลึงกับวรรณกรรมไทย แต่ความคล้ายคลึงในเชิงวัฒนธรรมอาจนำมาใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาเปรียบเทียบได้ยาก เนื่องจากทั้งกัมพูชาและไทย ต่างมีวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน เช่น ในประเด็นเรื่องการทำตัวละครบวชเป็นเณรเหมือนกัน หรือการทำนางเตยถูกแม่กีดกันเพื่อให้ไปแต่งงานกับคนที่มีฐานะดีกว่า

รายละเอียดบางส่วนของสาสตราแลบงเรื่องนี้อาจได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมไทย เนื่องจากในเวลาที่ผ่านมาที่ประพันธ์สาสตราแลบงเรื่องนี้ขึ้นครั้งแรกในต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นช่วงเวลาที่ไทยกับกัมพูชามีความสัมพันธ์กันมาก และสาสตราแลบงหลายเรื่องก็มีที่มาจากวรรณกรรมไทยด้วยเช่นเดียวกัน คงจะได้อภิปรายอย่างละเอียดในประเด็นต่อไป

3.2.2 สาสตราแลบงที่มีที่มาจากวรรณกรรมไทย

สาสตราแลบงที่มีที่มาจากวรรณกรรมไทย เป็นวรรณกรรมเขมรที่อาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทยโดยตรง วรรณกรรมเขมรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีกระบวนไว้ในเรื่องอย่างชัดเจนว่าแปล หรือนำโครงเรื่องมาจากวรรณคดีไทย สาสตราแลบงบางเรื่องแม้ไม่ระบุที่มาว่าแปลมาจากวรรณกรรมไทย แต่เป็นเรื่องที่มีหลักฐานว่าเป็นวรรณกรรมไทย ก็จะนำมาจัดรวมไว้ในกลุ่มนี้ด้วย เช่น เรื่องพระอภัยมณี แปลมาจากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ เป็นต้น จากการศึกษายังพบอีกด้วยว่า แม้สาสตราแลบงเหล่านี้ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าแปลหรือดัดแปลงมาจากวรรณกรรมไทย แต่กวีเขมรได้ดัดแปลงหรือแก้ไขรายละเอียดบางประการให้เข้ากับแนวคิดและทัศนคติของชาวเขมร ดังนั้นแม้จะกล่าวว่าเป็นเรื่องที่แปลไปจากภาษาไทย แต่สาสตราแลบงเหล่านี้

¹²⁴ ชลดา เรื่องรักย์ลิจิต, “คุมเตย: ความสัมพันธ์กับวรรณคดีไทย,” วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 14 (ธันวาคม 2540): 29-44.

มักมีรายละเอียดในเรื่องต่างจากฉบับของไทยด้วย ศาสดราแลบงที่มีที่มาสัมพันธ์กับวรรณกรรมไทย ได้แก่

1. เรื่องดาวเรือง ผลงานของออกญาจักรี (แก้ว) แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2380 โดยมีพญารัตนโกษา (แก้ว) ช่วยเรียบเรียง เรื่องดาวเรืองเป็นนิทานกลอนสวดของไทยที่ได้รับความนิยมมาก มีทั้งที่เป็นฉบับตัวเขียนในหอสมุดแห่งชาติ และฉบับพิมพ์¹²⁵ เรื่องนี้เจ้าพญาศรีอัญชิต (ศรี) เมื่อตอนที่ตามเสด็จพระเจ้ากรุงกัมพูชาไปยังประเทศไทยได้แปลจากภาษาไทย แล้วส่งมาประเทศกัมพูชา แต่ภายหลังได้มีบางผูกหายไป ออกญาจักรี (แก้ว) จึงนำมาแต่งเป็นกาพย์ให้ครบจบถึงประชุมชาดก¹²⁶ ดังปรากฏความตอนหนึ่งในเรื่องกล่าวว่า

คมพ็รณะณา	นามเจ้าพญา	ศรีอัญชิตศรี
ตามแห่พระบาท	นรนาฎรูปปติ	จรจุลบุรี
	ศรีไออุรยา ฯ	
ขางนึ่งเนาเสียม	แปรพีพากุยเสียม	ชาเขมรวินญา
ชาเลบิกครันครบ	แจงจบบทยา-	พีสพวปรการ
	เผญีมกสุรกเขมร ฯ ¹²⁷	

คำแปล

คัมภีร์นี้หนา	นามเจ้าพญา	ศรีอัญชิตศรี
ตามแห่พระบาท	นรนาถนรบตี	จรเข้าบุรี
	ศรีไออุรยา ฯ	
ดีกว่าอยู่เฉย	แปลจากคำเสียม	กลับเป็นเขมรหนา
เป็นเลบิกครันครบ	แจงจบบทยา-	ลีสรพประการ
	ส่งมาเมืองเขมร ฯ	

¹²⁵ ดูเพิ่มเติมที่ ตรีศิลป์ บุญขจร, วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 297 – 307.

¹²⁶ ชิ่ง หุก จี, มาลีบท อภิสราธิปบุษกรสวดศุสตี 19 (กุมภาพันธ์, 2003), หน้า 90.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

2. เรื่องพระอภัยมณี เอกสารตัวเขียนของเรื่องนี้ไม่ปรากฏชื่อผู้แปล ต้นฉบับตัวเขียนที่พบในปัจจุบัน มีเนื้อความเริ่มแต่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณไปเรียนวิชาจนถึงพระอภัยมณีเป่าปี่ให้สามพราหมณ์ฟังแล้วถูกนางผีเสื้อสมุทรลักไปไว้ในถ้ำ เป็นอันจบเรื่องเพียงเท่านั้น¹²⁸ ต้นฉบับของเรื่องนี้เป็นเอกสารตัวเขียนยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่ มีข้อความตอนต้นคล้ายคลึงกับพระอภัยมณีของสุนทรภู่ดังนี้

...สูมจาบเรื่องราวตามนิทาน	มุนมานพระบรมวงศพงศกรสาท
ทรงนามพระบาทกรุงสุทธ	กรุงรจนาราชธานี
นครเนะเถกิงกรายวงษ์	ยกภณภาวังกำแพงที่... ¹²⁹

คำแปล

...ขอจับเรื่องราวตามนิทาน	ก่อนมีพระบรมวงศ์พงษ์กษัตริย์
ทรงนามพระเจ้ากรุงสุทต	กรุงรัตนราชธานี
นครนี้เถกิงไกรวงษ์	เอาพนมภาวังกำแพงที่...

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า ข้อความในเรื่องพระอภัยมณีฉบับภาษาเขมรมีความใกล้เคียงกับตอนต้นของเรื่องพระอภัยมณีฉบับภาษาไทยมาก แสดงให้เห็นลักษณะการแปลแบบคำต่อคำ ดังนั้นแม้เรื่องนี้จะไม่ปรากฏหลักฐานกล่าวถึงการแปลจากภาษาไทยแต่ลักษณะของตัวบทภาษาเขมรแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าน่าจะแปลมาจากพระอภัยมณี ของสุนทรภู่

3. เรื่องลักษณวงศ์ เป็นผลงานของออกญาปราชญ์ริบตี (แยม)¹³⁰ เจ้ากรมอาลักษณ์ชาวศักคินา 7000 เรื่องลักษณวงศ์ที่ออกญาปราชญ์ริบตี (แยม) นิพนธ์นั้นมีระบุไว้ในต้นเรื่องอย่างชัดเจนว่าแปลจากฉบับภาษาไทย ดังนี้

“...ขุณุมสุมกุราบถวายบงคัมบาท สมเด็จพระบรมนาถอริสุตร

¹²⁸ Judith M. Jacob, *The Traditional Literature of Cambodia* (New York: Oxford University Press, 1996), p. 148.

¹²⁹ Au Chhieng. *Catalogue du fonds Khmer* (Paris: Imprimerie Nationale, 1953), p. 263.

¹³⁰ Judith M. Jacob, *The Traditional Literature of Cambodia*, p. 87.

กรุงแผนพิภพกัมพูชา	ฤกาลฤกษ์ริชาทรงบารมี
เสด็จทรงทศพิช โฉมธรรมา	มานพระ โองการ โปรสปรานี
นามแยมชาปราชญาธิบตี	โอบแดงเสจกติลกสนวสุต
พรุงแปรพิพากุยมเสียมสุรขุมิ	ชาพากุยมขมรสติทุกอรุง
มุลเจริยงรามถววยชาگیرคง	สมรราบทุกกนุงกรุงราชนครา
เทีบแกลงแดงตามเรื่องนิทาน	มุนมานบรมวงสุตพงษศตรา
พระบาทพรหมทาททรงริชา	โศยราชกรุงพารานสี...” ¹³¹

คำแปล

“ข้าสรวมกราบถววยบังคมบาท	สมเด็จพระบรมนาถอิสสร
กรุงแผนพิภพกัมพูชา	ถกถฤกษ์ฤทธาทรงบารมี
เสด็จทรงทศพิช โดยธรรมา	มานพระ โองการ โปรคปรานี
นามแยมเป็นปราชญาธิบตี	ให้แต่งความคติลักษณะวงศ์
ปรุงแปลจากคำสยามล้วนเร็ว	เป็นพากุยมขมรสไว้อรุง
มุลเจริยงรำถววยเป็นเกียรติ์คง	สำหรับไว้ในราชนครา
จึงแกลงแดงตามเรื่องนิทาน	ก่อนมีบรมวงศ์พงษศกษัตรา
พระเจ้าพรหมทาททรงฤทธา	เสวยราชย์กรุงพารานสี...”

เรื่องลักษณะวงศ์ เป็นศาสตราแลงอีกเรื่องหนึ่งที่แปลมาจากนิทานคำกลอนเรื่อง**ลักษณะวงศ์** ผลงานของสุนทรภู่¹³² แสดงให้เห็นว่างานวรรณกรรมนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ได้รับความนิยมในกัมพูชา และมีการแปลจากนิทานคำกลอนฉบับภาษาไทยของสุนทรภู่ไปเป็นศาสตราแลงภาษาเขมรหลายเรื่อง ดังได้กล่าวมา

4. **เรื่องจันทโครพ** เรียกว่า “**เรื่องมูจลินท์**” เป็นผลงานของบัณฑิตสอาด หรือ ส้อมอาด (สอาด) แต่งขึ้นในปี พ.ศ. 2376¹³³ ลี ฐามแดง สันนิษฐานว่าศาสตราแลงเรื่องนี้มีที่มาจากปัญญาส

¹³¹ Au Chhieng. Catalogue du fonds Khmer, p 261.

¹³² พ. ฅ ประมวลมารค, ประวัติคำกลอนสุนทรภู่ (พระนคร: แพร์พิทยา, 2499), หน้า 81.

¹³³ ลาง หาบ่อาน, สิกสาปรวตติอภุทธสาสุตรเขมร สมัยนครกุนนฺถลล์สมัยอญฺจุงค (กุนเพญ: บณณการ คิม – เอง เลข 122, 2511), หน้า 238.

ชาดกหรือชาดกห้าสิบชาติ แต่เมื่อตรวจสอบกับปัญญาสชาดกทั้งฉบับของกัมพูชาและปัญญาสชาดกฉบับอื่นๆ แล้วไม่พบว่ามีเรื่องนี้ ส่วนข้อความตอนต้นเรื่องบัณฑิตสอาดได้กล่าวไว้ว่า แปลมาจากภาษาไทย¹³⁴ ดังข้อความต่อไปนี้

ขุณุมุเล็กสาสุตราเสียมสุดแปรธา	พากแฆมรวีญขุมี่
ปรารถนาจงบาน	แฆสมขุสถานส์วัสตี
นิพวานสุจี	
นිරเทศทุกขา ฯ ¹³⁵	

คำแปล

ข้ายกศาสตรา	สยามล้วนแปลเป็น	คำเขมรคีนพลัน
ปรารถนาใคร่ได้	นิพพานสุจี	เกษมกสถานส์วัสตี
	นिरเทศทุกขา ฯ	

ดังนั้นเรื่องจันทโครบ หรือเรื่องมูจลินท์ จึงน่าจะเป็นเรื่องที่บัณฑิตสอาดหรือส้อมอาด (สอาด) แปลไปจากวรรณกรรมไทยจริงตามที่กล่าวอ้างไว้ในตัวบท เนื่องจากเรื่องจันทโครบเป็นนิทานคำกลอนของไทย แม้สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพจะไม่ทรงรับว่าจันทโครบเป็นงานของสุนทรภู่¹³⁶ แต่พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์)¹³⁷ และพ.ณ ประมวลมารคก่อนข้างเห็นด้วยว่าเป็นงานของสุนทรภู่¹³⁸ ดังนั้นศาสตราแลบงเรื่องนี้จึงน่าจะแปลไปจากวรรณกรรมเรื่องจันทโครบของไทย

5. เรื่องหงส์ยนต์ กวีได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าศาสตราแลบงเรื่องนี้แปลจากภาษาไทยเป็นภาษาเขมร¹³⁹ รายละเอียดจะได้อภิปรายต่อไป

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁵ ฉิ่ง หุกจี, มาลีบทอกุสรสิลุปี่แฆมรสตวตฺสตี 19 (ภันเพญ, 2003), หน้า 260.

¹³⁶ พ. ณ ประมวลมารค, ประวัติคำกลอนสุนทรภู่, หน้า 101.

¹³⁷ ทิพวัน บุญวีระ, การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม เรื่องอิทธิพลกลอนอ่านในนิทานคำกลอนของสุนทรภู่ (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2541), หน้า 28.

¹³⁸ พ. ณ ประมวลมารค, ประวัติคำกลอนสุนทรภู่, หน้า 101.

¹³⁹ พุทธศาสนบณฺฑิตย, เรื่องหงส์ยนต์ (ภันเพญ: พุทธศาสนบณฺฑิตย, 2542), หน้า 3.

6. เรื่องเณรแก้ว (เณนแก้ว) ฉิ่ง หกจี สันนิษฐานว่าศาสตราแลบงเรื่องนี้แปลจากเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผนของไทย¹⁴⁰

7. เรื่องจำปาทอง ฉิ่ง หกจี สันนิษฐานว่าศาสตราแลบงเรื่องนี้มีที่มาจากวรรณกรรมไทย¹⁴¹ ศาสตราแลบงที่มีที่มาจากวรรณกรรมไทยที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 1 เรื่อง คือเรื่องหงส์ยนต์

3.2.2.1 เรื่องหงส์ยนต์

เรื่องหงส์ยนต์ เป็นเรื่องที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์ปัญญาสชาดกบาลีหรือชาดกนอกนิบาตอื่น อีกทั้งเป็นเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นโดยไม่ได้บอกชื่อผู้นิพนธ์รวมทั้งกาลปริจเฉทหรือวันเวลาที่แต่ง แต่เนื่องจากศาสตราแลบงเรื่องนี้มีความไพเราะ พระสงฆ์ทุกวัดอารามในประเทศกัมพูชาได้จารคัดลอกต่อๆ กันมาในใบลานสำหรับให้ลูกศิษย์วัดศึกษาวรรณคดีเป็นเวลานานมาแล้ว¹⁴² ขวนสุโขทัย กล่าวว่า เรื่องหงส์ยนต์เป็นศาสตราแลบงเรื่องแรกที่ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2211 (ค.ศ. 1668) โดยเจ้าขมบุญยกศักดิ์¹⁴³

ฉิ่ง หกจี วิเคราะห์เกี่ยวกับที่มาของเรื่องหงส์ยนต์ไว้ในบทนำหนังสือเรื่องหงส์ยนต์ (หงส์ยนต์) ซึ่ง Cedoreck พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2529 (ค.ศ. 1986) กล่าวถึงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของเรื่องนี้ว่า เรื่องนี้ไม่พบในปัญญาสชาดก และปรากฏในทำเรื่องว่าแปลมาจากภาษาไทยแต่ไม่พบวรรณคดีไทยที่เป็นเรื่องเดียวกับหงส์ยนต์ และสันนิษฐานว่าเรื่องนี้ น่าจะแต่งขึ้นร่วมสมัยกับเรื่องของสังข์ (ขยงสังข์) ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18¹⁴⁴

นอกจากนี้ ฉิ่ง หกจี ยังได้อ้างผลการศึกษาของพระมหาวิระ อด (รส อด) และนางฉนโคน (ฉน ขน) ที่ได้ศึกษาอายุสมัยของเรื่องหงส์ยนต์โดยเปรียบเทียบต้นฉบับอื่นๆ พบว่าศาสตราแลบงเรื่องนี้นิพนธ์โดยเจ้าขมบุญยกศักดิ์ (อก) ในมหาศักราช 1590 ตรงกับปีมะแม นพศก พ.ศ. 2211 (ค.ศ. 1668) ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระชัยเชษฐาธิราชอริสรวริโยวงศ์ ดังนั้นเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรม

¹⁴⁰ Khing Hoc Dy, *Contribution a l'histoire de la littérature Khmère*, p. 155.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 155.

¹⁴² ฉิ่ง หกจี, “ลันำเฎิม,” หงส์ยนต์ (Paris: Cedoreck, 1986), หน้า ก.

¹⁴³ Judith M. Jacob, *The Traditional Literature of Cambodia: A Preliminary Guide*, p. 106.

¹⁴⁴ ฉิ่ง หกจี, “ลันำเฎิม,” หงส์ยนต์, หน้า ข.

สมัยพุทธศตวรรษที่ 23 เช่นเดียวกับเรื่องขงฉงซัง (ขงฉงซัง) ของออกญาสุภาภิบัติ (อุก)¹⁴⁵ ฉิ่งหกที้ ยังได้อธิบายลักษณะของเรื่องนี้ไว้ว่า มีลักษณะแบบเรื่องชาดก มีตัวเอกเป็นพระโพธิสัตว์¹⁴⁶

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องหงส์ย่นต์กับวรรณกรรมไทยพบว่า เรื่องหงส์ย่นต์เป็นเรื่องเดียวกับวรรณกรรมเรื่องสุวรรณภูมิ หรือสุวรรณหงส์ย่นต์เป็นวรรณกรรมกลอนสวดภาคกลางของไทย¹⁴⁷ นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องของเรื่องหงส์ย่นต์กับกลอนสวดเรื่องสุวรรณภูมิพบว่า มีเนื้อเรื่องตรงกัน ชื่อตัวละครและสถานที่ส่วนใหญ่ตรงกันแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เช่น เรื่องหงส์ย่นต์เรียกว่าเมืองปัญจาล แต่กลอนสวดเรื่องสุวรรณภูมิเรียกว่าเมืองเบญจา เป็นต้น ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าเรื่องหงส์ย่นต์ น่าจะแปลมาจากกลอนสวดเรื่องสุวรรณภูมิ ดังปรากฏในท้ายเรื่องของเรื่องหงส์ย่นต์ ว่า

เทิบขุณูมิ่งสร่งสุราล	สุรายอส์อรุณแปรพากุยพี
เสียมบทปรากฏที้	ชาพากุยแจมรวินู โหงฉา ฯ ¹⁴⁸

คำแปล

จึงข้าจะยกความ	แก้ฉิ่นอรรณแปลพากย์จาก
สยามบทปรากฏที้	กลับเป็นคำเขมรแลนา

เรื่องหงส์ย่นต์ เริ่มเรื่องด้วยบทนมัสการหรือบทประณามพจน์ภาษาเขมรสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย จากนั้นสรรเสริญคุณของเทวดา ไหว้พระมหากษัตริย์ ไหว้คุณครู และคุณบิดามารดา จากนั้นจึงบอกที่มาของเรื่องว่าเรื่องนี้แปลมาจากภาษาไทย แล้วจึงเข้าเรื่องว่ากล่าวถึงเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงสร้างบารมียังไม่ได้ตรัสรู้และเสวยพระชาติเป็นพระสุวรรณภูมิ ดังนี้

นิทานกาลสมญูจ	พระสรเพชฌุสมพุทธา
เสฎฐจสงบารมิตา	พุมทาน์ตราสชาพงสพุทธา ฯ

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า ก.

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁷ ดูเพิ่มเติมที่ ศรีศิลป์ บุญจรรยา, วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์, หน้า 347 - 351.

¹⁴⁸ พุทธศาสนบณัตติย, เรื่องหงส์ย่นต์, หน้า 3.

อนุโตนทาโถยขนาด	พระยกราชชาติชาก่ปรากฏ
ชาเสฏจเสฏจสนมต	นามพระสุวณณกุมาร ฯ
พระองคตราจรงคาค่	เนาภนุงวณฺณสงสาร
เสฏจสงประสมภาร	พุมทาน่พุมพระบารมี ¹⁴⁹ ฯ

คำแปล

นิทานกาลสมเด็จพระ	พระสรรเพชญ์สัมพุทธา
เสด็จสร้างบารมิตา	ไม่ทันคริสต์เป็นพงศัพท ฯ
ท่องเที่ยวไปตามขนาด	พระเอชชาติชัคปรากฏ
เป็นกษัตริย์เสดงสมมติ	นามพระสุวณณกุมาร ฯ
พระองค์แต่ร็จทุกแห่ง	เนาในวัณฺณสงสาร
เสด็จสร้างพระสมภาร	ไม่ทันถ้วนพระบารมี ฯ

พระเจ้าอาทิตย์วงศาเสวยราชสมบัตินครเทพบุรี มีอัครมเหสีพระนามว่าพิมพา มีพระราชบุตรพระองค์หนึ่งพระนามว่า สุวณณกุมาร เมื่อพระสุวณณกุมารเจริญวัยขึ้นพระราชบิดาให้กษัตริย์สามนตราชทั้งหนึ่งร้อยเอ็ดคนครนำพระราชบุตรมาถวายเพื่อให้พระสุวณณกุมารเลือกเป็นพระมเหสี แต่พระสุวณณกุมารไม่พอพระทัยผู้ใด

ต่อมาช่างทองสองคนได้ทำหงส์ยนต์ทองคำถวายพระสุวณณกุมาร เมื่อได้หงส์ยนต์แล้วทรงลาพระราชบิดาออกเดินทางหาพระมเหสีด้วยพระองค์เอง โดยทูลพระบิดาว่าจะไปเรียนศิลปศาสตร์ เมื่อพระบิดาอนุญาตพระสุวณณกุมารจึงทรงหงส์ยนต์ไปยังป่าหิมพานต์แล้วเลยไปนครแห่งหนึ่งชื่อว่าปัญจาล พระสุวณณกุมารได้เข้าเรียนวิชากับพราหมณ์โหราผู้หนึ่ง พราหมณ์ได้รับพระสุวณณกุมารเป็นบุตรบุญธรรม ต่อมาพราหมณ์ได้พาพระสุวณณกุมารไปเฝ้าพระเจ้าปัญจาล

เวลานั้นพระเจ้าปัญจาลมีพระธิดาองค์หนึ่งนามว่า ปทุมเกสร นางเห็นรูปโฉมของพระสุวณณกุมารก็เกิดความรักจึงให้พี่เลี้ยงไปสืบถาม พระสุวณณกุมารบอกมาเป็นปริศนา นางปทุมเกสรสามารถแก้ปริศนาได้แล้วบอกปริศนากลับไปทูลพระสุวณณกุมาร พระสุวณณกุมารทรงทาบปริศนาแล้วเสด็จไปหานางปทุมเกสรในเวลากลางคืนได้เกี่ยวพาราตีกันและบรรทมด้วยกัน

ต่อมาพระเจ้าปัญจาลทราบว่พระธิดาทรงครรภ์จึงจับพระสุวณณกุมารได้ด้วยอุบาย และให้เพชฌฆาตนำไปประหาร ระหว่างนั้นพระสุวณณกุมารได้คร่ำครวญถึงบิดามารดาตลอดจนนาง

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

ปทุมเกสร แต่พระสุวรรณภูมิราชกุมารใช้อุบายจนรอดชีวิตได้แล้วทรงประทับบนหงส์ยนต์พานางปทุมเกสรหนีไป ทำให้พระเจ้าปญจาลและพระมหเสศิคร่ำครวญด้วยความทุกข์โศก

พระสุวรรณภูมิราชกุมารพานางปทุมเกสรประทับบนหงส์ยนต์เหาะมาได้ครึ่งทาง นางปทุมเกสรเจ็บครรภ์จึงอ่อนวอนให้พระสุวรรณภูมิราชกุมารลงกลางป่าเพื่อประสูติ หลังจากประสูติพระกุมาร นางปทุมเกสรหนาวสั่น พระสุวรรณภูมิราชกุมารเห็นไฟจึงขึ้นหงส์ยนต์ไปนำไฟมา ไฟนั้นเป็นไฟจากใต้ของนายเกตรา เมื่อได้ไฟมาแล้วปรากฏว่าไฟไหม้เชื้อหงส์ยนต์ขาดหงส์ยนต์จึงตกลงกลางทะเล นายเกตราคนหนึ่งได้ช่วยชีวิตพระสุวรรณภูมิราชกุมารไว้ ส่วนนายเกตราอีกคนหนึ่งได้หงส์ยนต์ไป

นางปทุมเกสรเห็นพระสุวรรณภูมิราชกุมารหายไปเป็นเวลานานจึงวางบุตรไว้ใต้ต้นกฤษณา แล้วออกค้นหาพระสุวรรณภูมิราชกุมาร เวลานั้นพระเจ้าพรหมทัตเดินทางมาพบกุมารอยู่ใต้ต้นกฤษณาจึงนำไปเลี้ยงเป็นพระราชบุตรบุญธรรมมีนามว่า กฤษณา कुमार เมื่อนางปทุมเกสรกลับมาไม่พบบุตรก็ร้องไห้คร่ำครวญ แล้วเดินทางในป่าจนไปอาศัยอยู่ที่บ้านยายมาลาและรื้อยพวงมาลัยให้ยายมาลัยนำไปถวายพระเจ้าพรหมทัตทุกวัน

เมื่อเข้ากฤษณาเจริญวัยขึ้นไม่มีความพอใจหญิงใด แต่เกิดรักนางปทุมเกสรผู้เป็นมารดา เมื่อพระเจ้าพรหมทัตจัดอภิเษกให้แล้วจึงทราบว่าเป็นมารดาของตน เมื่อทั้งสองทราบความจริงนางปทุมเกสรและกฤษณา कुमार จึงหาอุบายตามหาพระสุวรรณภูมิราชกุมาร จึงจัดงานบุญขึ้นแล้ววางรูปหงส์ยนต์กับประวัติของพระสุวรรณภูมิราชกุมาร และจัดคนให้คอยดูแลการและคำพูดของคนที่มาในงาน

พระสุวรรณภูมิราชกุมารกับนายเกตราได้มาดูงานบุญนั้นด้วย จึงพบเรื่องราวของตน ทำให้นางปทุมเกสรและเจ้ากฤษณา कुमार ได้พบพระสุวรรณภูมิราชกุมาร เจ้ากฤษณา कुमारพาพระสุวรรณภูมิราชกุมารไปคูหงส์ยนต์และพระสุวรรณภูมิราชกุมารพยายามซ่อมจนใช้งานได้ พระสุวรรณภูมิราชกุมารจึงพานางปทุมเกสรและเจ้ากฤษณา กลับไปยังกรุงเทพฯ และได้พบพระญาติวงศ์ทุกพระองค์

ในท้ายเรื่องมีการประชุมชาดกตามอย่างวรรณกรรมอรรถกถาชาดกด้วย แม้เรื่องนี้จะเป็นการแต่งเลียนแบบชาดกก็ตาม โดยกล่าวถึงการกลับชาติของตัวละครต่างๆ ดังนี้ พระเจ้าปญจาลกลับชาติมาเกิดเป็นพระเทวทัต นายเกตราชื่อสาครพานิชมาเกิดเป็นพระ โมคคัลลานะ นายสมุทราศรมาเกิดเป็นพระสารีบุตร ยายมาลามารเกิดเป็นนางอุบลวรรณาเถรี พระเจ้าพรหมทัตมาเกิดเป็นพระอานนท์ พระอินทร์มาเกิดเป็นพระอนุรุทธ นายนักการสำหรับภูบาลมาเกิดเป็นพระโกนาคมนะ นางปทุมเกสรมาเกิดเป็นนางพิมพา เจ้ากฤษณา कुमारมาเกิดเป็นพระราहुล พระเจ้าอาทิตย์ราชมาเกิดเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ พระชนนีนามพิมพามาเกิดเป็นพระนางมหายา ส่วนพระสุวรรณภูมิราชกุมารมาเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3.2.3 ศาสดราเลขงที่มาจากวรรณกรรมจีน

ศาสตราเลขงที่มาจากวรรณกรรมจีน คือ ศาสดราเลขงที่แต่งโดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจากวรรณกรรมจีน แต่ได้นำมาประยุกต์ ปรับปรุงและแต่งขึ้นใหม่ในรูปแบบคำประพันธ์ของตนเอง ศาสดราเลขงกลุ่มนี้แม้มีไม่มากนักแต่ก็น่าสนใจเนื่องจากมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมจีนและกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา ศาสดราเลขงที่มีที่มาจากวรรณกรรมจีนส่วนใหญ่ ประพันธ์ขึ้นในคัมภีร์พุทธศตวรรษที่ 25 โดยชาวกัมพูชาเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกัมพูชา และได้รับการศึกษาเล่าเรียนแบบเขมร ศาสดราเลขงที่มีที่มาจากวรรณกรรมจีนเมื่อนำมาประพันธ์เป็นศาสตราเลขงมิได้อาศัยองค์ประกอบของเรื่องแบบวรรณกรรมชาดก ศาสดราเลขงที่มีที่มาจากวรรณกรรมจีนที่พบต้นฉบับในปัจจุบันได้แก่

1. เรื่องหานบุน (หาน บุน) เรื่องนี้มีต้นฉบับโบราณเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส หมายเลขเอกสาร 319 ในบัญชีคัมภีร์ของอุเชียง ไม่จบเพราะมีเพียงผูกเดียว แต่ยังมีอีกฉบับหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ เลขที่ 163 มี 3 ผูกจบ มีชื่อเรื่องระบุไว้ในต้นฉบับตัวเขียนว่า “หานบุน ผูก 1 (งูขาว, งูดำ)”, “หานบุน เรื่องจีนกล่าวถึงงูขาวงูดำผูก 2” และ “หานบุนเรื่องจีนงูขาวงูดำ ผูก 3 จบ”¹⁵⁰ สันนิษฐานว่าเรื่องหานบุนน่าจะได้อิทธิพลจากตำนานจีนเรื่องนางพญางูขาว เนื้อเรื่องของวรรณกรรมเขมรเรื่องนี้กล่าวว่า

ที่เมืองชีวตุงควนครอบครองโดยเจ้าฝ่ายเมืองหนึ่งนามทางชีวหวัร์ ในเมืองนี้มีบุรุษคนหนึ่งชื่อองค์ ภริยาชื่อนางตนิส แล้วมีลูกสาวคนหนึ่งนามนางดาวองค์ ได้แต่งงานกับบุรุษนามสิกกโหร์ สามภรรยานี้ได้บุตรคนหนึ่งชื่อนานบุน ถึงอายุได้ 5 ปี กำพร้าบิดามารดาไปอาศัยอยู่กับน้ำสาวและน้ำชาย ถึงอายุ 16 ปี น้ำชายเอาไปให้เรียนหากินรับใช้เศรษฐีคนหนึ่ง ภายหลังหานบุนได้รักนางงูขาวและนางงูดำ คือนางงูขาวรับเป็นภรรยาส่วนนางงูดำรับเป็นชู้¹⁵¹

2. เรื่องนางเจียวกุน (นางขาว กุน) เรื่องนี้น่าจะนำเค้าโครงเรื่องมาจากตำนานจีนเรื่องนาง “หวังเจาจวิน” หนึ่งในสี่ยอดหญิงงามของจีนที่ต้องเดินทางไปแต่งงานกับหัวหน้าเผ่าซุงหนูในคริสต์ศตวรรษที่ 1 (สมัยราชวงศ์ฮั่น) นักประพันธ์จีนจำนวนมากได้นำมาแต่งเป็นคำประพันธ์ต่างๆ

¹⁵⁰ ฉิง หุกจี, มาลีบทอกุสรศิลป์แชมรสตวตศติ 19, หน้า 66.

¹⁵¹ ฉิง หุกจี, มาลีบทอกุสรศิลป์แชมรสตวตศติ 19, หน้า 66.

นับแต่อดีตจวบจนปัจจุบันในรูปแบบร้อยกรองและร้อยแก้ว¹⁵² แต่กวีเขมรได้นำเรื่องนี้มาแก้ไข เรื่องราวเสียใหม่ โดยเปลี่ยนว่าเป็นเรื่องความรักเรื่องหนึ่งระหว่างกษัตริย์จีนกับกษัตริย์เขมรแต่ ต่อมาได้เกิดรบกันขึ้นเพราะปรารถนาโหมงามผู้มีชื่อว่าเจียวกุนเท่านั้น ในที่นี้ขอยกตัวอย่างโดย แปลข้อความในส่วนที่กล่าวว่าได้้นำเค้าเรื่องมาจากเรื่องจีน ดังนี้

ขุณุมเทียบเรียนเล็ก	ชาพาทยลอบงเลบีก	พิตพิบุรธาณ
พิสุรุกจินมก	โยนยคมกบาน	นิยายนิทาน
	แปลรชาพาทยแฆมร ฯ ¹⁵³	

คำแปล

ข้าจึงเรียนยก	เป็นกาพย์ลอบงเลบีก	จริงจากบุรธาณ
จากเมืองจินมา	โยนยกมาได้	นิยายนิทาน
	แปลเป็นคำเขมร ฯ	

3. เรื่องเด็กเซ็ง (ติก เฉง) ศาสตราแลบงเรื่องนี้สันนิษฐานว่าผู้แต่งจะเป็นคนเดียวกับที่แต่ง เรื่องนางเจียวกุน เพราะในต้นเรื่องนางเจียวกุน ผู้แต่งกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "...เป็นเรื่องก่อนชื่อเด็ก เซ็ง..." ดังนั้น "ตันทง" น่าจะเป็นกวีผู้แต่งศาสตราแลบงเรื่องนี้เป็นภาษาเขมร เรื่องเด็กเซ็งกล่าวถึง วีรบุรุษชาวจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง (ซ่ง) ชื่อว่า "เด็กเซ็ง (ตี้เซ็ง)"¹⁵⁴ เป็นแม่ทัพผู้กล้าหาญได้ทำการรบ ต่อต้านผู้รุกรานประเทศจีน

4. เรื่องการสนทนาระหว่างกุมารกับนักปราชญ์ขงจื้อ (การสนทนารวางกุมารนิงอุณก ปราชญ์กุงซี) ศาสตราแลบงเรื่องนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมจีน แต่ไม่ปรากฏ ชื่อผู้แต่ง ไม่กล่าวถึงช่วงเวลาที่ตั้ง แต่สันนิษฐานว่าศาสตราแลบงเรื่องนี้ น่าจะแต่งในต้นพุทธ ศตวรรษที่ 25 เช่นเดียวกับศาสตราแลบงที่มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมจีนเรื่องอื่นๆ ตามกล่าวมา ข้างต้น ศาสตราแลบงเรื่องนี้กล่าวถึงเด็กคนหนึ่งชื่อเจ้าตุ๊ก อายุ 7 ขวบ สามารถเอาชนะสำนวน โวหารและปัญญานักปราชญ์ชื่อขงจื้อได้ แต่กวีเขมรนำมาปรับเปลี่ยนเรื่องราวให้เป็นแบบเขมร

¹⁵² ดูเพิ่มเติมที่ประวัติของ หวังเจาจวิน ได้ใน ดาวร ลิกขโกศล, สี่ยอดหญิงงามผู้พลิกประวัติศาสตร์จีน (กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค้บุ๊คจำกัด, 2544), หน้า 48 – 71.

¹⁵³ ฉิ่ง หุกจี, มาลีบทอกุสรดิลูบ้แฆมรสดวตฺสที 19, หน้า 67.

¹⁵⁴ ฉิ่ง หุก จี, ทิภูฎภาพุทธาโนอกุสรสาสุตรแฆมร, หน้า 153.

และได้ปรับคติจากลัทธิขงจื๊อมาเป็นพุทธศาสนาด้วย ดังข้อความตอนต้นเรื่องมีบทนมัสการและกล่าวถึง “กรุงราชคฤห์” หมายถึงประเทศจีน ดังนี้

เนานานคร	บุรีบวร	สนมตนามา
ราชคฤษธานี	บุรีรัฐา	กุตศรทรวงนามา
	เฉมาะเจาจินกง ฯ ¹⁵⁵	

คำแปล

เนา นคร	บุรีบวร	สมมตนามา
ราชคฤษธานี	บุรีรัฐา	กษัตริย์ทรงนาม
	ชื่อเจ้าจินกง ฯ	

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่านอกจากศาสตราแลบงจะมีที่มาจากชาดก นิทานพื้นบ้าน และวรรณกรรมไทยแล้ว ยังพบว่าศาสตราแลบงหลายเรื่องมีที่มาจากวรรณกรรมจีน ซึ่งกวีเขมรได้รับโครงเรื่องมาจากวรรณกรรมจีนแล้วดัดแปลงประพันธ์ขึ้นโดยใช้ขนบของการประพันธ์แบบศาสตราแลบง แสดงให้เห็นว่าศาสตราแลบงเป็นวรรณกรรมเขมรที่มีที่มาจากหลากหลายและแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมจีนกับวรรณกรรมเขมรอีกด้วย

บทสรุป

ดังนั้นจากการจัดแบ่งประเภทของศาสตราแลบงโดยอาศัยที่มาของเรื่องพบว่า ศาสตราแลบงสามารถจัดแบ่งประเภทตามที่มาของเรื่องได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ ศาสตราแลบงที่มาจากชาดกและศาสตราแลบงที่มาจากนิทานพื้นบ้านและที่มาจากอื่น ศาสตราแลบงที่มาจากชาดกสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 2 ประเภทคือ ศาสตราแลบงที่มาจากนิบาตชาดก ศาสตราแลบงที่มาจากพาหิรนิบาตหรือชาดกนอกนิบาต มีทั้งศาสตราแลบงที่มีที่มาจากปัญญาสชาดกและศาสตราแลบงที่มีที่มาจากชาดกนอกนิบาตที่ไม่ได้จัดรวมอยู่ในปัญญาสชาดก

ศาสตราแลบงที่มาจากนิทานพื้นบ้านและที่มาจากอื่นสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ศาสตราแลบงที่มาจากนิทานพื้นบ้าน มีทั้งนิทานพื้นบ้านเขมรและนิทานพื้นบ้านที่แพร่หลายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น กัมพูชา ลาว พม่า และไทย เป็นต้น ศาสตราแลบงที่มีที่มาจากวรรณกรรมไทย เป็นศาสตราแลบงที่แปลมาจากภาษาไทยทั้งที่มีระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องที่

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

แปลมาและไม่ได้ระบุไว้ แต่จากการศึกษาพบว่าน่าจะเป็นเรื่องที่แปลมาจากวรรณกรรมไทย และ
ศาสตราแลบงที่มีที่มาจากวรรณกรรมจีนเป็นศาสตราแลบงที่แต่งขึ้น โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจาก
วรรณกรรมจีนแต่ได้นำมาประยุกต์ปรับปรุงและประพันธ์ขึ้นตามขนบแบบแผนของศาสตราแลบง

จากการศึกษาพบว่าที่มานั้นของศาสตราแลบงตามที่กล่าวไว้ในเรื่องนั้นบางครั้งก็ไม่ได้เป็น
ที่มาโดยตรง เช่น เรื่องมีมาจากชาดก บางเรื่องก็ไม่ได้มาจากชาดกภาษาบาลีหรือที่แปลเป็นเขมร
โดยตรง แต่เอามาจากเรื่องของชาติอื่นที่นำชาดกมาแต่งอีกที เป็นต้น เช่น เรื่องกาภิพระราชนิพนธ์
สมเด็จพระหริรัถย์รามาสราธิบดินทร์ (พระองค์ด้วง) ซึ่งแม้จะทรงกล่าวว่าเรื่องนี้มีที่มาจากชาดก
(นิบาต) ชาดก แต่ทรงนำมาจากเรื่องกาภิกคำกลอนของไทย เช่นเดียวกับเรื่องสรรพสิทธิ์ของหมื่น
ภักดีอักษร (ตือน) แม้จะกล่าวว่ามีที่มาจากปัญญาสชาดกแต่เมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วพบว่าน่าจะมี
ที่มาจากนกกกระจาบกลอนสวดของไทย เป็นต้น